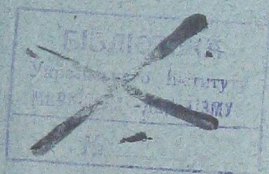

✓
ПАУР

1

1929

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
ЧИТАЙТЕ
ПОШИРЮЙТЕ

МІСЯЧНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ
СПІЛКИ СЕЛЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ПЛУГ

ВИХОДИТЬ ЗА РЕДАКЦІЄЮ:

А. Головка, В. Мисика, С. Пилипенка, А. Панова і Т. Степового

В журналі: оповідання, повісті, романи, поезії, гуморески; нариси, подорожі; статті з літературного й мистецького життя; переклади з інших мов літературно-мистецька хроніка; рецензії на нові книжки і журнали; пародії, сатира, гумор; листування з читачами

В журналі багато ілюстрацій і фотографій

Виходить книжками в 80 сторінок

ПЕРЕДПЛАТА:

На рік — 4 крб. 50 коп., на 6 міс. — 2 крб. 50 коп., на 3 міс. — 1 крб. 35 коп., на 1 міс. — 45 коп.

Окреме число — 50 коп.

Річні передплатники за пільгову доплату 1 крб. (замість 1 крб. 80 коп.) мають додатки: 12 випусків із серії „Весела книжка“ в-ва „Плужанин“

Отже, з додатками „Плуг“ на рік коштує 5 крб. 50 коп.

Крім того, всі річні передплатники мають знижку 20% на всі видання в-ва „ПЛУЖАНИН“, коли надсилають замовлення безпосередньо до видавництва

ПЕРЕДПЛАТУ СЛІД НАДСИЛАТИ:

Харків, вул. Карла Лібкнехта, 31, „ПЛУЖАНИН“

З 1-го жовтня видає

ПЛУГ

КООПЕРАТИВ. ВИДАВНИЧЕ

Т-ВО ПИСЬМЕННИКІВ

ПЛУЖАНИН

СПІЛКА СЕЛЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ПЛУГ

П Л У Г

ЛІТЕРАТУРНО - ХУДОЖНІЙ
МІСЯЧНИК

ЗА РЕДАКШЕЮ :

А. ГОЛОВКА, В. МИСИКА, А. ПАНОВА,
С. ПИЛИПЕНКА, Ю. САВЧЕНКА
і Т. СТЕПОВОГО

РІК П'ЯТИЙ

1929

СІЧЕНЬ

№ 1

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЧЕ Т-ВО ПИСЬМЕННИКІВ
ПЛУЖАНИН

Читачу! Просимо, прочитавши це
число журналу, повідомити нас про
свої враження на адресу: Харків, вул.
К. Лібкнехта, 31, „ПЛУГ“

БЛАКИТНИЙ МІСТ

В. Мисик

Партизанські прориви
й набіги — гей!
У страшних звірюхах —
двадцятий рік.
Одцвіли на снігу
тисячі смертей.
Одлунав по дорогах
Тривожний крик.
Наче в сні,
ще й тепер
промелькне на мить:
у страшних перегонах
крізь ніч глуху
паротяг
над проваллями десь кричить,
буфера розбиваючи
на бігу.
Виростає під небо
блакитний міст —
і під ним
вагони
пливуть, як тьма.
Він сповитий димами
далеких міст.
Він вітрами
обвіяний
чотирма.
Підо мною
вагони
в диму гудуть.
На мосту,

на блакитному
я стою.
Я дивлюсь
на Республіки каламуть,
я дивлюсь
на країну
дзвінку мою!
Бачу я
перед нею
залізний шлях.
Паротяги
у черги стають,
димлять.
...І ржавіють розбиті
в глухих кутках,
димарями порожніми
стугонять.
Ще й тепер
у глухім
витті хуртовин
і дзвенять вони,
й виють,
немов живі.
І лунає,
як сон,
ешелонів дзвін,
партизанські прориви
й нічні бої.
Ой, шуміли дерева,
гули дроти.
Загрузав
у степу
в сніги
паротяг.
Він кричав
без палива й без води
на розвернутих
вибухами
путьх.
Чорні тіні зізали
й рубали ліс
і вмірали од пострілів
на снігу...
І кого ти,
безвладний,
в ті дні не віз,

кричучи, як безумний,
вперед,
в пургу!
Може марив ти
про мости голубі,
посилаючи крик свій
у даль давінку?
І герої й міщочники
на тобі
умірали од тифу
в однім кутку.
Вибували бойці
з божевільних лав
і по буксах
з мазутом
скипалась кров...
По яких ти станціях
не стояв,—
по яких шляхах
не пройшов!
У шрапнельнім диму,
з безкінечних меж,
вперто ліз ти
зі стогоном
в наші дні.
І тепер ти
вугілля й ліс
везеш
по лунких роздоріжжях
у всі краї.
І тепер
вирастає
блакитний міст
і під ним
вагони
пливуть, як тьма.
Він сповитий димами
далеких міст,
він вітрами
обвіяний
чотирма!

АЙДА

М. Тарновський

I

Молода, енергійна, трохи нахмурена, але приємна дівчина всюди звертала на себе увагу. Її смагляве обличчя, коротко стрижені коси і карі очі являли собою символ бурхливого життя, символ загартованої частини людства, праці й боротьби.

Коли промовляла до зібрання, то голос її звучав, як віолінчело. Коли замовкала — груди її хвилювалися, як хвилі у морі, що припливають до берегів.

Такою була Айда.

А була ще інакшою, але — це потім.

А тепер:

— Ми, жінки, відстали від чоловіки на десятки років і на це треба звернути нам увагу. Так довше не можна — не можна!

Це так Айда говорила на зібранні жіночої організації.

А декотрі думали:

— Чому ж відстали? А ось ми працюємо разом з товаришами в партії і додержуємо крок...

Але рівночасно всі знали, що їх так мало — так мало жінок, що хочуть працювати разом з товаришами для кращого майбутнього.

Знала це й Айда. І тому ще з більшим натиском додавала:

— Ми мусимо невинно поширювати свої ряди. Мусимо стати нарівні з чоловіками!

Тоді вона приставала, немов чекаючи відповіді, і в залі було так тихо, тихо... Тільки за вікном вулиця клекотіла і ніби кликала:

— Сюди, сюди, до мене! Тут знайдете тисячі — мільйони таких обездолених, голодних, що стануть з вами рама-в-рама до боротьби за краще, за нове життя!

І Айда знов, ніби чуючи заклик вулиці, підносила голос і кликала товаришок до активної роботи — до агітації, скрізь — навіть по вулицях...

І не раз бачили ми Айду на площі, як вона, з прапорчиком на грудях, промовляла до мас...

II

Сьогодні Айда сиділа дома. Це не тому, що вона так хотіла, ні... А тому, що в кравецькій фабриці страйк, і вона приготувляла відозву, щоби представити її завтра на зборах ком'ячейки.

Хтось тихенько постукав.

Айда приховала написане і підійшла до дверей. Відчинила і він увійшов.

Це був Ден — організатор партійного відділу.

— Ви?— запитала.
— Я... Хіба дивно вам, Айдо?
— Ба, ні,— усміхнулась і зарум'янилась... — Але я думала, що може... Ех, та сідайте!...
— Ну, прецінь... Ви думали, що я шпiон?... Га?
— А, ні, не ви, а...
— Не бійтеся... Тепер поки що шпiонам немає діла... А може...
Але ми маємо важні справи... Тому я прийшов...
— Страйк?— запитала Айда.
— Так. Завтра до Шульця привезуть кілька соток страйколомів. Треба за всяку ціну не допустити їх... Пікетчикам треба дати підмогу... Треба підвести маніфестацію усіх страйкарів... Виходять також многі організації з симпатії...
— А що власти?
— Заборонятимуть, напевно... Та ми своє повинні зробити...
Від цього залежить перемога... Але у всякому разі треба старатись перекласти це мирно...
В Айди зачервонілися щоки... Очі горіли вогнем...
Така була Айда.
Того вечера говорили багато... Про все...

III

Перед великими фабриками Шульця товпилась маса людей. У фабриці було пусто, а перед брамою, на хіднику, проходились, як звичайно, пікетчики з лентами через плечі та з великими таблицями.

Написи на таблицях пояснювали все:

„Ми не раби.— Ми люди. Домагаємось людських умов праці“

„З теперішнього нашого заробітку ми не можемо (виживати себе і своїх родин. Домагаємось більшої платні!“

„Ми не маємо досить часу на відпочинок після тяжкої праці в фабриці. Домагаємось коротших годин праці!“

З кожною хвилиною число страйкарів зростало. На хіднику збиралися цікаві прохожі, а поміж ними вештались також особи, що своїми рухами зраджували поліційних агентів.

Щось пригтовлялося, але не знати що...

Була десята година, коли на розі вулиць показався грузовик, наладнований страйколомами. А на переді і по боках — поліція...

Дальше — другий, третій...

Робітники заворушились.

Коли грузовики опинились перед фабрикою — зчинилось страшне гудіння і закрики до страйколомів, щоб не йшли до роботи.

Дорога була загорожена грудьми робітників. До брами трудно добиватися... Даремні були заходи поліції розігнати юрбу...

Але ж тут з протилежного боку, з поміж „цікавих“, посипалось на страйколомів каміння. Це був знак, даний поліції, для атаки на страйкарів.

Поліція цього тільки ждала.

Страйк був спровокований і панські наємники дико кинулись на робітників...

Страшений крик, свист, зойки і лемент — роздирали повітря... Юрба у небувалім запалі по геройськи боронилася. Але — що значить безоружна маса перед добре вправленою поліцією і шпиками!.. Кров потекла по вулиці...

Не втратили холоднокровності передові товариші. Їхнім обов'язком було вивести демонстрантів з цієї вулиці і вони взялись за роботу...

Організатор Ден кинувся наперед із закликem до виходу на Майн-вулицю... В робітників вступив новий дух і вони наперли на поліцію, що ставала їм на перешкоді.

З тилу напирали нові відділи поліції, та зате вихід до Майн-вулиці був одтворений утікаючими „недобитками“ — поліцаями й шпиками... Всі подались до виходу...

Але, здається, найсильніші удари грому не вразили б їх так, як це, що тут же перед ними, на одному з будинків зататакав скоростріл, а біля нього метушились поліцаї... Дорога рішуче була замкнена і очевидним було, що поліція збирається вчинити небувалу масакру.

Тут треба було щось придумати... Щось негайно треба було зробити, аби унеможливити стрілянину... Але що...

В міру того, як наближались робітники до виходу, скоростріл ставав більш лютий і густіше силав градом куль на запарошений асфальт, чим до решти унеможливив вихід.

Робітники змішались. Бігти вперед — немислимо. Бо хто наважиться — тому смерть.

Вулиця перемінилася в пекло. Ті, що були ззаду, — цілою силою перли вперед. Ще хвиля, ще дві — і передня частина робітників опиниться безпосередньо на місці, обстрілюванім градом куль.

Передові товариші були безпорадні. Страйк спровокований і маса робітників загине в цім замкнутім колі смерті...

IV

— Де ж Айда? — питали тривожно один другого.

Була тут недавно, — відповідали запитані. І знов відбивались одні від других, перемішувались із масою і перли вперед.

Ден напружено слідив за будь-якою зміною, аби скористати з неї та врятувати загроджених. Він навіть не помітив, що опинився на самому переді, де падали кулі. При нім були найближчі товариші.

Ще довший час на вулиці крик і метушня.

Нараз застрікотіло по хіднику тут біля нього і він побачив, як упав стоячий при нім товариш... Потім ще хтось... А сам почув —

ніби хто шарпнув його батою поза вуха і... по обличчі почала стікати тепла кров...

Через хвилину чув легке оголошення...

Коли ж опам'ятався — його зір опинився на даху будинку, де був скоростріл.

Произливий крик вирвався з грудей Дена.

Скоростріл перестав грати і всі звернули зір туди.

Там відбувалася дивна подія.

Ден зрозумів усе і враз його обняла страшна тривога. Він кричав незрозумілі нікому слова і почав бігти в сторону будинку. Демонстранти рушили до виходу з замкнутого, але на мить одтвореного, заулка.

Скоростріл більше не татакав.

Натомість озвалися револьверові стріли на даху будинку, де був уміщений скоростріл... Від першої кулі один з поліцаїв піднявся, а відтак, захитавшись, упав стрімголов на вулицю... Але поліція відповіла стрілами і дівчина, що стояла на скраї будинку, стріляючи, — по хвилі, скопившись за груди, теж полетіла вниз...

Це була Айда.

Коли Ден добіг до будинку — на хіднику стогнав у передсмертних муках поліцай, а біля нього з розбитою чашкою, окровавлена Айда.

— Айдо, Айдо! Навіщо це?! — залементував Ден, припадаючи до обличчя дівчини.

— Так треба, Ден, так треба!.. Ми, жінки, відстали від мужчин... Там на будинку смерть... Я перейшла і... і... Прощайте!..

Товариші з виразом болю стояли, як укопані... Вони зрозуміли героїське діло одважної дівчини.

Демонстранти тимчасом встигли вийти на відкритий шлях...

Коли ж поліція обскочила товаришів, що стояли біля Айди, — Айда вже більше нічого не бачила... Сповнивши свій обов'язок, перейшла на другий бік життя...

Ден і товариші стояли оточені ворогами і байдуже споглядали на озброєних рабів капіталу.

М. Тарновський — український пролетарський письменник з Америки. В Америці серед українського робітництва й фермерства він користується великою популярністю, головним чином, своїми поезіями й оповіданнями з робітничого життя. Їх видано де-кільки книжок, чимало друкувалося їх і на Радянській Україні — в журналах, читанках то що.

ПОВОРОТ

(Уривок)

С. Бен

Окселентують, клекокоять вози
(Дзвінка луна переорала вечір).
А погляди вже п'ють ясні димки,
По дружньому підморгують малечі,
Що роєм десь повисла на задку.
Яка глибока, невимовна радість —
По довгих роках боротьби та мандрів
Зустрінуть дім і милих у цвіту.

Як і раніш на вигоні криниця.
По давньому киває журавель.
А серце, ніби перельотна птиця,
В душі минуле і нове несе.
Якісь думки і спогади ще тануть...
Та не вернуть минулого назад.
Усе село, мов яблуневий сад,
Стоїть в рожевому тумані.

Напівзабутий милий краєвид,
Юнацьких літ ява неповторима.
Як і колись, під тином парубки
Притискують коханок чорнобривих.
Що безсоромно-радісно кричать
Високими, дзвінками голосами.
О, скільки весен одцвіте з піснями
І заплідниться молодих дівчат.

Усе як слід, як і повинно бути,
Само життя розоре цілину.
І може статися мої онуки
По іншому співатимуть весну.
І може бути в такий же синій вечір
У такт хрущам задзвонять літаками.
І по новому розцвітуть садки
І люди, і серця і речі.

ЗАБОБОНИ

П. Темченко

I

— Отак-то, хлопче: будеш байдики бити, гірко на старість буде жити. Вчитись треба. Виростеш бовдуром, то й світові не радий будеш. До чого руки прикладеш? Кому в пригоді станеш? Хіба в чужі ко-мори зазиратимеш? Ех-же... Поганий то хліб, черствий,— або в тю-рязі зогнієш або тельбухи одіб'ють, та ще й батька-мати прокленуть, що родили на світ таке ледащо...

Лямпа лягла жовтий світ і, ніби мріючи, тихо погойдувалась. Гойдалися і тіні по кутках, немов одна другій кланялись.

Батько латав свиту й говорив до Петрика, а Петрик вдивився в книжку й не рушився.

Читав?

Збирався читати. Але голова важка, а в ній думки... смугами — смугами... Іноді зиркав на батька і тоді йому здавалося, що батько говорить до свитки, бо пильно дивиться через окуляри на те місце, де штрикав голкою.

Гурчить прядка без кінця, гуде сумом-тугою й зітхає вкупі з матір'ю. Тиху й далеку мелодію родить колесо, нібо десь по-над світами летіть музика. А тут, зовсім близько, твердо й чітко:

— Підростаєш, а ні до чого не квапишся... І в тесляра не вижив і в слюсаря прошпетився. На штани вже матерії тобі більше треба, а рук у мене тільки дві. Як не махай ними, то багато не вискіпаєш. Он бач, мати цілий вік ногою дригає та пучкою смикає, а чи багато найдку з того? — Аби не гуляти... Та хоч рядно напряде, то й це гаразд — не купувати. А з тебе що?..

Слова круглі, обточені, котяться по столі й зачіпають Петрика. лоскочуть і ніби дряпають. Між них легка лайка вплутатась, бо зне-нацька нитка увірвалася. Зійшлися брови над окулярами, — старі очі двоїли голку, — не знати, в яку влучити.

— На, хоч нитку втягни.

Петрик жваво схопився, відразу влучив і знов схилився над книж-кою.

— От бач, молодець! От і заробив вечеряти... Ну, то як же ти думаєш?

Хлопець не зрозумів, про що запитують і мовчав.

— А я тобі нового майстра знайшов, — ніби до свитки говорить батько.

Петрик насторожився.

— Ти знаєш Шаю колесника?

Окуляри блискавкою осяяли Петрика, а в них безліч ламп загой-далося. Раптом прядка зупинилася й хата враз спорожніла — звуки десь розгубилися.

Тільки слово матері:

— Це до невіри?!. Ліпше йти свиней пасти...

— Постривай! Багато ти тямиш. „Невіра“!.. А як невіра, то й не людина по-твоєму?.. Інша річ коли людина зовсім збусурмениться, а цей до синагоги ходить, суботу святкує, — звичайно йоврей... Аби вчив добре!

Зібгав свиту, скинув окуляри й заклипав віями.

— Будемо вечеряти та спочивати, а завтра побачимо.

Зарухались тіні по стінах, чорні, химерні. Заторохтіли миски та ложки. Стіл повився паром.

— Сідай, вечеряй. Не слухай матері, вона баба. „Свиней пасти“!.. Ет! І скаже!.. Цього не важко навчитися, але ж з такого майстерства й житимеш, мов той Бровко біля сіна: начавкаєшся, а їсти нічого...

Щось думали. Кожен своє. Потім ніби з під столу тужний голос материн: |

— Бодай його не служити, бодай його не тиняться...

Війнуло сумом і сум той вогкою мрякою захитався над мискою.

Загремтіла рука в Петрика, пустила ложку на стіл. Живіт порожній, їсти ж ніяк не хочеться.

А батько:

— Не сумуй. Їж, наїдайся борщу, бо там тобі його не доведеться й бачити. Тепер не хочеш, а тоді скучатимеш, бо на світі нічого добришого немає, як борщ. Хунтиками не заживишся, а борщ — хоч весього себе зморщ, то видержиш...

— Не далеко ж тут, — зігхає сумною втіхою мати: — прибіжить, то й підживиться.

— Та воно так... Стелися, стара, відпочивати будемо...

II

В безодню пірнула хата, тільки видно навхрест перетики на вікнах. Цвіркун взяв акорда, спершу не в лад, ніби нехотя, потім вдарив дрібушечки. Сповнив хату живими згуками, наче молодий пастух голосною сопілкою. Заколихав старих, поніс у безвість, повиваючи солодким сном.

А Петрик не стулить очей, вдивляється в темряву, шукає відповіді.

Чого це так, що треба йти до когось вчитися?

Чи й батько ходив змалку?.. Він, певно, не знає, що то значить вчитися... А ось він, Петрик, знає. О, він знає! Бо і в тесляря і в слюсаря носив воду, замітав, прибирав та чепував; бігав по команді господаря або господарки і в той же час робив те, чому мав навчитися. Хіба не можна вчитись так, щоб не виносити сміття, не носити води й не вигребати попелу? Певно ж так і навчитись скоріше можна?.. Та ще добре, як господарі добрі, а як такі, як тесляр, то

й справді ліпше свиней пасти... І чого воно так, що як старий, то й суворий?

Зібралася до кучі темрява, мовчить, сувора й похмура. Петрик почувває, що він самотній, нема йому поради й відповіді. Нічна тиша волохатою лапою тисне голову й наливає її чимось гарячим та важким...

А ось батько й мати теж старі і наче... не сердиті... Мати ніби й зовсім ні, а батько... А може то він того, що йому важко. Працюють обое безупинно, сумлінно. А плата така мізерна, все чогось не вистачає... Хіба, може, через те й не вистачає, що роблять все сумлінно. Он, кажуть, Литвин чужі снопи возить, так, ніби йому родить дуже і в нього завжди скрти, як гори...

Петрик розкидає руки й кладе голову на край ліжка, щоб прохолола.

— Іти! — рішає він: — куди йти, то йти, тільки в батька на шиї не сидіти... Викрутить Шая, о, викрутить!... А може... Він же ще не старий, а жінка у нього зовсім як лялька, маленька-маленька, мов дівчинка... Дитина у них... певно доведеться няньчити... всі будуть „жидівським попихачем“ дражнити...

Гаряче дихає темрява, вичавлює піт. Петрик ловить повітря й знеможено заплющує очі...

Перед ним танцює Постолів Гринь, показує язика й приспівує:

Мой цибульке, карамельке,
Восхитительной мамзельке...

Збоку вискочив Грицьків Васько, вхопив Гриня за руку, почав разом підскакувати й співати:

Петрусь лагомийник,
Жидівський помийник...

Немає ходу Петрикові, кругом хлопці, співають, свистять, шовхаються, Петрик розгублено озирається на всі боки, плаче, а хлопці валять його додолу й душать. Він несамовито кричить і... прокидається.

III

Вже зовсім день. Мати порається біля печі, а батько сидить за столом і шие, так ніби й не вставав звідтіля.

На лаві, біля вікна, сидить Шая Блогерман, мовчить і дивиться на Петрика, а Петрик тре очі й здивовано озирається:

— То був сон? Чи це?..

— Що там тобі таке? — питає батько, — чого ти жахався у ві-сні?

— То він росте, на здоров'я йому, — відповідає з нього Шая й сміється. Голос м'який, приємний.

Петрик розуміє, що попередиє — то сон, а новий хазяїн — дійсність і схоплюється з ліжка.

— Вмивайся, молись богу, піднідаєм що там є та й підеш ось до них, будеш стругати, — говорить батько не дивлячись на Петрика, але чує Петрик, що і в батька голос ніби одволожений, котиться рівно, без підскоку.

Мати одвернулася до печі й занадто грюкає посудом.

А Шая:

— Може він не хоче?

— Такої! — каже батько; — хто б його й питав. Не сидіти ж йому на печі, поки й дідом зробиться.

— А все таки треба запитати: може це майстерство йому не подобається, — зауважує Шая; — добре коли хто береться до діла з охотою.

— Я йому дам охоти! — вже роздратовано бурчить батько.

— Підем до нас?

Хлопець мовчки кивнув головою, але Шая не міг вгадати, чи є тут охота, чи ні.

— Хочеш бути колесником?

— Хочу, — коротко відрубує Петрик, а в голові його снується: — ще не був у них і то яке приснилось, а як побуду, то...

Став перед іконами й зашептав молитви, але це було так собі, бо повз молитов повзла думка: чого іменно до євреїв... Дівчата у них тільки служать... їх дражнять. Так і зо мною буде...

Не зчувся коли скінчив молитви; зупинився несподівано для себе. Навіть шкода зробилося, що вже, — все б довше дома побув. Вперше Петрикові забажалося молитися як найдовше, а воно ось і нема...

— Ну, давай, стара, що там є, та й з богом.

— Це ви про снідання, — зашамотався Шая: — не турбуйтеся, поснідає у нас. Ми його доброю цибулею погодуємо, — пожартував він і засміявся.

Чує Петрик, що сміх хороший, теплий, затишний. Так сміятися, певно, може не погана людина.

Ніби просмектало крижану кору біла серця і воно живіше застукало; вага, що гнітила ще з вечора, потроху зсовувалась.

А Шая далі:

— І чай ми п'ємо, і оселедці їмо й картоплю печемо, а от борщу й немає. Га? Як ти без борщу житимеш?

Петрик мовчить і ясним поглядом дивиться на Шаю, а мати від печі:

— Пустите до дому, то й наїсться.

— О, чудово! — вигукує весело Шая: — це ж ось тут. Коли схоче, то й спати може дома; навіщо він мені вночі?

Петрикові зовсім робиться легко, але тільки на одну мить, бо в голові замаячила думка:

— А Меєрка? Певно через нього не доведеться часто бувати дома...

Легким сумом війнуло звідкілясь, голова хилиться. А батько до того суму ще додає:

— Та гляди ж мені, хазяїна слухай, хазяйку шануй; роби, що скажуть, до всього придивляйся та рота не роззявляй. Коли трапляються такі люди, що можуть тобі десяту клепку вставити, то не гребуй наукою. Та не квапся поперед батька в пекло; як не дають чого, то й не вимагай, а показують, то пам'ятай як слід. Нічого не роби по своєму, а вчися тому, що люди радють...

— Е, ні! — заперечує Шая, — а може він щось ліпше зробить, а я маю боронити? Ні! Ти, Петре, не слухай батька, вони вже старі, слухай мене, бо я ж тепер тобі ніби як другий батько.

І зайшовся сміхом. Ніби рехнув величезний закром і з нього золота пшениця посипалась. Наповнив той сміх хату вщерть, здавалося, ніби й вікна засміялись. Розійшлися брови в батька й весело заворушилися; мати вище підвела голову.

— Та ви глядіть, не розбалуйте мені хлопця, — вже зовсім благодішно наставляє батько: — бо їм, лобурям, тільки попусти, то й верх на хаті не вдержиться.

— Ого! Ми з ним такого гармидеру наробимо, що не тільки верх, а й сама хата на місці не встоїть! — гукає Шая й бере Петрика під руку; — ходім до дому, майстер сниць, спиць та важниць!

— Ану, Сімо, повертайся! — говорив Шая в себе на порозі: — тепер нас буде троє. Ти, звичайно, не нашого гуртку. Правда, Меєрка? Петрик несміливо став біля порогу.

— Будь як дома, — підбадьорював Шая й почав братися до роботи.

Майстерня була в сніях; трохи тісно й незручно, бо багато струменту та всякого приладдя.

Шая на „кобилі“ натягав колесо, а Петрикові велів стругати дишло. Заправить одну спицю й до Петрика:

— Стань отак-о. Ноги дужче розкоряч — більш сили матимеш. Рубанок отак держи й назад не човгай. Коли дуже забувається, то поверни деревину другим кінцем до себе. О! От так.

Струже Петрик, хапається, боїться, щоб ледачим не здатися. А Шая знов до нього:

— Не гони, не гони! Так довго не робитимеш, захекаєшся! Ліпше повагом та вірно. Та й взагалі чого тобі хапатися. Вчись, придивляйся.

Щось тепле й приємне лоскоче Петрика і він думає:

— Дивись! Тут же ж не погано, а я думав хто його зна й що...

Минають дні, цікаві, розмаїті. Вже Петрик не дивиться дзизом, голова не хилиться, забув навіть про те, що інколи хлопці подражняють — дарма! Дурнів не сіють...

Ранком бере відра й спускається до річки, під кручу, а там копанка з прозорою водою.

Важко на кручу дертися, але ж і обіддя стругати не легше.

Господарка самовара зготує і всі сідають до столу. Їдять непомітно, бо все зосереджується на Меєрці. То він пальці попече, то шклянку зачепить і вона опиниться долі. Сміх, жарти, гомін, мішаються з густою парою від самовару й ніби подіймають стелю.

А тільки сонце на спочинок, то й Петрик додому.

— Ну, що там, як? — питає іноді батько.

— Ого! — весело гукає Петрикі — я у них наче свій.

— Та ти гляди мені, наука наукою, але пам'ятай, що ми христіяни. Воно звичайно, нічого, і вони в бога вірують, тільки не по-нашому. Вони, капосні; — Христа замучили.

— Тяжко буде їм на тім світі... — зітхає мати.

— Та то вже так: катюзі по заслугі, — згоджується батько: — от тільки поки там до того світу, то тут вони поживуть добре: завше обути, одіті; а ми цілий вік у латаному.

— Їдять вони мало і... горілки не п'ють, — каже несміливо Петрик.

— А так, так! П'яниць у них немає... Бач, і помітив.

Петрик задоволений, ідучи до хазяїна, думає:

— Оцей Шая міг би когось замучити? Та він, певно, й курки не зарізав би, а не то, що якогось там Христа...

В суботу Петрик вже ніби не колесник, а кухар. Ранком самовара становить, бо господарка не може палити вогню — гріх.

Шая обов'язково що-суботи зранку надівав якесь простирадло, нав'язував на лоба невеличку скриньку, кивав головою до всіх кутків і все щось бубонів. Іноді в тому ж наряді брав Меєрку, гуцавав його й приспівував:

На за юріл на за велт,
На закупічки міт гелт.

Сіма жахалася, сплескувала долонями, віднімала Меєрку й щось докірливо й швидко говорила. Очі їй горіли й бігали зайчиками, а обличчя пашило жаром від обурення. Шая спокійно всміхався, моргав до Меєрки й знов бубонів молитви...

— Не хоче молитись, а господарка гнівається, — догадується Петрик і думає: — а як же його Меєрка буде молитись, коли сам батько не хоче. От не схотів би я молитись, то такого дали б, що...

Коли минає призначений час, Шая швидко знімає з себе всю амуніцію й весело крутиться по хаті.

Тепер вже Сіма хапає Меєрку, чукикає, потім бере медяника, тиче його Меєрці й примовляє:

Татен а штикеле,
Мамен а штикеле,
○ Меєркен гури
Іф ланге юри...

Шая віднімає Меєрку й велить йому:

— Кажи: — на за юріл на за велт...

— Назаюліль, — важко вимовляє Меєрка й копилить губи, а Шая й Сіма заходяться реготом, цілують його, гуцикають. Меєрка дригає ногами й лящить на всю хату.

Сміється Петрик і думає:

— Чого воно так, що молитись сумно, а це так весело? А навіть воно, коли таке сумне?..

Іншу суботу Шая ходив до синагоги, але це траплялося рідко, здебільшого тоді, коли вимагала Сіма.

Що ближче до обіду, то Шая все більше нервувався, замислювався та цмокав губами. Потім не втримувався й запаливав цигарку. Сіма зчиняла лемент, чиплялася на нього кішкою й намагалася видерти цигарку; Шая боронився, швидко й пожадливо втягав у себе дим і говорив:

— Диниш нит коп майне, диниш нит коп... — і покуривши, знов робився веселий та балакучий.

— Хм... — пролітає в голові Петрика: — у нас доки з церкви вийдуть, батько їсти не дає, а тут палити не можна. Комедія!..

Увечорі він ішов додому, й був до понеділка, але не міг зрозуміти, куди його більш тягло, чи додому, чи до Блогерманів. Дома відпочинку не було, батько рано будив до утрні, по обіді брався до євангелії й повчав, а тут вечір — знов до церкви.

— От би до вас Сіму, пара була б! — стукає десь у голові, і Петрик чує, що в душі його росте якісь незрозуміле, майже недобре почуття до цих людей.

ВИСТАВКА ЯПОНСЬКОЇ КНИЖКИ В ХАРКОВІ

Ілюстрація з журналу для дошкільного віку

Там Сіма, а тут батько! Там дістається господареві, а тут йому, Петрикові...

Інколи несміливо запитував Шаю про віру, про те, що можна, що ні і чого воно у них так, а у нас інак, але Шая одмовляє жартами:

— Е-е, хлопче! Що там мене дурного питати! Ти он Сіму поспитай... або свого батька... — і сміявся.

Петрик червонів, йому було соромно й за себе й за батька, а Шая, ніби вгадуючи, що хлопець не задоволений, додавав:

— Не турбуйся, ще рано тобі. Виростеш, дещо визнаєш, то й сам розбереш, а я тебе не маю права з пантелику збивати.

І обидва замислювались.

V

Свистить фуганок, блищить міцне, мов криця, дерево; важка робота, але дарма! Якось не дуже в'їдається. День прожити — більше прижити; певно, розмірено.

Вже багато вміє Петрик, вже Блогерман сміливо покладається на нього, знає, що коли сказано, то буде зроблено і зроблено не аби-як.

— Конкурентом мені будеш, — часто зауважує він, коли побачить, що Петрик виконав бездоганно те, що йому доручено.

— Чого? — запитує здивовано Петрик.

— А того, що скоро справжнім майстром будеш, відчиниш свою майстерню і будеш замовців одбивати.

— Ну, цього не буде! — вигукнув щиро Петрик, бо він і справді ніколи про це не думав; йому аж дивно робиться по словах Шаї. Здавалося, що без Блогерманів він, Петрик, зовсім і колесником не буде.

От тільки віра з вірою не сходиться. Та й це дарма! Адже ж ніхто нікому не заважає...

Слідуючої суботи дома за вечерею батько говорив:

— Вареники доведуть, що й хліба не дадуть. Наїдайтеся, щоб завтра менше їсти. Треба привчати свої животи до посту; після завтраго вже доведеться братися до води та до сухарів.

— Будемо чаєм кишки полоскати, — втішає мати.

А батько:

— Не можна й чаю пити. А хоч і можна, то хіба з бджолиним медом, бо цукор через кістки перегонять, то його гріх вживати на першім тижні. В суботу буде розрішення вина та еля, а до суботи зась.

— То рибу можна їсти, — зауважує Петрик.

— Розумний ти дуже! — зсовуються в батька брови: — рибу! Олії не можна вживати, а він рибу! Голова твоя капустана...

Здається Петрикові, що він не дома за вечерею, а десь у безлюдді, в сірому тумані. Гойдається туман, але не розходиться. Не видно нічого. Сіро, сумно...

— Швидше б до понеділка. Й тікати з дому, тікати до Блогерманів... Там... Що там?..

А там Сіма. Курятини не можна їсти без рабина, бо графина. В п'ятницю, по заході сонця, буде свічки палити... Чи не лампадка це наша?.. А от м'ясо вони і в понеділок їстимуть. А бог, кажуть, один. Вони будуть у пеклі, каже батько, а ми в раю, бо православні. Батько в раю, а Шая в пеклі?.. А хто ж з них добріший?.. Ну, Сіма, то нехай вже... а Шая?.. А чого у нас гріх їсти в шапці, а у них без шапки?..

У Петрика починають тіпатись руки, голова гаряча, очі запалені. Думки не в'яжуться, скачуть одна через другу, мов у довгої лози граються, довбають мозок, ніби кудись штовхають Петрика; він не попаде киянкою по болті...

— Чи ти не хворий? — запитує стурбовано Блогерман.

— Ні... — відповідає коротко Петрик, і стромляє долото не туди, де воно раніш стреміло. Потім довго шукає його. Помічає за собою це, струшує головою, але вона ще нижче хилиться...

VI

— Клем!..

Заклемкав постовий дзвін. Сумно-сумно, ніби на глум світові, бо сумне клемкання ніяк не йшло в ногу з тим, що діялося в природі.

Минула весна одним крилом, загойдала тепле повітря; чимсь густим потягло з блукви та з поля. Війнула другим — побігла вода, зашуміла й загуркотіла; сонце бризнуло сміхом, а з землі встала тепла пара.

— Клем!..

Луна жартівливо хапала та „клем“, кидала ним у всі боки простору, танцювала з ним і повертала назад дзвонові вже зовсім весело — нахабним „ем“!.. „ем“!.. „ем“!..

Дзвін глухо ковтав те „ем“, захлинявся ним, душився й ще сумніше видихав:

— Кле-кле-ем...

Молоде не слухало дзвона, високо здіймало голову, а старе згиналося, зітхало хрестилося й лізло попові під хвартухи...

Шумить вода. Зійшла вся крига. Тепло.

Ще один тиждень — і шабаш, Петрик на всі єврейські й свої свята буде дома.

Але цей останній тиждень був найтяжчий, бо Сіма прибрала до рук і Шаю й Петрика.

— Шая! Кинь обіддя та приладь оце. Петре! Збігай туди! Шая! Діжки спорожни — треба покошірувати. Петре! Нанеси води. Та посуд, посуд покошіруй, Шая! Ножі, виделка!.. Подерж, Петре, оце... Не балуйся, Меєрка!.. Чепенит!..

Гуркіт, брязкіт, дзеленькання. Прийшов старий Шльома й приніс на пробу маци. Довго про неї розмовляли, потім похитали головами й розійшлись.

Коли Петрик приніс перший раз води й вилив у діжку, то йому зробилося моторошно: вода тіль — тіль сховала дно, значить влізе не мало. А ще ж дві діжки. Треба, щоб води вистачило на всі свята, бо нікому буде носити.

А тут ще й церква. Спасенники їдять бублики й прохають напиться. П'ють та дякують та підхваляють.

В останнє видряпався Петрик на кручу й зупинився, бо сили не вистачало. Ледве-ледве почвалав. А тут ще одна бабуса з бубликами швидко-швидко жде й ковтає та простягає руки до відра:

— Дай, хлопче, водички напиться, спасеть твою душу цариця небесная.

Напилася і знов:

— От спасибі тобі, синашу! Хай господь поставить перед душечкою... На тобі хоч бубличок...

Ковтнув Петрик бублика майже цілого, бо скільки там його згоднілому. Вилив воду в діжку, схилився знеможено до верстака й глибоко зітхнув...

В ту ж мить в сінешніх дверях, мов на картині пророк Мойсей, з білою бородою виріс Шльома.

Шая сам вибіг у сіні з посудом і зараз же до Петрика:

— Вже. Ну, відпочинь, відпочинь... Я тобі зараз попоїсти добре дам... Ах, ці наші забобони... скільки дурної праці...

— Штейн! — суворо зупинив його Шльома й простяг руку наперед. Борода його трохи задерлася і в такій позі він зовсім був ніби пророк.

Щось говорив швидко-швидко до Шаї й водив бородою по всіх сінях. Петрик нічого не розумів, але помітив, що Шая ніби зблід і похитнувся.

А Шльома говорив. То ніби з докором, то мов співаючи. З хати випурхнула Сіма, раптом все зрозуміла і її ніби щось підкинуло:

— Вилить! зараз же вилить! — кинулася до першої діжки й потягла до низу.

— Не займай! — грізно зупинив її Шая. Обличчя його раптом почервоніло, він ухопив Сіму за кохту й смикнув назад.

— Лоз! — рвонулася Сіма і сердито наїжачилась.

Блогерман затулив долонями обличчя і так задубів, а Шльома до Петрика:

— Ти маєш наносити свіжої води, бо, я бачив, ти давав її пити вамим, коли вони їли бублики. Тепер вона трафна...

І вийшов.

А в Петрика затіпались коліна, поволі пускали його на долівку і він знеможено сів.

— Конякою, конякою треба бути, щоб носити ще... — шептав ніби сам до себе Шая, а потім несміливо до Петрика:

— Наносиш?

— Ні! — раптом випростався Петрик: — я не можу...

Повернувся й п'яною ходою пішов додому...

Батько щось кравав, а мати шила. В хату всунувся, білий, мов крейда, Петрик і захитався до ліжка. За ним слідом прибіг задиханий Шая. Охкав, ламав руки й бігав по хаті.

— Що?.. Що таке? — жажнулися старі.

— Укрийте, укрийте його! — гукав Блогерман: потім сів біля Петрика, гладив голову й говорив ніби сам до себе:

— Я сам... я сам наносу!.. Ах той старий дурень... ніхто б не знав...

Ви тільки подумайте: з копанки всі беруть воду і не трафна, а після бублика трафна...

— Та що таке? — турбувався батько.

— Ах, що там!.. І у вас і у нас є дурні, а через дурнів багато лиха на світі...

І знов до Петрика:

— Я сам, я сам, Петруню...

Петрика почав заливати жар. Блогерман схопився й подався по лікаря, а батько стояв посеред хати з ножницями й не знав, що діяти...

ЛЮБЛЮ ЗИМУ

С. Яровий

Люблю вдивлятись в обриси заметів

І слухать шум веселих завірюх...

Немов зима — мій найщиріший друг
(Що по розлуці довгій десь заглядів)...

Люблю зиму — вона всіх молодить,

Кров гарячіше хлюпає у серце...

І, стрівши промінь льодозолотий,

Кортить мені зійтись з ним на герці.

Люблю зиму — напрочуд будівельник!

І й мене один една девіз:

Іди вперед і зоряно дивись.

Твори життя в засніжених пустелях!

... Коли ж бо ще так вільно дишуть груди,

І брила руху котяться із жил?!

Привіт тобі, мій синьоокий грудню,

З тобою дружньо змалечку я жив!...

Люблю вдивлятись в обриси заметів

І слухать шум веселих завірюх...

Люблю зиму, як міста денний грюк,

Як витончену музику сонетів.

САВЕТА

(Поліське оповідання)

О. Демчук

Хуртовина, вітри...

Ох, ви, сосни мої, азійський край!

М. Хвильовий

Другий день над Пилиповичами віє вітер. Скажений вітер. Божевільний вітер. Ніби невидимий велетень роззявив свою пащеку і дме, не вгаваючи, ніби великий на півсвіта коваль розпустив не знати які вбільшки ковальські міхи й накачує на Пилиповичі без упину.

То-но за перший день, на Високогірській стороні села, народило такого бешкету: в гамуз поламало всі чотирі крила в Саврадимовім вітряку, перевернуло на садибах нову Петрову клуню, звалило даха в Миколиному хліві і мало не перекинуло Гнатової хати, що й так уже була досить перехиляна, та Гнат вчасно скликав людей і підставив підпори. Дрібніших збитків не в обрахунок: у кожному обійсті валялись зірвані з причілків сніпки, по садах покотом лежали викорчовані з землею дерева.

Невідомо було за збитки на Заріччянській стороні, за річкою.

Невідомо, бо високогірчани не виходили з подвір'їв. Незнаний і нечуваний вітер був для високогірчан страшніше небезпечної пошести: люди сиділи по хатах.

Першого дня думали, на ніч візьметься дощем і вляжеться — коли б не так! Хмари котили ряднами і вовною, хмари, здавалось, черкалися верхів'я дерев — і бодай на сміх, крапнула одна краплина!

Уранці другого дня не пустили дітей з худобою на пашу. Худоба стояла по хлівах і, голодна, ревла. На подвір'ях звар'ятіло вили собаки, виття те страшило людей ще більше, собак виганяли з подвір'їв, собаки втікали за клуні і там скаржились на свою собачу долю небу.

Невідомість, коли закінчиться хуртовина, гнітила, к полудню в хатах було невсидьки, сусіда біг до сусіди, син на одділі до батька, покривджений вітром до покривдженого — за порадою. Поводі по хатах збиралися гурти людей, гуртами переходили з хати в хату, до старіших, до дідів. Діди злазили з печей на лежанки, діди крєтали, розповідали довго і нудно про кожен пам'ятний найбільший вітер, коли в кого з давно померлих і нині живих зірвало одну чи дві китиці, зламало гілляку — все те було не те. Старші посиляли до старіших, але й найстаріші похогого не пам'ятали.

— Хто ж, усе ж, у нашому селі найстаріший? — привагідно зацікавився не зовсім скривджений Гнат.

Найстаріші вирахували, що найстаріші в Пилиповичах — Потап кривий, Хведір глухий і Савета кріпачка. А хто ж з них трьох найстаріший, треба спитати їх самих.

І коли невгамовний гурт покривджених і ще непокривджених вітром хотів таки дійти кінця, чи пам'ятають найстаріші таку хуртовину та чого можна від неї сподіватись далі, хтось побачив у вікно, що дорогою йдуть ті, до кого збирались іти — Потап кривий і Хведір глухий.

Поява білих, як льонне прядиво, дідів на вулиці разом, такої негоди, коли й молодому-здоровому важко йти, була надивовижу. Всі рвонулись до вікон глянути на найстаріших пилипівчан, а Гнат не витримав, вискочив у двір і гукнув:

— А куди, діди, йдете?

Але крик його пішов на вітер: вітер схопив той крик, не донісши до воріт і завернув назад, за хліви, на Заріччя, у протилежний бік дідівської путі.

Діди поволеньки чвалали далі.

Тоді Гнат зірвався й побіг за дідами. Наздогнавши, відповідно з настроєм чемно привітались. Саврадим спитав Потапа, куди, мовляв, бог несе, та відповіді не дістав, хоч кривий чув добре. На привітання, проте, діди відповіли, а відтак замкнулись у собі й гуртові доводилось удовольнятися уривчастим їхнім сопінням. Та не вважаючи на таку негостинність, ніхто й не подумав одстати від гурту. Діди, очевидно, теж не мали нічого проти, що за ними причепилась така юрба, а може навіть сприймали те, як належне своїй прихованій мудрості. З пошани на цей раз до дідівських літ ніхто не виходив наперед, не ставав збоку — ішли всі ззаду. Діди самі розрізали своїми впа-лима грудьми густий вітер.

— Цупкі діди! — зауважив тихо Микола, витираючи з очей сльози.

— Цупкі то цупкі, а куди вони цуплять? — попробував пожартувати Петро.

— Кудись то вже заведуть, не на друге ж село мандрують такої шурибури! — додав Саврадим.

Так перекидаючись рідкими словами і випробуваними жартами, пройшли довгу, рівну вулицю і завернули в узенький заковулочок на західньому боці Високої Гори. Заковулок упав у придолинок, обтушкувався хатами й хлівами, обсадився густими вербами, — з заковулка на всіх дихнуло затишком теплої печі, коли там сушиться на мливо жито. Хотілось тут зупинитись під чийм-будь хлівом, передихнути, запалити, та діди правували без упину. Мусіли коритись і добровільні попутники.

І тільки коли дійшли до Саветиної кріпаччиної хати, що сиротою випнулась із заковулка в поле, діди зупинились біля перелазу і знающе подивились один на одного.

— Я так і знав! — сказав тихцем Гнат, що перший побіг за дідами.

— Я так і думав! — відказав Саврадим.

— Я зразу догадався! — додав Микола.

— Тут і догадуватись не треба було! — Петро.

Виявилось, що майже всі, покривджені й непокривджені, знали дідівську путь, тільки ніхто не наврочувався на початку висловити своєї гадки в голос, щоб не показати себе, на випадок не вгадавши, недотепним перед іншими.

Тут вітер шугав мудріше, ніж на селі. Було видно, як він іде величезними надземними хвилями, як хвиля накочується на хвилю, скаче на інші, перескакує, не вмщаючись у свого річищі. Побитим столоченим військом лежало море пашень на землі.

Хвилі йшли не що-йно по землі. Вони котились над землею, на пашнях, над дахами, над деревами; вони пищали на різних пищалках у сірому просвіті між деревами і хмарами, вони гули і клеко-тали чорним клекотом у навісних хмарах!

Догори очей ніхто не підносив, ніхто не прислуховувався до нечуваної музики в хмарах,— болісно дивились удаль полів на знівечену за одну добу цілорічну кривавицю.

Безнадійні дивились би довше на спільну біду, як би Петро, якому понад усіх кортіло своє найбільше горе, не одвів безнадійного погляду.

— Стояла б оце хата на дерев'яних підвалах,— кивнув головою в бік Саветиної, на два віконечка, халупи,— лежала б досі дрібними цурупалками на землі, а то вгрузла, як стара печериця, в землю і не страшні їй ніякі вітри, ніякі бурі.

— Хоч і стоїть на полі, без усякого захисту,— додав Микола.

Діди, що були зіллялись на одну хвилину в одне ціле з усім гуртом, після Петрових слів раптом згадали за свою провідну роль в подорожі, стрепенулись, витерли рукавами кожушинок сльозоточиві очі, сьорбнули носами, відкашлялись, перелізли через дірявого перелаза і відчинили кособокі сінешні двері до Саветиної хати.

Баба Савета сиділа на лежанці біля якогось шитва, а друга мешканка цієї хати, Саветина внука Катря, покритка, годувала в ко-лисці малу дитину, коли, товплячись один наперед другого, нагинаючись, щоб не зсадити лоба об низькі одвірки, весь гурт увалив до підпертої посередині стовпчиком хати. Завстиджена перед багатьома несподіваними чоловічими очима, дев'ятнадцятилітня дівчина хутко сховала за пазуху полотняної сорочки повну персу, кинулась од колиски до полиця й напнула на простоволосу голову хустину. Дитя завищало, вона, не дивлячись нікому в вічі, почервоніла до самих вух і вернулась назад до колиски.

— Ждорова будь, штара, ше жива ждорова?— виділив своє привітання окремо глухий Хведір, разючим, відомим на все село голосом, підступивши до самої Савети і намагаючись говорити їй на вухо.

— Чую — чую. Здоров! — Нічим не видавши своєї дивовижні, що до хати ввійшло стільки людей, Савета, стримано і хутко повела очима по кожному і чемно запросила сидати.

Люди себе почували, в тісній, низькій хаті, як на тісній оборі вівці, люди почали розсаджуватись на вузькій куцїй лаві, на новій скрині. Кривий Потап, обіпершись бородою на довгу патерицю, стояв довше біля порога, одсапуючись. По тому і він зашкутильгав до лежанки.

— Могайбі, Савето, з п'ятницею! — і сів на поликові.

Ніхто, власне, не знав справжньої мети подорожі дідів до Савети, можна було думати і так і так, — у хаті запанувала насторожена після розсаджування павза. Люди роблено кахикали, де-хто, за кожного брязку сліпих віконць, ахкав, пояснюючи — ото дме! — тоді всі дивились на вікна й хитали покірно головами; дехто, хто не знав коли був у цій хаті, оглядав убогу таки її обстановку, дехто дививсь уважними очима на Савету, знаючи тепер, що вона на селі одна з трьох найстаріших. Капшук, незмінний попутник усіх селянських бід і радощів, ще не ходив по руках.

Савета, як і до приходу людей, шила.

Було то незрозуміле шитво: з білого тонкого старосвітського полотна торба — тепер таких полотен не білять та й на торбу різати таке полотно — грішно. А придивитись — не зовсім похоче на звичайну торбу.

— Ще бачиш шити, штара? — заверещав Хведір, добираючись знов Саветі до вуха.

— Потроху... навпомацки! — крикнула не своїм голосом.

— Покритці шорочку? — перепитав глухий.

— Навпомацки! — крикнула ще голосніше, а тоді додала звичайним голосом: — що з тобою балакати, коли ти, як пень!

— Так, так! — невизначенно погодився Хведір.

Люди презирились мовчазними усмішками, а покритка Катря врвучко схлипнула й упала головою на бильця колиски.

Залягла гнітюча мовчанка, коли тільки було чути стримуване здригання плечей молоді матері над дитиною та ще Потапове одсапування з дороги.

Савета два рази стібнула голкою, зав'язала вузла, одрізала кіскою нитку, встромила голку в шерстяну опуку, вивернула шитво на лице, стряхнула, вирівняла і нагнулась над вухом Хведора глухого, що так і досі стояв нерозторопно біля неї.

— Добрі сакви будуть у старці, Хведоре? — підняла шитво в пальцях.

— Як кажеш? — дивився не на шитво, а їй у вічі.

— Питаю, добрі торби йти в діди, хліба просити? — терпляче пояснювала глухому.

— Шакви? — нарешті зрозумів Хведір, — кому то пошила?

— Собі, Хведоре, собі... Внуку виростила, довела до пуття, оддаю заміж за добрих людей — мабуть чув уже — чому не походити по-під виконням людським?..

— Так-так! — і на цей раз погоджувався Хведір.

Катря за останніми Хведоровими словами нагло рвонулась од колиски і вибігла в сіни. Приспана дитина не плакала.

Люди не знали, що сказати, люди умисно кашляли, сякали носи — в напружений обстаніві.

Савета сакви згорнула, кинула на піч, зсунулась із лежанки на землю: висока, костиста, худа, широка в обличчі, збородженому зморшками, з одвислими шкіряними торбами біля бороди і з блякими старістю очима.

— А чого, старі, ходите такої в'юги? Брязне об землю — костей не позбираєте! — вдалась до Потапа й пішла до лави напитись води.

— Ого, це такі старі, що й нас молодих позатикають за пояс! — обізвався розв'язаний од напруги Гнат і вийняв махорку в завиненій газеті.

Хведір сів біля Потапа, на полу.

Потап набив бакуном люльку, устав, пройшов, шкутильгаючи, до кубашки в печі, щоб вигорнути жарину й запалити люльку. Жару в кубашці не було, Потапові припалив своїм сірником Гнат, але Потап зостався серед хати, Потап заговорив:

— Скажи, Савето, ти в нас тепер, виходить, найстаріша — що воно діється в світі і доки воно буде, чи не траплялось тобі на своєму віку бачити таку кару?

Усі присутні з полегкістю зідхнули, капшуки й папірці заходили по руках, ніхто нікому на цей раз не шкодував.

Перші Потапові слова прийшлися віч-на-віч Саветі, коли поверталась до лежанки. Савета зупинилась, простояла до кінця Потапового речення, тоді сіла на лежанку знов, ноги поставила на поличкові, а руки згорнула на колінах.

— Пам'ятаю...

На плечі присутніх лягла вдруге полегкість — полегкість невідомої надії. Потап обвів людей переможним поглядом і сів на попереднє місце, на полик біля лежанки. Люди заворушились, дехто встав пройтись по короткій хаті, розломити кості.

Потап заговорив, чекаючи на оповідання, щоб пояснити свій запит, Потап заговорив, щоб показати мудрість довгого життя перед молодими.

— Думаю, що це робиться: дме та дме, дме та дме — за свого життя разу такого не бачив! Доки воно буде — гвалт! Беру паличку, хоч стара каже так, як оце ти — хочеш кості по дорозі розгубити — та до нього таки, до Хведора... І він не пам'ятає, — кивнув головою в бік глухого. — Ну тоді наворотились іти до тебе.

— Пам'ятаєш, штара? — По вигляду розмови й уважності людей Хведір угадав, що мова мовиться про хуртовину.

— Пам'ятаю... — і мовчала знов, може виволікаючи на верх прикладену багатьома подіями довгого життя подію.

— Як же воно було, розкажіть? — не терпів довгих одволікань Гнат.

— Пам'ятаю... Було мені шість років—десять років залилось відтоді до скасування панщини. Ще я встигла за цей час покуштувати на своїй спині й різок і канчуків, бодай вони на страшний суд не повставали, кати!..

— Я вже не пробував їх,— устрив Потап,— сім років мені було, як вийшла воля...

— А мені шіснадцять.

— А кільки вам тепер, бабуню, справжньо років?—спитав Саврадим.

— Рахуйте:—в двадцять років ішла заміж, п'ятдесят і п'ять років жила з старим і вже без нього от кільки років...

— Вони вмерли, як були поляки?—зауважив Микола,—вже вісім років.

— Вісімдесят ще й третій мені рік,—назвала сама свої літа. Мабуть раніш підбила суму по згаданих що-йно віхах життя.

— Отже, сімдесят сім років минуло відтоді, як була хуртовина?—підрахував Петро.

— 77 років!—ствердило кілька чоловіка водночас.

— 77 років, а я дуже добре пам'ятаю, бо батькові моєму набрило клопоту чималого. Сиділи ми на цьому саме місці, тільки друга хата була—знесло даха з хати... Три дні віяло, тільки тепер зірвалось літом, а тоді по весні, що-йно обсіялись. Пам'ятаю, ми після того повтікали до сусідів, бо думали розвалить усю хату, так рипіла... А в пана в саду були старезні дерева—липи й окації—покотом лежали після бурі і я, малою бувши, ходила дивитись через тин, після того, як ущухло. Ще комусь розвернуло хліва й клуню, та вже не пригадую...

— Так і закінчилось?—розчаровано спитав Гнат, який чомусь чекав більшого прояву руїницької роботи вітру в ті далекі часи панщини.

— Ні, не так,—вичекала розчарування й решти слухачів.—Був у ті часи на селі в нас парубок Махтей, я його не пам'ятаю, розказували—великий, гарний, міцний, захотів одружитись з дівкою Улитою, теж, кажуть, гарна була й лиха. Дозвіл на одруження тоді брали в пана—ще як захочеться йому дозволити. А що вже в день весілля—такий був азят, не пропускав жодної нареченої, брав до себе першої ночі на потіху... Як раз тоді, коли почалась хуртовина, мало бути Махтеєве з Улитою весілля, та хуртовини злякались, давай просити пана відкласти. Де там, ані приступу до нього... А вночі панські халуї затягнули Улиту до пана... Тоді Махтей вибив вікно, вирвався до покоїв з сокирою й на місці зарубав пана...

На хату насували вечірні сутінки—люди мовчали—на Пилиповичі шла друга тривожна ніч.

Раптом попереднє зацікавлення людей давньою хуртовиною—впало: надто далеко вона була від сьогодиншнього життя, більше

скидалась на казку. Петрові навіть здалось, що він десь щось похоче чув, а може й читав. І тільки невгамовний Гнат цікавився кінцем.

— Що ж сталося з Махтеєм?

— Утік з Улистою на Україну, чи на Волощину, по тому ніяких вістей не надходило, — закінчила мляво Савета.

— Виходить, до трьох ден, — зауважив Потап, — хуртовина?

Романтика давнього не зворушила, Саврадим пророче сказав:

— Ще мотлоху наробить не одному цієї ночі! — і з відтінку сказаного не можна було вловити: боліє він, що наробить мотлоху, чи бажає, щоб наробило — в нього ж поламало крила у вітрякові?

Хведір, що доти весь час тільки пильнував за Саветиними губами мовчки, завершав своїм різким голосом:

— Ти, штара, жнаєш ушяке жілля, ріжні вимови, ти не могла б чого йому пошептати, вітрові. Га?..

Люди враз підбадьорились, надійно глянули на Савету. Савета хвилину мовчала, гнівно проколюючи очима глухого Хведора, а тоді крикнула:

— Ти, Хведоре оглух, то ще й збожеволів? Ще таке видумай!

Людям стало зрозуміло, що доведеться пережити неминучу третю ніч і третій день, що нізвідки помочи не ждати — можна й по домах.

Але людей затримав досить незначний трапунок, дитячий плач.

Дитина прокинулась од голосного Саветиного крику, а від густого цигаркового диму заприхалась — Катря й досі не вернулась. — Савета дістала ногою вірвечку й поколихнула. Дитинча не заспокоювалось, дитинча плакало. Савета зішла з лежанки, засвітила сліпака, поставила на примуркові біля печі й почала колихати дитину рукою.

Блякле світло не змогло розігнати сутинок далі лежанки — непосидючий Гнат устав і надів кашкета.

— Маєш жабавку? — хотів чимось загладити своє невідале запитання Хведір.

— Маю. Бодай таку забавку мали найлютіші мої вороги!

— А чим кепська? — Гнат підійшов до колиски, — дочекатись правнука — чого я хотів би?

Савета нічого не відказала. Савета дивилась на дитину. Дитя втишилось. Чорненькими очима, як цвяшками, воно намагалось посміхнутись першим дитячим сміхом — до Гната. Гнат мав свого дріб'язку повен запік, а проте прояснів од першого непевного дитячого усміху. По тому ляпнув над носом дитини пальцями і сказав:

— Виллятий біженчик!

— От скажіть — ви люди сторонні — не його дитина? Треба було тягатись по судах, соромити мою старість, а як присудили платити, з примусу женитись? — заблагала Савета.

Люди заворушилися, вставали на ноги підходили до колиски й підтверджували за Гнатом:

— Точ у точ! — Микола.

— Як дві краплі води! — Саврадим.

— Хіба не видко по носі? — Петро.

А як подивились майже всі і згурбилися на хаті, щоб іти по домах, до хати ввійшла Саветина сусідка, Параска. Параску не здивувала і не стримала присутність сторонніх людей, Параска, всезнайка і лепетуха на всьєнє село, заговорила зразу ж, наміряючись здивувати новиною всіх:

— Сидите тут і нічого не знаєте, — почала вона, — а отой зайда випиває з компанією на Заріччі, в московки, своєї любаски, нахваляється: „я з нею запишусь, але вони будуть знати в мене аліменти — задушу обох, молоду і стару вільом, сам у допр піду, бо до мені допр — ніпочом, посиджу рік і вийду, а вони на світі не будуть жити... А ти, Надю (цеб-то московка), все рівно будеш мені за дружину“... і обіймається з нею привселюдно і цілується...

Люди, без умови, почали швидко надівати кашкети. Ніхто докладніше не цікавився чужим горем, у всякого свого по горло — вишком, один по одному, висунулись з хати.

Хуртовина не вшухла ні на крихту, хуртовина може збільшилась: вітер грав на тинах, як умілий музика на гребінцеві. З села, чи з Заріччя, долітав уривчастими хвилями мотив пісні: „Ой повій повій та в синесеньке море“.

То співали, за всякої хуртовини невгамовні, пилиповицькі парубки. Люди, що вийшли з Саветиної хати, хвилину слухали, намагаючись вгадати, на якому кутку співають, та й розбрелись у всі кінці села, не зійшовшись у визначенні.

Савета підвела голову і прислухалась — заснула. Пильнуючи, щоб не шерхнути ногою чи рукою об піч, спустила ноги на лежанку, поминула пола, де спала Катря і біля комина просто зсунулась на землю.

Вищерблена сокира-тупиця завжди лежала під скринєю — навшипиньках підійшла до скрині, нагнулась і мацнула рукою. Рука лягла на холодне залізо, холод відразу рвонув руку назад. Мить стояла нагиняня — вітер бився об стіни головою, вітер плакав і скиглив у вікна — і потягнула за топорище.

Злодійською ходою ішла до лежанки назад, вилазила з сокирою на піч. На печі сокиру підклала під плюсклу, волосяно-трав'яну подушку, подушку прикрила саквами і лягла. Топорище випиналось з-під саків, топорище муляло в голову. Савета вертіла головою, клала її на всі кінці маленької подушки, переверталась на боки — аж поки не знемоглась від незвичних образів.

Чи то сон був, чи маріння, — Савету зірвав і посадовив на ноги страшний вибух. Саветині губи одразу зашептали спасительних молитов — от-от хата поховає її під своїми руїнами, — здалось їй, — але стук повторився, настирливий стук у двері.

— Катре, Катре! — зашепотіла Савета.

— Що? — лячко схопилася з полу Катря.

— Послухай-но: вітер чи стукає хто?

Катря підбігла до вікна і рвонулась назад: уривчастим дробом забряжчало вікно під чимсь кулаком.

— Хто там? — кинулась до вікна, а в серці затьохкало радістю: він прийшов, Гордій.

— О-чи-няй! — розбив слово вітер на дрібні склади, вдаривши словом у вікно.

Кумелем скочила в сіни й одсунула старосвітську засовку: впасти в тісні обійми, відчуті лоскіт чорного вуса на спухлих од плачу губах — милий! Взавтра вони „розпишуться“, щоб завжди бути вкупі, щоб обом любити свою мацюпусеньку Нінку, щоб доглянути до смерті бабуню — як давно ще він говорив, до Нінки. Бабуня побачуть, що вони гарно живуть, не підуть з тими сороміцькими торбами. Катря не чула вечірніх переказів Паращиних.

Вітер з силою вдарив у відчинені двері, вдарив Катрі в груди. Катря напружила всі сили й висадила голову надвір.

— Де ти, Гордійку?

Чорна постать наблизилась до самого Катриного обличчя — в ніс ударило самогонним смородом і в ту же мить у живіт угруз важкий кулак — від несподіваного вдару поточилась до хатнього порога. І не встигла нічого усвідомити, як носок чобота попав у те саме місце й одшвирун її безвольне тіло до скрині — вона стукнулась головою об скриню й упала.

Савета, тіпаючись, як у пропасниці, поклала руку на сокиру — й одвела.

— Не бий, гаде, не бий! — крикнула, мов глухий Хведір, верескливо.

— А, так ще й ти, стара відьмо? — підступив до лежанки, — почекай же, зараз розправлюся і з тобою.

Саветі було чути, як він карабуниться на лежанку — швидко витягнула сокиру з-під подушки, стискаючи в руці топориче.

— Напустила вітру на мое безголов'я? Всі про це на селі тільки й балакають! От вирву старі косми, то хутко одведеш!

Він уже стояв колінами на лежанці, сопів і хватався руками за піч — Катря, звиваючись од болю в животі, здається, по ногах бігла кров, — падала головою йому на брудні чоботи, обвивала руками, благала:

— Гордійчику, опам'ятайся! Опам'ятайся любий!

Він сунув ногою назад — залізна подкова прийшлася Катрі в лице, Катрі впала непритомною — і став на лежанці. Савета мовчки взяла сокиру в обидві руки — раптом нею опанував незнаний спокій і сила — вдарити обухом по голові — й тільки.

Його руки повзли по печі, мацали, шукаючи Савети; Савету щось підштовхнуло, Савета з сокирою в руках почала поволі під-

повзати з кутка йому назустріч — от його руки торкнулись її ноги — вона ногу рвонула до себе, одхиливши сокиру за плечі, щоб ударити з розмаху. Зціпила для більшої сили ясна — зубів у Савети було рідко — і — несподівано почула, що сокира зробилась незвичайно тяжка, що при всьому напруженні не можна її піднести, — а він хватав уже за ноги. Тоді, зібравши останні сили, підбрала під себе ноги і в ту ж мить вихватила їх з під себе й обома, разом стукнула його в груди. Втративши рівновагу, хитнулась назад, стукнулась головою об стіну і знов підвелася для оборони — незграбним лантухом він упав на землю, аж квакнуло. Падаючи, десь то зачепив колиську — заплакала збуджена дитина.

Малюнок з японської книжки поезій
для дітей

Савета покляла сокиру на черінь печи, бо сокира відтягала її руки стопудовим тягарем, схопила сакви, хутенько зіскочила з печі, з лежанки і ще хутше вийшла в одчинені навстіж двері.

— Ой, бабуню, ой верніться ж, змилюйтесь! — билась об землю Катря, та Савета не чула внучиного крику. Вітер глушив усякий живий звук, вітер ударив Савету в обличчя й попхнув під стіну хати — стіна підтримала Савету, стіна дала Саветі силу. Савета перевісила сакви через плечі й рушила йти.

Вітер сік у обличчя, вітер суцільною стіною ставав навпроти неї — то зупиняючись, то перемагаючи, таки здолала перейти через свій город, перелізти через мілкого рова і вийти в житані поля. Цвітом житнім пахло в полях — квітували жита — цвіт житній розсіяний був міріядами пилинок у повітрі. Обвела очима довкола себе — просвітку на швидко втишення хуртовини не було видно ні звідки. Глянула на себе — вийшла в світ у одній довільній сорочці. Та вертатись назад за спідницею не було ніякого бажання.

ЛІТРЕЦЕНЗІЯ

Анаголь Гак

I

Признаюсь по правді, що до 1928 року я ні однієї рецензії не написав на літературні твори. Не взявсяб я за цю справу і в 1928 році, коли б у моєму житті була не трапилась визначна для мене, як для письменника, подія. Один із наших літературних журналів умістив на своїх сторінках мою фото-картку і пожертвував за-для моєї скромної біографії трьома рядками петиту. Я так зрадів з цього факту, що сам один купив 200 примірників журналу, де була надрукована моя фото-картка, і розіслав його по всьому Радянському Союзу, своїм родичам та знайомим. А за кілька днів мене запросив до себе редактор цього ж таки симпатичного журналу і повів зі мною, так би мовити, конфіденціальну розмову.

— Ми вас, — казав мені редактор, — рекламували, можна сказати, у всесвітньому масштабі. Вашу фото-картку тепер розглядають не тільки в Харкові, а й в Охтирці, і в Шполі, і в Козятині. А з вашої біографії, крім широких читацьких мас, зацікавилися численні історики українського письменства. Отже, ми вам допомогли, тепер допоможіть і ви нам. Ось вам книжка оповідань сучасного белетриста Семена Стукала, напишіть нам на неї порядну рецензію!..

Хоч я, ще раз повторюю, до того часу не написав ні однієї рецензії, але одмовити редакторові, що так уважно поставився до моєї письменницької особи, мені було ніяково. Коли б не його ласка, не пишатися б мой фото-картці на сторінках столичного літературного журналу. Я взяв від редактора збірку оповідань Семена Стукала і пішов додому писати на неї рецензію.

Якби це трапилося до вміщення моєї фото-картки в журналі, тоді б я написав на Стукалові твори цілком щире рецензію, на яку тільки я був здатний. Тепер же, коли мою фото-картку бачили скрізь, включно до Шполи, мені треба було написати таку рецензію, де б я міг показати свою ерудицію що до теорії літератури взагалі і що до будови сюжетних оповідань зокрема. В який спосіб писав я ту рецензію, не буду тут розповідати, але скажу, що над нею я працював два дні і дві ночі. Під моїм авторитетним аналізом Стукалових оповідань, на тодішню мою думку, не посоромився б підписатися навіть сам небіжчик Вісаріон Белінський. Закінчив я свою рецензію таким загальним присудом: „це не художні твори, а — вилічене яйце“. На третій день я одніс рецензію до редакції журналу. Редактор, очевидно, сам захоплений з моєї фото-картки не менше, ніж шполі, не прочитавши, здав рецензію до набору.

II

Дев'яносто дев'ять відсотків авторів, прочитавши рецензію на свої твори, не дають у знаки, що вони саме думають про особу ре-

цензента. Письменник, зустрічаючись з рецензентом, що той його недавно вилаяв у своїй рецензії, ввічливо вклоняється рецензентові, лагідно до нього посміхається і міцно тисне йому руку. Більш того, він дякує рецензентові за його „об'єктивність“, за „щирість“, за цілу низку „важливих зауважень“. А в той же самий час у середині письменникові ціла дюжина котів шкребе. Ех, з якою б авторською насолодою шпигонув би він своїм гострим пером рецензента під його праве ребро! Це — факт! Бо нема на світі самолюбивішої істоти за нашого брата — письменника.

Отже, з цього цілком ясно буде для всіх, як почував себе беле-трист Стукало, прочитавши мою негативну рецензію на його оповідання. Коли ми з ним, часом, зустрічалися, він тиснув мені руку, захоплювався з моєї ерудиції в галузі критичної літератури, вихваляв мене за мою об'єктивність, дякував мені і взагалі удавав з себе людину, що задоволена мною не на сто, а на цілих двіста відсотків.

— Мені, — казав белетрист Стукало, — дуже б хотілося поговорити з вами ґрунтовно... З вашої рецензії я довідався, що ви могли б мене де-чому навчити, пораду мені дати... Заходьте коли-небудь до мене додому...

Дійшло до того, що я й насправді став мати його за цілком щирою людину, яка тверезо поставилась до моєї рецензії. Мені після такого випадку забажалося і далі писати рецензії на літературні твори. Та й чому б і не писати? По-перше, написати літрецензію в сто разів легше, ніж написати самий літературний твір, а, по-друге, — яку б дурницю рецензент не написав, — її ніхто не критикує. Слово рецензента — останнє слово, що не підлягає жодному оскарженню з боку автора. А чого вартий один рецензентів авторитет серед читацьких мас? Аджеж рецензент у своїй рецензії часто-густо говорить таким тоном, ніби він не ходить по землі своїми власними ногами, як усі люди, а їздить верхи на першому-ліпшому художникові слова. Отже, зваживши всі „за“ і „проти“, я попрямував до редакції журналу, щоб узяти там на рецензію кілька літературних творів.

III

На вулиці 1-го Травня, саме біля будинку № 12, я несподівано зустрівся з белетристом Стукалом. Побачивши мене, Стукало страшенно зрадів, схопив мене за обидві руки, міцно стиснув їх і зворушено почав запрошувати до свого помешкання.

— Я мешкаю отуг зараз, в № 12... Зайдіть, будь ласка, до мене хоч на хвилинку... Є важлива справа... Будь ласка!..

Він узяв мене за лівий лікоть, і ми з ним увійшли в парадні двері. Відмовлятися я, звичайно, не збирався. Чому ж мені не зайти, коли людина так щиро запрошує! А взяти в редакції твори на рецензію я ще встигну. Стукало, повільно ступаючи по сходах, тримав мене під руку і чи не в тридцятий раз почав вихвалити мою рецензію.

Белетрист Стукало мешкав на третьому поверсі, в дуже маленький кімнатці. Посеред кімнатки стояв стіл та два стільці, а на столі лежав той самий номер журналу, де була надрукована моя рецензія на його оповідання. Стукало делікатно запрохав мене сісти. Сам він сів напротив на другому стільці.

— Я надзвичайно радий, що ви до мене, кінець-кінцем, завітали,— говорив Стукало, беручись за журнал.— Зараз ми разом з вами простудіємо вашу рецензію... Це ж класична рецензія!..

Стукало розгорнув журнал і знайшов там мою рецензію. Вся вона, як я побачив, від першого до останнього рядка була покреслена червоним олівцем. На полях рябіли якісь виноски, якісь помітки, що їх, очевидно, робив Стукало, читаючи рецензію. Я вже був почав збиратися з думками, які мені порази давати Стукалові щодо його дальшої творчості, як раптом Стукало шурхнув рукою до шухляди і вихопив звідти револьвера. Зробивши своє лице суворим, він націлився просто мені в лоб і гукнув сердито:

— Тепер сиди і не ворущися, ганчіряний рецензенте!..

Почувши таке від Стукала, я з несподіванки мов прикипів до стільця. Що за такі жарти? Спина мені була згорблена, руки лежали на столі, а очі пильно дивилися на зігнутий палець Стукалової руки, що щільно лежав на спусковій револьверного курка. Один необережний рух пальця—і я міг би цілком серйозно і назавжди розпрощатися зі своєю літературною кар'єрою. Не встиг я збагнути, що зі мною коїться, як Стукало, тримаючи наготові револьвера, повів пальцем лівої руки по моїй рецензії і сипнув до мене цілою низкою запитань:

— „Єдності думки повинна відповідати єдність форми“. Звідки це?

— З Белінського.— відповів я, відразу ж зрозумівши, чого від мене хоче белетрист Стукало.

— „Без образу нема мистецтва“?

— З Потебні...

— „Нам потрібні смолоскипи, а не недогарки хуторянські“?

— З Коряка...

— „Коли напочатку оповідання в стіні був цвях, наприкінці оповідання герой повинен повіситися на цьому цвяхові“?

— З Чехова...

— „Не досить обрати інтересну тему. Треба цей інтерес підтримати, треба стимулювати увагу читача“?

— З Томашевського...

— „Добре писати—це значить в один і той же час добре мислити, добре відчувати і добре передавати“?

— З Альбали...

Белетрист Стукало чим-раз дужче обурювався, так що права рука йому почала сильно дрижати, а дуло револьвера було на десять—п'ятнадцять сантиметрів від мого лоба. Далі Стукало, сильно розпалившись, не міг уже вголос ставити мені запитання. Він мовчки водив

пальцем по рецензії і час-од-часу запитливо скидав на мене своїми сердитими очима.

— ?!

— З Шкловського...

— ?!

— З Десняка...

— ?!

— З Зерова...

— ?!

— З Якубовського...

— ?!

— З Доленга...

А ще за кілька хвилин Стукало так розгнівався з моєї рецензії, а я так злякався його револьвера, що далі ми обидва ні слова не могли вимовити, а лише мовчки зиркали один на одного:

— ?!

— !..

— ?!

— !..

— А це чие?— гукнув до мене наприкінці Стукало, показуючи пальцем на останній рядок рецензії— на „виїдене яйце“.

— Це— моє!..— майже крізь сльози відповів я Стукалові, з жахом продовжуючи стежити за його пальцем, який активно заворушився на спусковій револьвера.

— Так ти, що сам здібний лише на „виїдене яйце“, осмілюєш мене прилюдно паплюжити?!— раптом схопився Стукало на свої власні ноги, і не встиг я зойкнути, як він вистрілив мені просто в лоба.

Як потім виявилося, белетрист Стукало насправжки не вистрілив у мене, а лише спустив курка: в револьвері, на моє щастя, не було жодного патрона. Мені ж тоді з переляку здалося, що Стукало справді вистрілив і що куля пройняла мені мого черепа. Та як би там не було, а я з того часу назавжди кинув і думати про кар'єру рецензента. Коли ж тепер, проглядаючи численні рецензії наших, не менш численних, рецензентів, часом потрапляю на рецензію, що її зроблено в мій спосіб, тоді я думаю:

— Не пошкодило б авторові цієї рецензії познайомитись з белетристом Стукалом...

БЛОКНОТ АГІТАТОРА

С. Божко

І. ДО СТАРОЇ ВОДОЛАГИ

Глибока осінь...

Двоє слів, а скільки суму, нудоти, нудоти й суму в цих словах. Це, коли просто вимовиш, чи прочитаєш, сидячи в теплій кімнаті. Тоді очі мимоволі звертаються на вікно. Тоді береш шматок недописаної авторської чернетки і витираєш заплакані шибки,— зганяєш смуток осінній з вікон.

— Це — в місті.

Та куди закинути смуток, їдучи до села, до села агітатором по хлібозаготівлі? Не зітерти ж одним уривком паперу того вогко мжичкового туману, що заволік усе небо, обгорнув землю, що ліг на поле сірим густим руном.

Коняка мокра од поту й мжички тяжко дихає, широко роздуваючи здухвини, чвакає густо замішаним багном по шляху. Я мимоволі, ніби рахуючи її кроки, дивлюсь з візка під її ноги. Більше дивиться нікуди,— навколо мжичка і туман густий, непроглядний. І що довше дивлюсь під кінські ноги, то болячіше стає за коняку. Робиться неймовірно жаль цієї чотирьохногої матеріальної форми, що гнеться у три погібелі, везучи невідомого їй пасажера.

ВИСТАВКА ЯПОНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ КНИЖКИ В ХАРКОВІ

Малюнок з фантастичної дитячої казки

Та й звідки коняці знати, що я їду до Старої Водолаги агітувати дядьків, щоб не давали своїх лишків акулі - приватнику, а здавали лише в свої кооперативи. Їду переконувати, щоб не тримали лишків, не гнітили їх у засіках, а через кооперативи продавали робітникам, нашим славним індустріалізаторам, славної нашої вільної неіндустріалізованої країни.

Я мобілізую весь свій ораторський хист, палким словом і фантазією письменника - ромініста воскрешу позабуті дні і образи сільського споконвічного злидарства і рабської неволі. Як письменник-історик, я почну Староводолазьким дядькам з давніх часів, коли ще:

Лѣта 7184-го (1676) г. августа въ 10 день по Государеву Цареву и Великого Князя Федора Алексѣевича указу и по грамотѣ изъ разрду и по наказу боярина и воеводы кн. Григорія Григоріевича Ромодановскаго сотоварищи—Іоаннъ Агеевъ сынъ Денисовъ по челобитію Харьковскаго полковника Григорія Днца ѣздилъ на дикое поле межъ городовъ Валокъ и Мерефы съ крымской стороны за р. Межь межъ рѣчки Водолаги и колодезя добраго Івана и по р. Мжу по обѣ стороны за рѣку Можъ отъ сухова Ракитова колодезя черезъ Черемушной колодезь до Скрозного колодезя черезъ рѣку Можъ вверхъ по добруму володезу Ивану по обѣ стороны до верховья, а съ верховья Водолаги и съ верховья до устья Водолаги по обѣ стороны... при стороннихъ людяхъ ту землю и рѣки и лѣса и всякіе угоды описаль и землю измериль въ десятинахъ.

А по описи на томъ дикомъ полѣ съ р. Мжи построень острогъ мѣрою въ длину 144 саж. поперекъ 165 саж. А въ немъ дворъ полковниковъ Григорія Донца. Подлѣ его Григоріева двора построена церковь Покрова Пресвятой Богородицы. Да въ томъ же острогѣ и за острогомъ подлѣ р. Мжи строятся в новѣ люди черкасы Степанъ Коненко и Денисъ Степановъ¹⁾.

А почавши аж звідти, з часів, коли замість села Старої Водолаги було лише два поселенці — черкаси, я в словесному захопленні (нерозлучна хиба кожного промовця) розгорну дальшу історичну фільму. Розворушуючи застиглу дядьківську за період „мирного будівництва“ психіку, дозволяючи їй закон класової боротьби за дою громадського продукта, я не вигримаю і згадаю давнину свіжішу. Коли:

— Лѣта 1711-го... въ приходѣ хана крымскаго съ ордами и своры запорожцы подъ Украинкіе полку Харьковскому городы вотчины мои селы Водолаги разорены и церкви божии огнемъ соженны и тѣхъ селъ жители и попы разошлись врознь...
Коли: (1715 р.).

¹⁾ Опись Харьк. епархии, изд. 1857. г.

... пѣшіе харцизы ночью порою набегли в Ст. Водолажскую слободу, разбивши караул вломилися въ замокъ и в погребѣ взяли ружья разного 20, въ том числи яничники ружье, борошнѣ и тому всему ружю и борошнѣм цѣна 78 рублей...

... У попа Петра взяли коня цѣною 10 рублей в урочище над рѣчкою Черемушною.

У запалі та романтичному захопленні минулим я згадаю пізніше панство, що під ласками царя Петра та Катерини II-ої захоплювало вільні українські землі, що викохувалось на кріпацькій кривавиці та плодилось по-кролячому. Хай перевертаються кістки володірки Старої Водолаги першої половини XIX століття, Марії Дмитровни Дуніної, коли я перед дядківською аудиторією буду наводити такі слова з промови єпископа Харківського та Охтирського — Філарета, виголошеної у січні 1852 року з нагоди її (Дуніної) смерті:

„Матери семействъ! Вот вам мать у которой есть чему поучиться...

Шесть дочерей, 24 внука и 76 правнуков родились и воспитались въ ее домѣ...

Дорогий читачу, моїх дорожніх нотаток! Не подумай, що я цією історичною ерудицією буду справді глушити староводолазьких дядьків. Та це було б і не зовсім практично. Все це я навожу з двох причин: для тебе, читачу, щоб ти знав чому слобода Водолага зветься справді Старою (бо є ще Нова — райцентр, яку за її невилазну багнюку вірніше було б прозвати Багнолага), а для тих агітаторів, що їздять по селах агітувати — це пам'ятка, що до того, як збиратися в якомусь селі агітувати „с птичьего полета", — треба докладно те село взнати.

Ось до чого ця ескурсія в історію.

Насправді ж я й сам покину історичну романтику. Бо дядьки — прозаїки і замість історичних цитат будуть вимагати од мене дешевого краму та шкіри на чоботи. Про це я знаю із власного досвіду і з слів Петра Івановича (товариша Пономарьова — секр. Водолазького РПК), коли він випроваджував мене на села свого району.

Отож одкидаю історичне минуле і думаю про сучасне. Конкретно: я клену осінню неgodу і, як до цього сидячи на возі, співчуваю коняці. Щодо неї, то я в цю хвилину стаю стопроцентним автодористом. Я благословляю благородну ідею будування шляхів у нашому Союзі і викликаю тисячі анатем на харків'янські злидні. Бо це ж вони примушують їздити однією конякою. Підчас такої їзди коняка місить багно посередині, а колеса одно за одним крають ґрунт і роблять страшенні вибої.

А також я в цю хвилину подорожі дуже гарної думки про свою шинелю (привіт жмеринському кустареві Самійлу Шварцману!). Вона мені пригодилась не лише півтора роки тому для володіння серцями

жмеринських красунь, але й тепер у цю подорож, коли я у військовій формі подорожую од села до села по нетрах Ново-Водолазького району.

В пустелі туманно-мжичковій сумно. Набридає дивитися на коняку. Тоді хочеться бачити живих людей. Я з великою охотою поспішаю до Старої Водолаги, щоб хоч на вечір прибути до людського кутка, щоб посидіти й поговорити про життя-буття сільське, повите осінніми туманами, обплакане дощами та пронизане уїдливою мжичкою на низькому небі з невилазною багнюкою на землі.

З таким великим бажанням в'їзду на подвір'я племгоспу ім. т. Петровського, де й мушу зупинитися на ночівлю.

Коли б замість райвиківських бігунків я в'їхав дворянською коляскою; коли б не моя військова форма та суто конкретні завдання; коли б замість радянського господарства я опинився в маєтку Собакевича чи Манілова, я б, мабуть, був схожий на Чічікова.

Зав. племгоспом, повний чоловіка, хоч одягнений у потерту шкіряну тужурку, але справді нагадує мішанину Собакевича (надто повний) і Манілова.

Та на жаль все вищезгадане не пасує до гоголівського жанру. А, головне, мій червоноармійський одяг.

Іван Кирилович Згурський вийшов з конторки і зустрів мене, як кажуть, „з холодком“. Гості з району у нього, мабуть, не дуже бажані. Він сперва глинув на мою забовтану шинелю, трохи покосився, мовляв: — Чого ще й цьому треба?

II. МОЛОШНА ПОЕЗІЯ

Після знайомства та вечері (чи обіду о 5-й год.) ми засідаємо з Іваном Кириловичем в кімнаті для приїжджих і ведемо довгу балачку. Передо мною блокнот, а перед Іваном Кириловичем — коробка з папіросами, що на внутрішньому боці її кришки він креслить план господарства і дає широчезне інтерв'ю.

Івана Кириловича я зроду не бачив, не знаю його біографії, його характеру і персональних рис. Я лише слухаю його балачку і оповиваю фантазією цю постать завідувача молошню фермою і племінним розсадником молошної худоби.

Подивившись на його круглу повну зовнішність, — ніколи не повіриш, що він, як муха в окропі, варився в процесі організації і зросту радянських господарств на південній степовій Україні.

У мене немає під рукою даних перевірити всю кар'єру Івана Кириловича, але, коли я слухаю його оповідання про перші початки радянського будівництва в земельній ділянці, коли я чую що Івана Кириловича — досвідченого агронома у 1921 році, зодягненого в лантуховий костюм, їли воші, як і мене на рік раніше, — я починаю поважати цього господаря.

Мене цікавить його сучасна робота і плани на майбутнє.

А коли починає Іван Кирилович оповідати далі, передо мною малюються прекрасні перспективи розвитку нашого скотарства (зокрема молошного).

А Іван Кирилович на кришці цигаркової коробки накреслює план свого господарства і передо мною повстають цифри його (господарства) зросту. Він знайомить мене з п'ятирічною УРГО (Українське радгоспоб'єднання). За цим планом великі міста України, а зокрема Харкова, мусять обсісти великі господарства — молочні ферми і розсадники племінної худоби серед селянського населення. Іван Кирилович — господар однієї з таких ферм, що лише рік назад заснувалася. Одержавши од попередніх господарів 291 десятину землі (91 десятину лук), 12 коней, 4 корови, одного кнура та дві свині, тепер племгосп ім. т. Петровського має: 119 корів, доїться з них 116 штук. Що-дня (вірніше — що-ночі, бо виїждять на вокзал о 1 год.) з племгоспу-ферми на ст. Водолага, а звідти на Харків в залізних "бідонах" одвозять тисячами літрів молоко до ХЦРК.

Коло 116 коров працює 30 чоловік робітників. Хороше, густе молоко, чисто оброблене і вихолоджене, попадає на робітничий ринок української столиці. Господарство має не лише молочарський ухил. За планом УРГО воно мусить постачати молошну худобу і для околишніх сел.

Зі слів Івана Кириловича я довідаюся, що поліпшення молочарства не така вже легка справа. Саме найтяжче завдання в цій галузі — це знайти найбільш молошного... бугая. Не дивуйтеся. Так, бугая.

— Нам потрібний зараз український Крістофер. — і дивується, як це я можу не знати про знаменитого датського бика "Крістофера Люнде", що був у датського селянина Фр. Ганзена. Діти цього "Крістофера" у Данії продаються по 8 000 карб. золотом. Та не когови, а бички, що ще колись будуть бугаями. Отож, за планом УРГО, і будуть шукати цього українського "Крістофера" таким чином: молодих бичків з-під найкращих нині відомих бугаїв з радгоспів України віддаватимуть на три-чотири роки по найближчих покривних пунктах і лише років через п'ять, коли вже діти тих бичків почнуть доїгся, виявиться, од якого з них виходять найбільш молочні корови. Розмову про молочарство Іван Кирилович веде з таким піднесенням, як ліричний поет читає врш. Він ілюструє розмову багатьма діяпозитивами, фотографіями молочарів і людей, що цілий вік свій учений поклали на скотарство.

Серед низки фотографій я зосереджуюсь на постаті Софії Петровни Нані. Невеличка, сухенька, в сіренькому лальто і шапці вона стоїть серед 5—6 інших великих фахівців і дивно стає, що керувало цією Софією Петровою, коли вона ще до війни віддала харківському земству 5.000 десятин лише для того, щоб на тій землі розводили і плекали звичайну собі сіру українську худобу. В наслідок довгого плекання вона досягла того, що українська сіра корова, що ото нею дядьки під час кризи на коні навіть на степ їздили давала на рік 200 відер молока при 5—6% жиру. А її прихильниця Толстова, що

працює в Криворізькій окрузі в радгоспі „Любомирка“, довела процент жиру в цьому „українському“ молоці до 8%.

Не менше дивує мене й донька адмірала — Лашинська, що весь свій вік присвятила на плекання німецької худоби на Україні та вчена скотарка Брянцева. Цій належить перше застосування в годівлі української худоби американського способу.

Ворох цифр, дат, різних досвідів і досягнень вузько спеціальних, молочарсько-скотарських, силе мені на голову Іван Кирилович.

А зі всього того мені найдужче доподоби проекти Таланцева. Вони дійсно йдуть нога в ногу з нашою добою індустріалізації, зросту великих промислових міст. Це ж йому належить розробка плану охоплення великого міста кільцем молодих державних ферм. А з цих ферм, як і з ферми — племгоспа ім. т. Петровського, робочий мійський ринок одержуватиме сотні й тисячі „бідонів“ з гарним, чистим, густим молоком. І йтиме це молоко по кооперативних каналах, не розбавлене водою, не зафарбоване крейдою. І не доведеться в майбутньому робітничим сім'ям трітиса різними сурогатами.

Цілий вечір я провів з Іваном Кириловичем, купаючись в молодшій поезії цього досвідченого скотаря.

А другого дня я вивчаю радгоспівську прозу.

Удень на мене повіяло заробітчанськими буднями.

Через полвір'я од коровника до кухні, од кухні до сараїв та контори ходить брудний у кізяках наймитський люд. Це ж ті, що нагаляють цифри для завідувательського звіту УРГО. Це ж безпосередні творці і виконавці широкіх спеціальних планів. І коли придивитись та прислухатись до їхніх розмов, тоді біла завівська молошня поезія вкривається темними буденними скалками, покривається плямами старого, недобитого. Фактів багато. І хоч ці факти, порівнюючи з широкими світозорними планами, дрібні і з висоти УРГО'вських крісел непомітні, але все ж вони кладуть широку тінь на племгоспівське життя.

Щодо всього наймитського загалу, то найбільшою плямою є відсутність трудової дисципліни. Почувається всюди неув'язка між адміністрацією та робітниками.

Своєчасно не вивісили внутрішнього розпорядку, не зазначили кожному його обов'язків.

Несвоєчасно робітників постачають водою та дровами (навіть на кухню та молочарню). Немає макуходробилки, — макуху доводиться розбивати, цюкаючи сокирами та молотками.

Там здохла корова, і не зробили аналізи її хвороби та навіть і не закопали, а собаки розтягають кістки, розносячи заразу.

За відсутністю дров, вирубують колись великий князівський парк.

Немає своєчасного медогляду для доярок, а в зв'язку з тим виявився факт, що тхне цілим злочинством. Доярка К. захворала на венеричну хворобу. А вона ж доїла коров, мала справу з таким продуктом, як молоко, де найшвидше вносяться різні бацили.

Ось вони будні нашого будівництва!

За всім, розуміється, Івану Кириловичу не доглянути без помічників. Але, на превеликий жаль, помічниками у нього: кладовщик Румянцев, колишній поміщик-орендар панських земель Шилловського, зауряд-чиновник та бухгалтер Ткач — колишній чиновник акцизного управління. Поза всякими недоліками, навіть з політичного боку незручно, коли раптом з ініціативи того ж Івана Митрофановича Ткача колишній партизан і вояка на бронепозді, а тепер робітник Кравцов одержує наказом по радгоспу догану. Наймити нервуються.

Недавно ще заснований племгосп, небагато в ньому і робітників, але як яскраво у ньому, як в мініятурі, відбувається все — і плани спеціалістів, що межують своєю утопічністю з маніловщиною, і всі недоречності господарсько-адміністративного апарату, що складається з підпанків Ткачів та Румянцевих.

То ж недарма й кричать цілий день в конторі племгоспу дівчата та молодиці — копальниці буряків. Бо хіба ж не шкода їм, коли вони по дві-три приходили сюди і накопували уже в сніг по 800 — 1000 пудів буряків, а обліку їхньої роботи так і не велося. Довідки на руки дівчатам не всім давалися, а тепер уже сьомий раз приходять, а Іван Митрофанович замість того, щоб правдиво розрахуватися, посміхається та, як і в „добрі часи“, кидає різні дотепи дівчатам.

АРТЕМІВСЬКІ РОБІТНИКИ В УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

В будинку літератури ім. Блакитного. Письменники Кулик і Сосюра розмовляють з робітниками

У ЧІМ ПОМИЛКА Д. ГУМЕННОЇ?

С. Пилипенко

Насамперед — хто така Д. Гуменна? Як побачить читач з дальшого викладу, вона не дуже церемониться з тим, що вона бачить і що вона чує: пише, як то кажуть „на чистую“, переказуючи дослівно, з дійсними прізвищами тих, від кого вона це дізналася, найінтимніші інколи речі. Не будемо церемонитися й ми, й опублікуємо тут її коротеньку автобіографію, що вона подала їй до спілки „Плуг“ 1923 року.

Ось вона:

„Народилася 1904 року в примістечковому селі Жашкові Уманської округи на Київщині, в небагатій селянській сім'ї, але з міщанськими тенденціями. Батьки більш любили промишляти, аніж робити коло хліба. Завдяки цим міщанським тенденціям мене посилали до двохкласової школи. Закінчила я її під час революції. Аж в 20-му році, коли організувалася в Ставищах (15 верс од Жашкова) Педшкола, в постійних суперечках з батьками настояла на тім, що треба продовжувати освіту і вступила в педшколу. Після закінчення не задовольнилася здобутими знаннями й вступила до Київського ІНО, студенткою якого рахуюся й зараз. Порвавши з батьками ідеологічно ще 20-го року, від'їжджаючи до Києва порвала й матеріально. Живу зараз заробітком з вишивок. 1922 р. в своєму селі вступила до КНС, де працювала минулого літа. Вважаю за прогалину в своєму житті той факт, що революційні перетряски пройшли осторонь мене, хоча з'ясовую це глухістю нашого закутка та порівнюючою молодістю під час бурхливої революційної доби.

Міщанське оточення спричинилося до розвитку глибокого індивідуалізму, який і позначився в моїх писаннях.

Твір, якого надсилаю при цьому, являється першою спробою соціальних мотивів.

Бажаю вступити до „Плугу“ тому, що надіюсь тут викувати в собі міцну пролетарську ідеологію.

23/XII 23 року.

Гуменна Докія

Що бачимо з цієї широкі — мало хто так широко напише, чи не правда? — заяви, де Д. Гуменна визнає, що їй загрожувала тоді, 1923 року, міщанська ідеологія, що їй потрібна товариська підтримка,

напутництво. Чи здобула вона їх? Мусимо визнати, що — ні, чи майже ні... Почавши демонструватися в часописах коротенькими оповіданнячками-малюнками з сільського життя, аж ніяк не графоманського гатунку і ніяк не нижче тих, що й тепер залюбки надрукує наша радянська преса, Д. Гуменна зустріла несподівано різку й брутальну образу в формі одної безглуздої і безвідповідальної рецензії. Якщо письменник, що набув собі ім'я — і той копилиться іноді від таких виступів і гірко викликає: та коли ж, на рещті, буде управа на цих рецензентів, коли буде критика критики і якісь невідомі інколи ініціали не будуть останньою безапеляційною інстанцією, останнім громадським, публічним присудом тяжкої письменницької праці? — якщо на видатного письменника такі голубельні стусани діють подеколи гостро-вразливо, зденервовують, знеохочують, забивають у глухий кут, безпорадний і безвихідний, то початківця ці перші оцінки першої праці вражають особливо боляче. Ми знаємо з історії літератури приклади, як навіть видатні письменники кидали на багато літ свою працю, або й зовсім відходили від літератури, міняли мову, жанр, спотикалися на своїм творчій шляху. Я особисто гадаю, що майже усій нашій сучасній критиці, можна кинути одне загальне обвинувачення — вона часто не дивиться очима пролетарського читача, не з точки зору цього читача розцінює твори і ставить свій присуд залежно від поглядів вузького кола верхівки радянського суспільства, часто засуджує те, що читач, масовий пролетарський читач, залюбки приймає і вихвалює і, навпаки, вихвалює те, що цьому читачеві недовподобно, чого він не хоче, не розуміє.

Причина похибок сучасної критики — у відсутності звязку її з найпершим і найліпшим критиком нашим — робітником і селянином. Не тим, що тільки стоїть коло варстату, або ходить за плугом, але тим, що крім цього, бере книжки в бібліотеці, заходить у клуб, сельбуд, читальню — бо це і є масовий робітничо-селянський читач, наша основна культурна сила, що перебудовує суспільство, що висуває споміж себе нову радянську інтелігенцію, що дає в компартію нові сотні тисяч членів...

Вертаємо до теми. Не знайшла Д. Гуменна товариського відгуку на свої перші письменницькі кроки, необережна рука не того критика, що про нього ми мріємо в попередніх рядках, брутально пхнула її — і вибила з життєвої колії. Самолюбна дівчина кидає літературну працю, виходить з „Плугу“, вирішує йти вчителювати, живе на 16 карб. на місяць, підтягаючи за „репетитора“ заможних дітей, півголодна, на одному обіді сидючи, вивчає німецьку, французьку мови, пробує перекладати і т. д., і т. д. — сумна й неодиначна історія з нашої дійсности. Нелегко дається плужанам знову притягти її в своє коло і дати можливість використати літо 1928 року для літературної праці. Цього ж літа багато наших письменників побувало за кордоном, на далекому Мурмані, Алтаю, Кавказі, Криму, —

Д. Гуменна обрала собі інший, відмінний маршрут: пішки пішла по селах, вишукуючи комуні, колективи, придивляючись до їхнього життя. В наслідок цієї подорожі з'явилися на сторінках „Плуга“ художні нариси „Листи з Степової України“, що на долю їх випала тепер не абияка суспільна увага і що стали за привід написати й цю статтю. Два моменти забрали цю увагу й мусять бути нами висвітлені: політична помилка, що її допустилася Д. Гуменна, змальовуючи сучасне радянське село і, подруге, епізод із обвинуваченням відомого російського письменника Ф. Гладкова в невірному ставленні до розв'язання національної справи на Україні. Ці моменти вже мають багато документальних відгуків, цілу, так би мовити, „літературу“, хоч „Листи з Степової України“ ще не закінчені і в розпорядженні редакції є виготоване до друку їх продовження. Але гострота відгуків, сполучена до того і з певними обвинуваченнями на адресу нашої редакції за те, що вмістила „Листи“ в такому виді, спонукають нас, не чекаючи кінця твору, висвітлити перед читачем указані моменти.

Починаємо з першого, найголовнішого, що торкається загальної політичної концепції всіх опублікованих досі „Листів“. Будемо уживати й надалі цієї назви, хоч сама авторка, як побачить читач далі, каже, що вважає свій твір не за простий допис від власної особи, а за художній нарис від вигаданої особи, настроєної по-обивательському, до також вигаданої подруги — „Василини“, і що замієнник „я“ в „Листах“ є художній прийом, перевтілення авторки в певний художній персонаж.

Від себе одразу скажемо, що це виправдання не досить справедливе, бо читачеві ясно, що саме з авторкою все це було, саме вона все це робила, казала й чула і якщо „Василина“ — вигадана (листи до якоїсь Василини не друкуються в літературних журналах), то нема достатніх підстав „я“ уважати за щось інше, ніж за саму Д. Гуменну. Інша річ, що вона спиняється тільки на окремих своїх думках і вчинках, вилучаючи з них тільки те, що потрібно для її даної письменницької мети. В цьому тільки й є певний художній прийом.

Отже, якщо в нашій критиці подибуємо інколи чи то навмисну підтасовку, коли слова й думки дієвих осіб приписуються авторові твору, чи ненавмисне, помилкове нав'язування цього, коли автор не вжив відповідних заходів, щоб розмежуватися — де він, а де його герої — або не виявив певним способом, як він ставиться до них, чи як хоче, щоб ставилися до них читачі, — цього, про твір Гуменної сказати не можна. Що говорить і думає „я“ — те говорить і думає Д. Гуменна, інакше читач сприйняти не може. Д. Гуменна має право переконувати тільки в тім, що „я“ — це лише частина її, Д. Гуменної, що вся вона, може, й не така. Та й по тому...

Мають, отже, рацію критики, говорячи саме про авторку „Листів“, судячи Д. Гуменну і обвинувачуючи її в прикрій помилці,

хоч і занадто, на нашу думку, суворо, де в чому й зовсім несправедливо.

Що ж саме Д. Гуменній інкримінується?

З гострим осудом Гуменної виступив насамперед тов. А. Хвиля на сторінках журналу „Критика“ (№ 11 за грудень 1928 року) у статті „Нотатки про літературу“. Закликаючи до організації ґрунтового марксистського літературознавства, він пише:

Ми повинні також ґрунтовно взятися за зміцнення своїх кадрів, за те, щоб усі ворожі нам впливи в літературі перемогти.

А що такі впливи єсть і ідуть в нашу літературу не тільки через Єфремових, можна побачити хоч би й з літературно-художнього місячника „Плуг“ № 10, за жовтень місяць. В „Листах з Степової України“, уміщених в цій книзі „Плугу“, між іншим, читаємо:

— Тут, на камені, якось не віриться, чи була революція, чи ні. І неваже вона відбилася на селі тільки тими облигаціями, викачкою хліба, самообжарданням, прокльонами...

Я признаюся тобі. Василю, нічогосінько не розумію тепер... Не розбираю...

Селянське господарство занепадає, руйнується... Яка кому користь від цього?.. А тут ще й привід голоду...

В дописах Гуменної є чимало й цікавого, але хіба не відчувається в цих „безпорядних“ рядках куркульського „одчаю“ що до перспектив нашого села. Це ж ніби оголена єфремівська концепція. Село, мовляв, живе не тільки по старому, а навіть гірше. Словом, революція поставила село в безвихідне становище. Висновки з цього відомі...

Правда, крім письменника, чи журналіста є ще й редакція того журналу, де міститься такий матеріал. Вона й повинна в таких випадках допомогти письменнику. Та тут цього, мабуть не сталося. І це видається не то що як випадок, або недогляд. Тут і результат певного тиснення буржуазних впливів на окремих письменників.

Обвинувачення більш ніж суворо... І то не тільки Д. Гуменної, але й редакції, хоч у даному разі редакція „Плугу“ поставлена т. Хвилею в виняткове становище: гудячи деякі твори окремих письменників, що містяться в інших журналах, приміром у „Молодяку“, т. Хвиля такого зауваження чомусь не робив... Наперед забігаючи, скажемо, що певну провину редакція „Плугу“ за собою визнає, але аж ніяк не в тій формі, що їй тут приписується — в „єфремовщині“, в „куркульзмі“, в загубленні перспектив щодо нашого села. Доказом того може бути хоч резолюція плужанської наради, де плужани щирсердо визнають можливість ухилів зі свого боку, але самі ж указують шлях для забезпечення себе від цих ухилів і цей шлях убачають, як єдино можливий — шлях, що вказує лєнінська комуністична партія. А найбільший доказ — багаторічна літературна й громадська праця плужанська. Куркулячих творів там ніхто не бачив і не побачить.

Щоб не збитися на загальники, вернімо знову до документів. Поза іншими провинами, редакція „Плугу“ визнає за собою ще одну: вона облишила робити те, що колись робила — опублікову-

вати щоразу численні відгуки читачів на свій матеріал. Серед останніх відгуків є відгуки й на „Листи“. Один із них, що його з Дніпропетровщини надіслав один відомий редакції учитель, сховавшись за псевдонімом М. Сумний, повторює обвинувачення т. А. Хвилі в неменш різкій формі. Наводимо лист М. Сумного цілком, як він був надісланий. Ось він:

„В жовтневому числі журналу „Плуг“ були вміщені „Листи з Степової України“ Гуменної Д. На міського читача перший з цих листів справить досить сумне, а можливо навіть жахливе враження... В читача ж сільського, та ще такого, що живе поруч Дніпрового порога Ненаситець (звідки Д. Гуменна писала першого листа) і знає цю місцевість і людність та її економічний стан в даний час далеко краще шановної авторки „Листів“, цей лист викликає здивовання, або непевність у здібностях т. Гуменної, що до її спостережливості.

Ії досить сміливе констатування руйнації сільського господарства, його занепаду, прокльони селян (звичайно по адресі Радвлади) та ще приправлене „многоточіями“ тхнуть „фрумкінізмом“, про який так докладно говорив т. Сталін. Це є нічим не виправданий песімізм заляканої голодом (як зауважує сама авторка „Листів“) т. Гуменної.

Дійсність же зовсім інша. Села навколо Ненаситця, цього недорідного року, знаходяться коли не в особливо гарних, то в більш чи менш задовольняючих умовах, щодо врожаю, і привід голоду склався лише в уяві т. Гуменної. Селянське господарство дійсно руйнується, але... у куркуля; у неможливого ж воно зростає, міцніє.

10 XII — 28.

М. Сумний

Одержавши цього листа, редакція „Плугу“ побачила, що далі друкувати „Листи“ Гуменної, якщо вони викликають такі думки, не спростувавши такий серйозний закид у „фрумкінізмові“, тобто правім ухилі, не виправивши авторкової (ї, природньо, своєї) помилки — не можна. Тому „Листи“, вміщені в №№ 10 — 11 „Плуг“ тим часом перервалися друком, а копія листа М. Сумного, як також лист Ф. Гладкова та з комуни „Авангард“ (друга причина затримки) переслані були Д. Гуменній для відповіді. Що ж відповіла Д. Гуменна? Чи-таємо її листа також без ніяких змін.

Прошу видрукувати мою відповідь на листа М. Сумного з приводу мого нариса „Листи із Степової України“, уміщеного в 10 ч. журналу „Плуг“ за 1928 р.

М. Сумному я пораджу перечитати уважніше мого нариса і перечитати до кінця, а не вихоплювати окремі місця. Бо те, що заперечує М. Сумний, а саме моє „досить сміливе констатування руйнації селянського господарства“ є питання, що на нього дає відповідь друга частина нарису, та в дальші мої нариса.

Кількома рядками далі М. Сумний погоджується: „Селянське господарство руйнується але... у куркуля; у неможливого ж воно зростає, міцніє“. Диференціювати треба далі. І неможливі є всякі. Один спить і бачить, як би розжитися, а інший, найздоровша частина сучасного села, ядро майбутнього, бачить інакші шляхи. Такий неможливість не забув, як М. Сумний, що на тих підвалинах, на яких стоїть теперішнє село, воно не

може існувати. Він об'єднується в колгоспи, товариства, що ведуть індустріалізацію на село. А коли індустріалізація, то село виходить у минуле, в спогади. Живий приклад — друга частина мого нарису, опис комуни „Авангард“. Отже, ще раз підкреслюю, що сучасне село, індивідуалістичне, власницьке, стихійне гине.

Першій частині мого нарису я б і не подумала давати до друку, така незначна й не страшна здається мені, авторці нарису, тодішня паніка придніпровських околиць, коли б не потреба контрастувати безпомічність індивіду з могутністю колективу. З метою показати всю перевагу колективного життя, я навмисне взяла рядового сільського обивателя, а не кращих, не сільський актив. Я навмисне хтіла показати розгубленість цього обивателя перед стихійним лихом, а вона була в нього в тих чи-слах, що одним із них дається перша частина нарису, щоб читач відчув спокійну міць колективу в той самий момент.

Непорозуміння між мною та М. Сумним вийшло ще й через те, що М. Сумний узяв мого нариса за допис. Треба М. Сумному знати, що допис і нарис мають різні завдання. Допис доводить до відому громадян та відповідних установ, що там і там злочин, зловживання то-що. Побутовий же нарис має завдання показати сучасність у її характерних зламах. Нарис претендує бути матеріалом, що за ним колись вивчатимуться настрої нашої епохи.

В нарисі ж „Листи...“ М. Сумний має справу ще й з художнім оформленням. Прошу М. Сумного мене, авторку нарисів, не змішувати з персонажем, що фігурує в нарисі із своїми вражіннями, так само, як і „Василина“ є тільки адресування, привод до вияву цих вражіннь.

З пошаною Д. Гуменна

З цього листа читачеві, нам думається, тепер зовсім ясно, в чому помилка Д. Гуменної і як художниці, і як радянської громадянки, і в чому неправі і т. Хвиля, і т. Сумний, обвинувачуючи Д. Гуменну не в тім гріхові, в якому вона дійсно повинна. Спробуємо це довести, розбивши на окремі питання.

Отже Д. Гуменна як художниця, хотіла „контрастувати безпомічність індивіду з могутністю колективу“. Вона забула, що за „безпомічними індивідами“, за індивідуальними селянськими господарствами стоїть наймогутніший колектив — уся радянська республіка в цілому, що не дала загинути недорідним округам на Україні цього року, як взагалі не дає загинути маломічним господарствам і вживає цілу низку заходів до піднесення сільського господарства не тільки по колективах, але саме по оцих індивідуальних багатомільйонних дворах. Селянське господарство не руйнується, а по волі втягується в складну соціалістичну машину, перегартовується. Воно не занепадає, а зростає і перетворюється. Нема чого тут, на сторінках художнього часопису, наводити цифри, їх можна знайти в першому-ліпшому статистичному довіднику й переконатися, що йде поступовий зріст радянського села, що воно оправляється від ударів, заподіяних йому у часи громадянської війни й жахливого голоду, в наслідок стихійного лиха — посухи. Це прекрасно, видимо, знає й Д. Гуменна, не тільки в відповіді М. Сумному підтверджуючи, що „селянське господарство

руйнується, але... у куркуля,—у незаможника ж (треба було додати—і в середняка, бо цифри—уперта річ!—і це наочно доказують, а радянська політика це стимулює)—воно зростає". Про це пише Д. Гуменна, між іншим, у другій частині свого нарису (№ 11 "Плугу" ст. 43-44).

Отже спосіб контрастування тут невдалий. Індивідуальне господарство росте і колектив росте. Колектив росте скоріше, за ним майбутнє. Колектив не є щось окремішне—він частина радянського села, його передова, краща частина. Це—не контраст. Тут можливий лише спосіб порівняння, а не контрастування.

Отож Д. Гуменна помилилася і як художниця і як радянська громадянка. Вона недостатньо вдумалася в нашу сільську політику, в становище й перспективи нашого села і, щиро відчувши потребу перетворення індивідуалістичного старого села, бажаючи агітувати за колективні форми господарювання, як єдиний, на її думку (а рад-госпи—„хлібні фабрики“, а десятки інших, окрім комун, форм кооперування населення, а загальне втягнення всієї селянської маси в соціалістичне будівництво?)—єдиний на її думку спосіб порятунку, не взяла до уваги, що занепад дрібного господарства і не існує, і зовсім не корисний, і не потрібний для нас, і не цього хоче радянська політика. Ці самі згадувані облігації, податки, „викачка хліба“ знов же повертаються на село в формі сільсько-господарського кредиту, машин, насіннєвої позики, чистосортних інтенсивних культур, мінерального угноєння, пільгової меліорації, деревонасадження, племінної худоби, дешевого землевпорядження—численних заходів підвищити та інтенсифікувати дрібне селянське господарство. Отже старі форми села гинуть, а не село гине. Воно перетворюється, перешиковує свої лави і йде в колективи не від жаху загибелі, а через корисність колективізації супроти окремішнього господарства. Це не те, про що говорить Д. Гуменна, в даному разі виявивши цілком свій селянський світогляд, бо її формула така: „що мені, селянинові, робити, моє господарство не може вберегти мене від стихійного лиха, моє господарство занепадає, руйнується—відповідь: кидай це господарство, воно безпорадне, іди в колектив—за ним майбутнє“.

Отут переходимо до другої нашої теми: чи єфремовщина це, чи фрумкінізм, куркулізм та інші жахи, що їх приписують т. т. Хвиля і Сумний Д. Гуменній. Чи це „безпорадні рядки куркульського одчаю що до перспектив нашого села“? Чи „безвихідне становище“, що в нього ніби за Д. Гуменною „революція поставила село“?

Тисячу разів—ні! Д. Гуменна в цих гріхах не повинна. Це не „єфремовська концепція“, з якої „висновки відомі“. Д. Гуменна, згущуючи фарби в змалюванні сучасного стану селянського, не називає його безпорадним, безвихідним. Вихід є і він не єфремовський, не куркулячий, навіть не „правоухилий“ з його вимогою припинити потужний темп індустріялізації, дати волю куркулям

і непманам — ні, Д. Гуменна нічого цього ні одним словом не говорить, убачаючи вихід той у колективізації, в одному з тих засобів, що вписані в програму компартії, в програму керівничого авангарду пролетаріату. В цьому Д. Гуменна не відступає від того, що потрібується від революційно-селянської письменниці, що йде вкупі і за керівництвом пролетаріату, в цьому її аж ніяк не можна плутати в ворогами робітництва й селянства, і в цьому т. Хвиля і Сумний неправі й жорстокі, або, я особисто так думаю — не уважні, бо, очевидно, спинились, як це пише й Д. Гуменна, тільки на першій частині „Листів“, не прочитавши й не аналізувавши всього опублікованого матеріалу.

Що до редакції „Плуга“ — вона, як уже сказано, ознайомена більше, і для зменшення своєї провини може навести, для прикладу, порушуючи редакційний порядок, такий уступ з початку 3-го ше неопублікованого „Листа“ Д. Гуменної:

Як міняється обличчя села, щоб ти знала, Василю! Що більш приглядатися, то розмаїтіших форм набирає воно, супроти тої одноманітної сушіної картини, що одні її бачили ідеально буколічною, другі — натуралістично темною, затурканою, треті — бачивши вже диференціацію села шукали одиниць-революціонерів і ігнорували широку масу, як носія нових форм.

Як можна в одному соціальному організмі, прикладом колгоспові, бачити змішання цього старого й нового, прихованого й висунутого! Пам'ятаєш, у першому листі я писала тобі про загибель села, про крик селянина, що для нього революція позначилася тільки податками, облігаціями тощо. Тепер, коли я побачила колективи людей, що рають із старими власницькими потенціями, що їх самі колективні форми виховують на нових засадах, ворожих своєю природою з одвічною засадою старого села, яка має яскраву й лаконічну форму — „має“ — тепер я бачу, як сліпо помилялася. Ні, соціальна картина села сьогодні значно ширша і такого пильного ока треба, щоб відділити, деж невміруше, а де зародок...

З цього уступу видно, що авторка дійсно ставила на початку запитання, щоб поволи на нього відповідати і, сконцентровану в тепер інкримінованій фразі, думку розвивати далшим викладом.

Отже помилка Д. Гуменної не в тім, у чім її обвинувачують і не така тяжка, як про це пишуть. Якщо хочете, це не „правий“, а скорше „лівий“ ухил, безоглядне бажання мерщій знищити сучасне село, що вже ніяк з „фрумкінізмом“ сполучити неможна: та й з „ефремовщиною“.

Ми будемо раді, коли читачі „Плуга“ відгукнуться на ці наші думки і скажуть, чи правдиві наші тлумачення.

Тим часом переходимо до другого, вже не так важливого, моменту — епізоду з Ф. Гладковим, що його описано на стор. 56 № 10 „Плугу“. Щоб не затягати викладу, оперуватимемо знов документами. Прочитавши про себе такі неприємні речі, Ф. Гладков звертається до редакції і, як це можна припустити з дальшого, з аналогічним до комуни „Авангард“, листом:

Дорогие товарищи!

В октябрьской книжке (10) „Плуга“ в статье Д. Гуменной „Листи з степової України“ в главе, посвященной Коммуне „Авангард“, приведен (стр. 56-я) диалог автора с членами коммуны, в котором сообщаются такие невероятные обо мне вещи, в связи с моим пребыванием в этой коммуне, что я принужден с негодованием протестовать против тех недостоинств, которые я усмотрел в этом месте статьи Д. Гуменной. Мне приписывается ни больше ни меньше, как шовинистическое украинофобство и русификаторские тенденции. Утверждается, что в Коммуне „Авангард“ я будто бы злобно агитировал против украинской литературы и будто бы совсем отрицал наличие украинской культуры. Сообщается, что будто бы я даже „собирал учителей и беседовал с ними на эту тему“, что я „смеялся“, что я не советовал выписывать в библиотеку украинских книг.

Заявляю категорически, что все, приведенное в диалоге на ст. 56 — чистейшая чушь. Я не помню ни одного случая, что бы я вообще говорил с кем-либо по этому вопросу, а с Онанкой у нас был длительный разговор только о хозяйственной системе и о быте коммуны да еще о его matrimo-ниальных делах.

Не собирал, конечно, и учителей, но дружеское общение с ними, как и с руководителями коммуны и рядовыми ее членами, для меня было полно интереса и большого значения. Я с омерзением отношусь ко всякому шовинизму, ко всякому националистическому самолюбанию и нетерпимости, в какой бы это форме не проявлялось — у украинцев ли, у российских ли граждан, у грузин ли, у татар и т. д. Отвратительное националистическое чванство в манере петлюровцев или того же Хвильового — мне невыносимо. Извращения национальной политики на Украине я видел очень часто, и если, м. б. и был случайный разговор с кем-нибудь на эту тему то этот разговор, разумеется, не мог иметь ничего общего с руссофилством и украинофобством. Я не мог выступать ни против украинизации, ни против украинской культуры, ни против украинской литературы уж хотя бы по одному тому, что с юных лет, живя среди украинского населения, привык любить и язык, и литературу, и музыку этого народа.

Активно работая по укреплению фронта пролетарской литературы я являюсь одним из убежденнейших сторонников всемерного сближения бра-ских литератур — украинской и русской — путем привлечения украинских писателей в наши журналы, т.-е перевода их лучших вещей для повременной печати и для издания в ГИЗ'е и ЗИФ'е.

Тов. Гуменная упрекает одного из своих собеседников в отсутствии критического отношения к „Гладковским сентенциям“, а сама не менее повинна в том же грехе, когда восклицает в конце диалога: „Ось тобі й пролетарський письменник“... Нехорошо, товарищи!

Москва 12/XII 28

Ф. Гладков

Одержавши такого листа редакція „Плугу“ відповіла Ф. Гладкову

21/XII

Уважаемый товарищ!

Ваше письмо относительно очерка Д. Гуменной редакция журнала „Плуг“ получила. Копию письма мы отправили Д. Гуменной для подтверждения написанного ею, либо соответствующего извинения, если она была введена в заблуждение. По получении ответа опубликуем все в нашем журнале (в январском номере).

Ми лично думаем, что у Вас кое-какие грешки все таки были, что доказывают некоторые места Вашей брошюры „Коммуна Авангард“. В национальном вопросе на Украине Вы путаетесь — и Вы это должны признать, а мы постараемся доказать.

21/XII 28

С приветом. Редакция журнала „Плуг“.

Як ми писали, так і зробили. В № 12 „Плуга“ ми навели деякі місця з брошури „Комуна Авангард“ з яких ясно, що Ф. Гладков таки де в чому грішний. Одержали ми також деякі відомості з Дніпропетровського, що й там Ф. Гладков виступав якимсь із чимсь подібним до того, що переказує Д. Гуменна. Від неї самої одержали відповідь, що вона записала саме те і так, як чула, і все написане зі слів комунарів підтверджує. Була поспитана також і сама комуна. Від неї „Плуг“ одержав трохи несподіваного листа — містимо його також цілком, без змін:

Тов. редактор,

Посилаю враження від нарису Гуменної про комуно „Авангард“ (Журнал „Плуг“ ч. 10).

Необхідно розвіяти помилкове освітлення т. Гуменної про погляд Гладкова Ф. В. на укрмову. Нічого подібного антиукраїнського Гладков не висловлював. Прохаємо помістити нашого листа в журналі „Плуг“.

31/XII 28 року.

По дорученню Рижов.

Копія т. Гладкову та редакції „Плуг“.

Шановна тов. Гуменна!

Ми, члени комуни „Авангард“, з погордою згадуємо відвідування нас сучасними великими людьми, представниками влади та представниками художнього слова. Останні повинні спільними силами намалювати славетну ролю, тяжку дійсність та світле майбутнє колективізації. Вони допоможуть конкретизувати складні умови революційного руху в сільських господарстві, повинні стати культурними проводирями, вдихнителями передового селянства, поведуть його в бій з темрявою, дикуномством, варварізмом у житті та праці села, покажуть йому новий шлях, як треба будувати царство на землі без попа і кулака. Першим спроможцем в цім напрямку став т. Гладков Федір Васильович. В нарисі „Комуна Авангард“ він дав зразок комунального суспільства, реальну казку в чудесній державі рад. Але за його щирої віри, висловлену радість, посипалася на нього порохнява кабінетних, понадматеріалістичних формалістів: „Як так, в селі п'ють какао“... „напевно на державні кошти“. „Гладков нічого поганого не бачив в комуні“. (привикли бачити тільки гидке в комунах). „Його нарис небезпечна цілковита фантазія“.

Такий зміст всіх переляканих газетчиків. Тов. Гуменна, Ви теж не вільні від того, щоб не шпунути грудкою в тов. Гладкова. Ви прямо попали, як кажуть, в просяк, в мороку. Ви безконтрольно поставилися до слів тов. Ананка, який завжди любить жартовно суперечити, аби тільки хто слухав його. Ви поважно віднесли до несерйозного словолітіння товаришів, не здібних дати оцінку укрмові та письменникам. Вагалися ваша розмова з товаришами проходила виключно як жарт, а тому з легкої руки у вас випливає нікчемне обвинувачення тов. Гладкова в шовінізмові.

Це треба негайно спростувати.

Тепер відносно вашого нариса про Комуно Авангард. Тов. Гуменна, загальне враження від нарису вели-

чезне: мітко, розумно, правдиво охарактеризовано життя та побуту комунарів. Журнал „ПЛУГ“ триумфально переходить з рук в руки, читається з особливим захопленням. В ньому зафіксовані наші досягнення, уміло підкреслено слабкість освітньо-виховавчої збрєї в комунарів. Ми лічимо, як наслідок перебування в комуні письменників та їх нарисів про комуну — те стихійне прагнення підлітків, чоловіків і особливо жінок до навчання. Зараз ні одній душі нема, яка б не учасувала чи то в школі селянської молоді, чи то у вечірніх школах для малописьменних, а хоч в заочній двохрічкій партшколі. Ніби то перелякалися своєї відсталості члени і поспішають утекти від неї.

Недолік вашого нарису такий: там, де Ви торкаєтесь „сірої маси та героїв“ комуні, не зроблено аналізу і своїх висновків. Ви не приливили до коріння нерівності між членами, — до платні, а ця нерівність в комуні проти села так далеко, як небо від землі. Та й вона викликана низкою умов, подібних до тих, що викликали введення нової економіки в державі. Ріжниця тільки та, що в комуні все це в мініатюрі. Тов. Гуменна, той, хто курить „Епоху“ — вказує собі в чомусь іншому і на цей бік ми не звертаємо такої уваги, як на саме джерело нерівності — на платню. Бажаємо, щоб надалі письменники не кидали думки про колективізацію. Хай їздять в комуні частіше. Вони допоможуть нам роздивитися, відчути, де в нас болять. Не треба тільки дитинства, наклепів: „я краще сказав, писав“... В кожного мають свої достатки й недоліки. Колективний розум — наша сила, правда.

Вітання від членів комуні. Ждемо до себе в комуну.

По дорученню комунарів — Рижов

31 грудня 28 року.

Після цього листа побували в редакції „Плугу“ представники комуні „Авангард“ і привезли зачитаний до плям і дір № нашого журналу, одержавши навазмінь новий. З їхніх слів і наведеного листа видно, що Д. Гуменна правдиво описала комуну, і якщо схилила, так може, тим, що надто правдиво, надто довірливо поставилася до слів декотрих товаришів. Комунари хочуть взяти провину Гладкова на себе, обвинувачують, що авторка „безконтрольно ставилася до слів тов. Ананка“ і „поважно до несерйозного словоплетіння“. Мусімо стати на захист авторки: комунари не спростовують факта самої розмови, тобто Д. Гуменна її не вигадала і із її передачі не видно, щоб це був „жарт“ (правда, Ф. Гладков у своєму листі чогось, очевидно не дуже вчитавшись в український текст, бере на себе те, що переказано зовсім не про нього, а про інших розмовників). Отже розмова була і Д. Гуменна мала право її описати.

Друге. Чи вигадав щось т. Ананко? Не беремося стверджувати, але вбачаємо суперечливості в листі Ф. Гладкова. Спочатку він пише: „я не помню ни одного случая, чтобы я вообще говорил с кем-нибудь по этому вопросу“, а через скільки рядків заявляє: „извращения национальной политики на Украине я видел очень часто, и если, м. б., и был случайный разговор с кем-нибудь на эту тему“... і т. д.

Ми ніяк не можемо догадатися, що саме вважає Ф. Гладков за „извращения национальной политики на Украине“, та ще які трапляються „часто“. Ми певні, що він мусить про це нам написати, бо замовчувати які будь „извращения“ це значить — потурати їм. Проте переконані, що людина, котра може написати „националистическое чванство в манере петлюровцев или того же Хвильового“, людина, що вривень ставить контр-революцію і нашого товариша-комуніста, який, щоправда, був схибив, але ж ніяк не заслуговує на те, щоб його ставили на одну дошку з петлюрівцями — така людина об'єктивно може наговорити не одному Ананкові такого, що потім десять розумних не розберуть і самому Ананкові доведеться говорити, що все це — жарт.

Ми зовсім не хочемо сказати, що Ф. Гладков суб'єктивно є українофоб і русотяп, ми ніяк не згодні з „Червоним перцем“, що прирівняв Ф. Гладкова до Валуєва, але ми ще раз стверджуємо те, що написали в своєму листі до Ф. Гладкова: „грешки“ у нього такі є, вони виявляються навіть у його „спростованні“, він плутає в українських справах і, вільно чи не вільно, шкодить. Коли б Ф. Гладков був людиною, що дійсно хотіла б допомогти комунарам розібратися в справах національної культури, він би написав у своєму листі до нас, крім того, що він за переклади з української мови (адже ми знаємо один погляд на ці переклади, як на засіб збагатити культурні надбання російської культури, задоволити вимоги російського читача, а не як засіб інтернаціонального єднання, взаємного обізнання й допомоги). Ми не закидаємо цього Ф. Гладкову, бо не знаємо, як саме він про це гадає, але думаємо, що в своєму листі він міг би, за інших умовин, написати не про те, чого він ніби не говорив комунарам, але про те, що він їм радив. От добре було б, коли б він їм порадив передплачувати більше українських журналів, купити в бібліотеку більше українських книжок, удосконалитися в українській мові, бо це є могутній засіб соціалістичного будівництва на Україні — і це комунари, як видно з їхнього листа, починають розуміти. Аджеж, здається, нічого цього Ф. Гладков їм не говорив. А ми, культурні робітники на Україні, якісь чудні: звикли вважати за свого приятеля не того, хто нам не перешкоджає, а того, хто нам допомагає... А Ф. Гладков своєю книжкою „Комуна Авангард“ нам перешкодив, бо понаписував там нісенітницю.

Ми віримо, що він щиро обурений з наших закидів, але віримо і в те, що коли він більше обізнатимся колись в українських справах, — побачить, що він помилився і зробив нам погану послугу. Знаєте, як давніше казали цілком щиро люди:

— А знаєте, я — тоже молоросс!

І цілком таки щиро гадали, що роблять нам цим приємність і, знов таки цілком щиро, дивувалися, що ми ніяк не раділи з такої приємної заяви, а, навпаки, копили губу.

Ф. Гладков мусить зрозуміти, що його заява, що він, мовляв, „с юных лет живя среди украинского населения, привык любить и язык, и литературу, и музыку этого народа“ трішки аналогічна до цього „тоже малоросса“ і нас аж ніяк не вражає.

Ми культурні робітники на Україні, зовсім не вимагаємо ні від кого любови до нашої музики чи там мови й літератури. Ми самі можемо далеко більше своєї рідної любити літературу російську, мову французьку, музику німецьку і т. інше. Не в тім річ, не в любові, не в знанні навіть, а в тім, щоб визнати потребу розвитку цього національного надбання для соціалістичного будівництва, щоб допомагати активно цьому розвитку для скорішого й ліпшого підйому широких народніх мас, насамперед селянства, бо це найлегший і найвірніший спосіб наолити їх до інтернаціональної культури, прискорити наближення соціалізму. Про це говорила Д. Гуменна в комуні „Авангард“ і про це вона (слухайте т. т. комунари!) — „лучше сказанула, писанула“...

Вже ця стаття була написана, як редакція одержала ще одного цікавого листа — від одного з головних героїв інциденту з комунією „Авангард“ — Костя Ананка.

Друкуємо його в цілому, як і інші листи;

Мої зауваження

Опис т. Гуменною нашої комуні „Авангард“ в № 10 „Плугу“ був надзвичайно радо прийнятий.

Прийнятий радо тому, що він складений не сухим, відчитним языком (скільки корів, коней і т. д.), а художньо, так, що з цікавістю читається навіть малописемним читачем.

До цього часу нашу комуну відвідували російські письменники, цікавилися нашим життям, допомагали нам порадами в культурно-освітній роботі тощо, а українських письменників це ніби то не торкалося. Вони мало заїжджали до комуні, в той час, як до комуні їм ближче, ніж російським. Комуна ж потребувала й потребує допомоги в організації освітніх її справ.

Т. Гуменна в своєму листі в більшості малює типів комуні надзвичайно вдало, хоч декого трохи й невірно, проте цікаво й корисно. В одному мені не хочеться погодитися з т. Гуменною — це в тому, ніби в комуні воно зустрічають українізацію. По-перше, та розмова, що була з т. Гуменною про українізацію велася в жартовливих тонах, про що я потім попередив т. Гуменну, кажучи, що українізація провадиться в комуні ніяк не меншим темпом, ніж навколо.

Про Гладкова та Панферова було теж повідомлено в жартовливій формі, хоч т. Панферов дійсно такої думки, як наводить т. Гуменна, в розмові з учительством. Далі, як зразок перекрученої мови, т. Гуменна наводить дословно виступ одного т-ша на комсомольських зборах. Треба зазначити, що це не типовий зразок, бо саме цей товариш весь час до вступу в комуну виховувався в російському оточенні і все таки намагався говорити по українському.

Тепер про побут. Хоч як мене т. т. з „Плугу“ не запевняли, що нічого схожого на розпусту, за Гуменною, у нашій комуні немає, але приведена розмова з Чернишовою, п Чернишовщини слова про те, що „Середна — це півень до дівчат“, що „в комуні не розбереш, хто з ким живе“, „кожне

перепробувало з десятима жити", „як кури — де ввіймав, там і закотив" зовсім не відповідають дійсному станowi речей. Ці слова Чернишовші не зустрічають протесту з боку т. Гуменної¹⁾. Як на мене, це питання треба було б яскравіше змалювати. Як стоїть питання побуту в умовинах комуні в дійсності? На погляд комунарів і мій особистий, справа в цій галузі нашого життя стоїть так: над утворенням нового побуту ми бились весь час існування комуні, бились більше навіть, як над господарчими формами та так і покинули, не знайшовши якихось нових форм. Покинули в надії, що на решті більше освічені люди нашої пролетарської держави, колись більше зацікавляться нашим життям і допоможуть нам в цій справі, дадуть свої висновки і певний напрямок.

Т. Гуменна була б дуже добре зробила, коли б, помітивши негативні боки в нашому побуті, поставила це питання на обговорення разом з нею ж на якій небудь організації комуні (партосередок, комсомол, актив комуні і т. д.). Воно б було й реальніше і корисніше в дійсності.

Першими ластівками з письменників, що завітали до нашої комуні були, з російських письменників — т. Гладков, з українських — т. Гуменна. Сподіваюся, що це тільки початок зв'язку письменників з колективізацією і колективістами, що надалі він безперечно зміцниться, набуде характеру не „дачної прогулянки" а справжнього бажання вивчити наш побут, а також допомогти нам перебороти свою некультурність, ту некультурність, про яку пише, між іншим, і т. Гуменна в своїх нарисах.

Кость Ананко.

Що додає лист т. К. Ананка до зачепленої теми? Перше: Ф. Гладков може заспокоїтися — з учительством говорив безпосередньо не він, а його супутник, хоч „общение" мав і він (див. листа). Друге: т. Ананкові, як ми вже догадувалися й раніш, доводиться обертати розмову хоч не на жарт, так на напівжарт, і т. д.

Звичайно їм незручно перед своїм колишнім гостем... Звичайно, Ф. Гладкова їх налякав — ато, мовляв, устряли в історію! Нас лист од Гладкова не лякає.

Отож усю справу ми будемо вважати за вичерпану, коли ще й учителя, безпоседні співрозмовці, напишуть до нас, що саме вони говорили й чули і що саме з того було „жартом".

А головніше: видно, як сприймає аудиторія — радянська аудиторія — листи Д. Гуменної. Вона зраділа, побачивши живе, правдиве слово і не побачивши ніякої „ефремовської" контр-революційної концепції, що накидає авторці суворий критик із „Критики". Отож ми маємо право кінчити тим, чим були почали: наші закиди молодим письменникам зчаста бувають нерозважні, вони не допомагають, а „угроблюють" їх, не виправляють, а зневірять, голомшать.

Треба уважніше читати й уважніше критикувати.

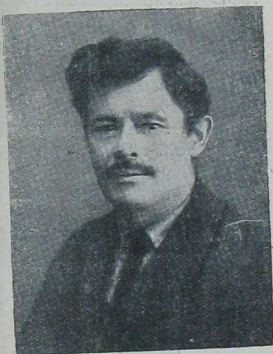
¹⁾ Т. Ананко помиляється: що розмову Д. Гуменна кінчає так: „Тобі не гидко, Василю?.. Що вона (Чернишовша С. П.) комуні і що її комунa?.. Ні, вона тут довго не вдержиться!" Думка авторки ясна. С. П.

СТЕПАН ВАСИЛЬЧЕНКО

(З нагоди п'ятидесятилітнього ювілею)

А. Ярмоленко

В грудні 1928 року минуло п'ятдесят років зо дня народження письменника Степана Васильченка - Панасенка. Відомий в літературі коло 20 років, ювілянт має про свою творчість досить вбогу літературу: рецензії, побіжні нотатки про „колишнього“ письменника по історіях літератури, докладний розгляд формальних особливостей творчості¹⁾ й тільки з приводу ювілею накладом ДВУ вийшла популярна книжечка Якубського²⁾ та статті-відгуки „Критиці“³⁾, „Життя й Революція“⁴⁾ та по газетах. ДВУ до ювілею закінчено видання чотиритомної повної збірки творів письменника.

С. Васильченко

Васильченко входив у літературу після революції 1905 року, коли народницька інтелігенція, зневірившись у революційній боротьбі, з тюрем і заслань помалу відходить від життя, то в сторону „Поганай до ями“ (Тесленко), то порпається в сексуальній проблематиці (Винниченко), то поринає від дійсності в „золотий сон“ дитинства.

Твердження, що Васильченко не мав свого початківства, своєї літературної молодости, не зовсім точне. Недатовані в повному збірникові твори з першого ж погляду вражають бадьорістю, гумористичним обарвленням реального життя й на багато не схожі на пізніші імпресіоністичні новели. Я маю на оці відомі широкому читачеві— „Роман“, „Мужицька арихметика“, які, може, упереджена критика чомусь забувала.

1906 року надруковано першу статтю-фейлетон Панасенка: „Народня школа й рідна мова на Україні (замітки народного вчителя)“⁵⁾. Ця стаття є програмова для молодого, ба навіть, пізнішого, Васильченка.

Основні тези статті: дитина українська вчиться грамоти з незрозумілої йому російської книжки, псується, й з найтямкішої стає „тупицею“; для дитини пісні й загадки чужої мови тільки голову

1) Шамрай. Творчість Васильченка. Чер. Шлях, 1926, IV, 178—203.

2) Якубський. Степан Васильченко. ДВУ, 71 стр.

3) Кирилюк Єв. Степан Васильченко, Критика, 1928, IX, 52—72 стр.

4) Ф. Якубовський. Степан Васильченко. Життя й революція. 1928, XII, 114—130.

5) Нова Громада, 1906 рік, число 9, стр. 93—106.

туманять, а вірші читає вона механічно, „потішаючи себе гучними ритмом та фразами“. Письма дитина знає шаблонного, й цього не побудеться потім через все життя. Автор закінчує статтю закликком дбати „щоб зняти зовсім, у всіх напрямках пута з його (народу) слова“ (підкр. авторів).

Статтю підперто низкою красномовних ілюстрацій з своєї практики і, як ілюстрація, виглядає десь, певно, тоді написане оповідання „Роман“.

Жвавий, тямущий, „бідовий“ хлопець не вчитає „перепелята“ не скаже „мясо“; „учитель в класі“ в його „збісився з дітьми“ — все це продовження ілюстрації до статті, де „Панас“ міняють на Афанасія, а „буря мглою небо кроєт“ виходить „буря могилою небо кроїть“.

І Роман „під регіт усіх школярів, стукнув дверима і, скільки духу, подався од школи“ (17 стр. I тому).

Друга ілюстрація про науку й книжку серед дорослих — оповідання „Мужицька арихметика“. Тут і „про думу і про землю“ й про глитая — монопольщика, як носія темряви —

„видно не до смаку прийшлась йому мужицька арихметика — сказали сміючись люди“. (25 стр. т. I).

„Басурмен“ — здоровим гумором, буденним „собака до сала в кору лізе“ чи „Бом дзелень, Савка вмер“ — поборює містичні таємниці примусової молитви. „Бренить, шумить святий гармидер все голосніше й ширше. І над усім гамом геть-геть лунають могучі дрібні передзвони радісного, нового паламаря“ (стр. 44 — т. I).

Життєрадісність, бадьорість, Гоголівський гумор в цих кінцівках, реїт дітей, сміх людей, радісні дзвони, очевидно писані ще до суворой дійсності: до тюрми та заслання. От двоє оповідань трактують одну тему: „дідько“. В оповіданні „У хуртовину“ дідько жартує над п'яними старшиною та писарем, „з радощів брякнувся прямо в кучугуру снігу, зарився в його головою, а ногами став таке виробляти, що зразу знялася курява, за якою не видно стало світу: потім схопився й став гасати по полю. Перескакуючи через бескеття и спотикаючись по снігу, він то з вереском летів по полю навипередки з вітром, то, розставивши лапки, нісся йому назустріч... Чортик в'юном вертівся в його руках, верещав і заходився від реготу“ (86). В „Чарівному млині“ писаному вже 1911 року, чорт намагається одвернути вчителя від народу до попівського „лакомства“, але

„У селі мало хто й згадає про його. Удень спить, укутавшись драгим мішком, а як стане поночі, та як поснуть у селі люди, тоді вилізе на млин, поворожить на зорі, погломонить з людьми...“ (стр. 178. т. I).

І сміх дідків не безжурний, а злісно-радий, коли, здалось, переміг учителя на свою сторону...

Громадські, хай общипані вихованням „Ради“ та „Нової Громади“, мотиви, подано в реалістичному стилі з властивим доброзичливим гумором. Навіть одмовлення посади вчителів за „небрежність в костюмі“ передано жартівливо й по одмовленні „Яків Малинка, гнучкий, широкоплечий хлопець з добродушним, трохи подзьобаним лицем, тільки „спинився за брамою, і, чухаючи потилицю, довго дивився на передки своїх черевиків“. (163 стр. т. I).

Вже в тюрмі „політичеський“ Петро на запитання пацанка про Христа відповідає не „тра-та-та сіла бабка на kota“ як у „Басурмені“, а довгим містичним всепрощеньським казанням.

Васильченка — письменника охоплюють „Золоті сни“, в яких він тікав від дійсності; в снах-мріях увижається йому, що „квартира земського вчителя Петра Недбая „стає“ крижаний будинок північної чарівниці — царівни“. (56 стр.).

Дівчина заплющила очі і марить :

„І ввижається бідній дівчині в старих лахміттях, що не наймичка вона, не сирота... Вона дочка одиначка багатого батька. У неї шовком шиті сорочки, дорогі килими, дукачі срібні. Та не милі їй вони, бо не хоче її любити козак молодий. А той козак — такий хлопець, яких уже немає тепер... (225 стр. I т.).

Марить п'яний Ларко в степу на сосні :

Які розкоші, краса яка! Стоять скрізь столи: застелені дорогими килимами, рядочками креселка з червоного бархатину; в чудових зільниках ростуть дивовижні квітки, а серед кімнати висить кришталеве паникадило“. (68 стр. т. I).

Мрії гинуть : замість столів — дикий зимовий степ, замість королівни — гімназист —

„Линяють, бліднуть огневі витвори, руйнуються царства, димом ідуть дворці й палаци... (80 стр. т. I).

Можна й далі цитувати майже весь перший том з датами 1910—1913 року, й скрізь серед суворой жорстокости герої шукають прекрасного життя в мріях.

Відгукуючись на ювилей Шевченка, Васильченко й фейлетон подає в паліативному тоні, в надмірній символізації таємного.

Звичайно, що автор мав в розпорядженні й здобутки тодішньої європейської літератури, але самим цим з'ясовувати мрійний, елегійний настрій не доводиться, як це робили де-які дослідувачі.

Тематика років марення не виходить за межі школи, дитини та вчителя. Громадські мотиви хай не так широкі, за р. р. 1910—1913 відсутні. Гірке життя вчителя, зневір'я в колись укоханих просвітньо-національних ідеях, бо незаможник просить :

„Вчіть його по настоящому правилу, а таких книжок не давайте йому, пожалуста, господин учитель... я прошу“ (155, I т.).

Голод, коли доводиться харчуватися шматками від учнів та олією з замазки, страх перед попом-інспектором — теми цієї доби...

Згадується минуле... З молодого запального юнака став надломлений життям дід, якому плакати довелося перед інспектором... (Над Россю).

Крізь сон сприйняв автор і війну і революцію... Абстрактність, нежиттєвість образів, порівнянь з „Чорних маків“ нічим не нагадують бадьорого, запального Панасенка з його живими, завжди конкретними людьми...

Помалу автор виривається з лабет мрій і „Московський гедзь“, „Куди вітер віє“, з вузенькими, правда, громадськими відгуками на революційні змагання, написано в реалістичному розрізі, з властивими замолоду мовними дотепами: „не плач дитя, не плач напрасно“ — „не реви дитино, не реви халеро“ (253 стр. т. III).

Роздвоеністю, шуканням справжнього революційного життя, супроти колишніх народницьких ідеалів позначено „Солов'ї“: дівчину з міста з за вигод зацьковує 14 літній брат. Автор наче бореться між ідеалістичною Мар'яною, що слухає солов'їв і грубим, рахубистим Микитою... Відповідно написано і розділи: про Мар'яну —

„Мрії, як весняна повідь, що зірвала греблю, силою втягають за собою Мар'яну, туманячи голову... (138 стр. т. I).

про Микиту: —

Широкі плечі, великі уші і стрижений драбиною чуб на голові“ (129, т. II).

Розділи імпресіоністичні чергуються з реалістичними майже регулярно, й цим ще більше відбивають авторове хитання.

Революції, сучасності тут мало, але самий факт переоцінки колишніх переконань для еволюції творчості письменника знаменний. До речі, тут чи не перше зустрічаємо дитину, в якій негативи значно перевищують хороше.

В реалістично-піднесеному стилі написано „Авіаційний гурток“, і, зрештою, найкраще оповідання з сучасного життя „Олив'яний перстень“.

Міські підлітки вирушають до своїх товаришів на село. Дія далі відбувається на селі, а міські краєвиди спочатку і вкінці наче правлять за облямовання:

Широкі вулиці великого міста, що раніш по них плавом плив усякий люд, тепер спорожніли: снували по них тільки тоненькі людські течії, як ті, що пересохли од спеки, багатогодні колись ріки...“ (7 стор. т. IV).

— „Перед очима встало, як марево у хмарах, велике місто і стіною виступили — розгорнулися зелені київські гори — гораї, холодні, а на горах — інші гори, стіни, мури... Раптом прокинулося громове царство: переможно заревів пароплав, розкидаючи гук по горах і просторах, суворо греміло деєь залізо, черешали дзвонки трамваїв. Здавалось, — там шумить, кипить унизу вогнене море, видимаючи вгору шумовіння хмар... Підійметься воно до хмар, грає на сонці кольорами і застигає багатопверховими будинками тонкої архітектури, золотими банями, монументами...“ (96 стр.).

Що правда, описи міста ще багато навантажені сільськими образами, порівняннями, але для Васильченка крок до міста є крок величезний од снів і марень за казковими королівнами.

В оповіданні знову виведено колишнього бідового хлопця, хоч він і редактор стінгазети, але такий жвавий і моторний. —

„Сидів у три погібелі зігнувшись на брудній підлозі коло шахматної дошки, завожений, розхристаний, з блискучими од азарту очима, часом із булькою під носом...“ (5).

Сюжетна схема нагадує ранішнє оповідання „Циганка“: три хлопці йдуть із міста на село, щоб дістати олив'яного персня з рук красуні — дівчини Насті Бондарівни... На селі зв'язують удові жито, користуються через це популярністю в селян і цим підвищують, як піонери-школярі, серед селян пошану до себе.

Витримані то в елегійних, то гумористичних тонах, герої-піонери, як і колись „басурмени“ — позбавлені містики й на тропар хрещенню — відповідають „раз в крещенський вечерок“... (105 стр. т. IV).

А коли „В синьому промінні місяця стояло це химерне приладдя, як якесь середньовічне диво“ — то це... звичайнісінька ступа.

Інтересує селян, що пишуть у газетах, Чемберлен, Ліга націй... Новий селянський побут:

„В кутку стояв маленький столик, змайстрований з якоїсь ляди: на ньому книжка, зшитки, а над ним гасло: „Ми світ новий збудуємо“. Нижче невеличкий портрет Леніна, школярської роботи“ (75).

Національно-обмежені проблеми, (переважно мовні), коли щирий українець цілком серйозно розлучається з дружиною, бо та не бажає розмовляти українською мовою, коли російська пісня згадується, як салдатчина, казенщина, — в „Олив'яному персневі“ поширюються до справжнього революційного розуміння національної справи. Діти серйозно співають:

Ти рабочий, я крестьянин (15, т. IV).

а старий дід без ніякого упередження запитує, що таке „клеточка“.

Ми не зупиняємось на прекрасних пейзажних малюнках Васильченка, на народній пісні, казці, легенді, що йому дуже часто відіграють за композиційну обумовленість твору, на символіці...

Два слова про мову. Ритмічність, властиву народній мові, відзначив Панасенко ще в першій статті: там він наводить зразок підкидного листа селян, написаного за взірцем народніх пісень та дум...

„Носи, пане, гроші скоренько та тихо
Бо буде тобі, пане, велике лихо...“

Такою розміренністю часто пише й сам автор:

„В лузі під калиною зірка полощеться в криниці: срібні ключі впустила — витигає. Вийшла мати води брати, та й питається зорі: — Зоре — зорянице. Що ти бачиш з високого неба? — А бачу я в садочку віконце,

зачинене, затулене, тільки видно в одну щілину. Там за книгами великими сидить чарівник, палічками на папері чари мережає — хмури́м оком поглядає, важким духом надихає, лихо комусь накликає". (242 стр. т. I).

Розкриття внутрішнього змісту слова чи то образа тішити і письменника і його героїв:

в „Олив'яному персневі“ в діда, наперекір молоді „дні стираються“, в IV томові є ціла збірка оповідань „Крилаті слова“,

Наведемо уривок з одного:

„Загадає дід загадку: „Біжать коні вороні, на них узди порвані?“

— Одгадую і так і сяк — не виходить.

— Ні — каже — так ти не вгадаєш, глянь краще вгору.

— Глянеш.

— Ну, що ти побачив там?

— Хмари, а більш нічого...

— Подивись краще, може то й не хмари.

Тільки він те скаже, та зразу ніби очі тобі розплющуються: вже немає хмар — то табуни сполоханих, розпутаних диких коней (т. IV. с. 233).

Така любов до слова відбилася і на тій можна сказати, ідеальній чистоті мови, що спостерігаємо у всій Васильченковій творчості. Прекрасна мова, старанна обробка оповідань (поминаючи теми) і дали йому славу найкращого школярського письменника.

Жорстока міжреволюційна дійсність зламала бадьорого, веселого вдачі письменника Васильченка. Заринувши тоді в Золоті сні мрій, дитячих спогадів своїм талантом, тепер хай й трохи запізнило, розриває він поволі ідеалістично-народницькі пута й прокидається серед нового світу, щоб відбити і його, як це вже він зробив про піонерів з „Олив'яного персня“.

ВІСТАВКА ЯПОНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ КНИЖКИ В ХАРКОВІ

Обкладинки й ілюстрації дитячих журналів

ЦІШКА ГАРТНИЙ

(До двадцятирічного ювілею літературної діяльності)

П. Бузук

Цішка Гартний — псевдонім відомого білоруського письменника Дмитра Федоровича Жилуновича.

Народився він 23 Жовтня 1887 року в м. Копилі, Слуцького повіту — в сім'ї дуже бідних селян. На одинадцятому році пішов у науку до „дарехтара“¹⁾ і за короткий час вивчив „часлов“ і лише коли хлопцеві пішов 15 рік, у Копилі відкрили школу і він зміг поступити до неї. Але одночасно з наукою доводилося йому і пастишити. Писучи художбу читав він і книжки. Особливо доподобили йому вірші Некрасова („Дедушка“, „Железная дорога“ та інші). На 17-м році свого життя починає він брати участь у Копильській соц.-демократичній організації, з якою особливо щільні зв'язки зав'язує після революційного вибуху 1905 р. Кинувши на час думку про дальше навчання, він 1906 року стає звичайним робітником-чинбарем.

Тяжка праця чинбаря:

Цэлы дзень за паганым сталом,
Цэлы дзень скуру цвёрдую скроб,
Стаючы укапаным калом,
Я задухай атрутнаю соп.
Навакола чатыры сыяны,
А на іх заплясьнеўшая столь,
У сабе захавалі яны
Усу крыўду, жаданьне і боль!

Але ж все таки він щиро любить працю, смачний для нього хліб, зароблений власними руками:

Я здружыўся з трудом,
Я ў ём рос, я ў ём крэп;
Запрацаваны хлеб
Люблю мець за сталом.

А найголовніше те, що ця праця дає йому силу, загартовує й його (маю сілу і гарт — імі грудзі гараць...) Гарт, — що дістала від праці його вдача — для Дмитра Федоровича таке велике слово, що він утворює від нього навіть свій псевдонім: Цішка Гартний (по білоруському Цішка Гартны)

Але Цішка Гартний знав подвійне лихо. Він не тільки, як син бідних селян і сам робітник, зазнав економічних утисків, він ще був

¹⁾ Чимало білорусів училось у старі часи, коли в селах не було шкіл, у такого „дарехтора“ — якого так яскраво змалював Якуб Колас у своїй „Новій землі“.

і білорусом, якому знайомим був і гніт національний. І тому, коли 1908 року йому до рук трапила „Наша Ніва“, він захоплюється творами білоруських письменників і пише, нарешті, й собі білоруського вірша, що його й присвячує Янкові Купалі. Під назвою „Бяздольны“ він і був надрукований 1909 року.

Дальша діяльність Цішки Гартного — у Вільні, Вількомері та Петербурзі і відзначається намаганням поєднати свою участь у соціалістичному рухові з участю в рухові національному. Збирає гроші на залізний фонд „Правди“, стає її дописувачем, але з другого боку, не слухається порад деяких не білоруських діячів, які вмовляли його писати свої твори російською мовою. 1916 року він засновує у тодішньому Петрограді, білоруську газету „Дзянніца“. Одночасно пише він і художні свої твори — вірші, роман „Сокі цаліны“ то-що.

Жовтень зустрів він надхненням віршем:

Гары ж агонь Кастрычніка, гары!
Свой промень зыркi раздувай,
Няхай ен зьдзе з краю ў край...
Хто спіць да гэтае пары —
ўставай!

Після цього ми бачимо його в Мінському, 1918 року у Москві, де він працює в білоруському національному комісаріаті, викладаючи одночасово лекції з білоруської літератури в Білоруському Народньому Університеті. У томі ж 1918 р. вступає до комуністичної партії і бере участь у Червоній армії.

Один час був, навіть, редактором Харківської вечірньої газети „Харьковская Заря“.

Але наближався час визволення Білоруси. Німці покидали її. І Цішка Гартний наприкінці 1918 року — знов у Мінському. 1-го січня 1919 р. Білорусь була оголошена Радянською Соціалістичною Республікою і Гартний-Жилунович був обраний на голову першого її уряду. Безперечно, особливо в даний час, коли БРСР святкує десятиріччя свого існування, ми не сказали б головного про Цішку Гартного, якби обминули той факт, що маніфест тодішнього уряду до народів Білоруси написав наш ювіляр.

Як слушно каже голова ЦВК БРСР, А. Чарвяков, автор вступної статті до нової книжки „Цішка Гартны в літературнай крытыцы“, цей маніфест, не тільки дуже важливий політичний документ, він також з'являється зразком літературного твору, дуже гарного з боку своєї форми.

Діяльність Гартного за останні роки дуже добре відома Білорусам. Він стає на чолі Державного Видавництва Білоруси і щиро починає дбати про культуру книжки, про підвищення її якості, організує літературно-громадські часописи „Полымя“ то-що.

Ось у коротких рисах життєпис 40-літньої людини, яка пережила стільки століть. Скажімо тепер докладніш про літературні твори Гартного.

Автор одного з дослідів про Цішку Гартного, Клейнборт, слушно зауважує, що Гартного треба оцінювати не тільки, як пісняра „Нашай Нівы“, він ще й співробітник „Звезды“ и „Правды“, — Цішка Гартний перший пролетарський письменник Білоруси.

Ми вже наводили його „Песьні гарбара“ які були зміщені в його ранішому збірникові. Нові, трохи інші мотиви — поетизацію міста та фабричної праці, красу машин та пасів, мотиви урбанізму ми чуємо в його пізніших збірниках ліричних віршів „Песьні працы і змаганья“ (1922) і „Урачыстасць“ (1925).

У вірші „Праца“ Збірн „Урачыстасць“ він пише:

Нясупынна,
Стройна, чынна
Уюць кругі чарадою...
Шастярні
Мятусяща.
І мчанца
Стралою
Паси.

Але Цішка Гартний не стратив здібности відчувати і красу природи. Заслуговує особливої уваги, з віршів цієї категорії, його „Симфонія“, що в ній злученням асонансів та алітерацій поет утворює справжній музичний твір:

Мята, рожа, півонь,
Вішань сьпелих чырвонь —
Пах мілаванье...
Ветру павей у лістках
Дреўцаў ціхенькі уздох —
Рух калыханье...

Наведімо ще один уривок з „Урачыстасці“, цікавий, як і чимало інших віршів Гартного, своєю ритмічною різноманітністю.

Золата луч пральє,	Зложаны, зьліты сьпеў
Сонца на ліст гальє —	Іх між кветак, між дрэў —
Спор лукаванье...	Жыццье, ігранье...
... Мушка, мошка, жучок	Радасьць, ўздым, благодаць
Сонца рвуць касьнічок	Прага ў паху растаць —
Рай, ликаванье...	Вечнасьць яднанья...

Але особливо виразно Цішка Гартний виявляє себе, як пролетарський білоруський письменник у романі „Сокі цаліны“, У цьому романі, що, безперечно, має і автобіографічне значіння, письменник малює в першій частині село, в другій частині місто — Ригу. Змальовує перший білоруський романіст село в чисто соціальному розгляді, — воно в Гартного вже розпанахане на різні соціальні верстви; навіть елементи особистого життя та кохання тісно звязуються соціально: батько Зосі — типовий куркуль, видає її заміж не за Григора, бідного робітника, а за багатого селянина, — у другій частині малюється місто з його фабричним життям, страйками, арештами робітників то-що. І коли герой

роману, в першій частині з захопленням декламує вірш „Край мой мілы, край мой родны“, зате в другій частині він змальований, як свідомий революціонер та соціаліст.

Дуже різноманітний зміст збірки оповідань „Трески на хвлях“... Чимало тут побутових та психологічних малюнків. І тут червоною ниткою проходить соціальна боротьба; в оповіданнях відбивається сонячна радість з досягнень революції. Але письменник не ховає і деяких темних плям сучасності. Соціальний аналіз знаходимо ми і в драмах Цішки Гартного, написаних на сучасні актуальні теми. Кращими з них треба визнати драми „Сацьялістка“ і „На стыку“.

Закінчуючи короткий огляд діяльності шановного ювіляра, треба згадати ще за численні його статті на літературно-публіцистичні та інш. теми.

Коли Купалу часто порівнюють із Шевченком (А. Новіна в статті „Нашы Песьняры“, потім М. Байков у книжці „Янка Купала в літературній крытыцы“ та інш.), то не буде дуже сміливим краще порівняти Гартного з українським Франком. Тільки доля дала можливість Франкові дістати більш систематичну освіту, не дожив він і до Жовтневого свята, в усьому іншому надто велика подібність. Як Франко, так само і Жилунович-Гартний був сином дуже бідних селян, так само вчився він „Від лісів та пасовиськ“, так само бере участь у соціалістичному руху, як і Франко, він малює в своїх творах диференціацію села, та нову верству — пролетарят, нарешті зближує обох письменників дуже велика різноманітність та плідність: обидва вони і лірики, і белетристи, публіцисти; обом їм куча потреба: в усьому взяти особисту участь на все самому відгукнутись, — не давала часом змоги обробляти з зовнішнього боку свої твори. Але, що найголовніше — обидва вони, не тільки закликають до боротьби, але й самі стоять у перших рядах борців. Подібність обох письменників виявляється, навіть, у заслугах перед літературною мовою: подібно до того, як Франко був одним з тих, що збагатили українську літературну мову, побудовану на Полтавсько-Київській основі, внесками з нових, західних говірок, так само і Жилунович-Гартний, став на чолі письменників з Случчини, які Мінсько-Віленську основу білоруської літературної мови збагатили внесками своїх південних діалектів, так морфологічними особливостями (наприклад формами будуч. часу, як „рабицьму“, — „меш“ то-що), як і лексичними

Для докладнішого ознайомлення з діяльністю Гартного Жилуновича, можна назвати читачам, нещодавно надрукований збірник „Цішки Гартны в літературній крытыцы. Да двалцятіадоваго юбілею“ (1928). Крім згаданих статтів, А. Чарвякова, А. Клейнборта, читач знайдє там ще життєписний нарис, написаний М. Байковим, статтю про П'ютохувича „про лірику і прозу Гартного“, проф. Замоціна про драматичного ювіляра, Л. Цвяткова — про віршування Гартного, Дзяржинського — про Жилуновича, як критика, та автора цих рядків — про мову і про вопис Гартного. Докладну бібліографію подає Ю. Бібіла.

НОТАТКИ НА ПОЛЯХ

СКАЖІТЬ, ЩО ОТУТ_ЗМАЛЬОВАНО?

От, наприклад, хоч би на оцьому малюнківі:

Не дивуйтесь, що тут така дивна упряж у волів і що посторонки до заніз прив'язані. Не думайте також, що цей малюнок взято з поширених зараз малюнків по журналах, де вам редакція люб'язно пропонує найти, які недолатності і нісенітничі на запропонованому малюнківі, обіцяючи за це відповідну кількість очків.

Ні, це малюнки з дитячої книжки Юрія Будяка „Товариство“. Автор написав непаганого вірша для дітей, де агітує за користь колективізації, гуртової обробки землі тощо. Художник, якийсь Ке-ша, доклав до книжки своїх рук, відповідно її зіпсувавши, чи то пак... ілюструвавши. Намалювавши „Остапову добру шкапу“ більш схожу на хорта, та ще й дзвоника їй для чогось на шию причепивши, а самого Остапа одігши в якусь модну „піжаму“, сплутавши rado з сохою,

намалювавши неймовірну косу з якимсь таємничим кіссям, намішавши ще чимало гороху з капустою, художник найбільшої віртуозності в знанні селянського побуту досяг, змальовуючи колективне життя, господарювання в колективі. Чудне те господарювання і навряд чи спокусить воно нашу, невибагливу на малюнки, дівчурку.

Отож, як ми вже вище бачили, в колективі волів у посторонки запрягають, але це дарма, може таки й у такий спосіб дядько щось наоре.

А от що на оцьому малюнківі колективішки роблять, то вже просимо читачів відгадати. Якось невидана машина і якась чудна праця.

Звертаємося до тексту і дізнаємося, що це... віялка, що це на біля:
Тодось — віє.

Отак само ж дотепно змальовано, як

Ті скородять, боронять,
Ті молоять
Лаврін сіє,
Денис косить...

А вже найбудніші фантазія художникова розгулялася, коли він змалював, як колективські молодийці —

Всі в кістріці
Разом прядиво тіпають,
Та сміються, та співають!

Ще б пак не сміялись й не співать, отак-от удосконаливши цей процес! Чигач теж мабуть засміється, роздивившись цей малюнок (ст. 67 унизу).

І не тільки розсміється, а й скаже:

— Одтіпать би отого Ке-Ша по руках так, щоб ніколи більш не малював того, чого не знає, а ДВУ сказати, щоб не випускало такої неохайної халтури, до того ж ще й схваленої Держметодиком. Бо такі малюнки агітують зовсім навпаки.

— Бач як у колективах працюють, руки б їм повсихали! — скаже якийсь батько, роздивившись на всі оті фокуси Ке-Ша. — Отак хліба з'їси. Сказано, гуртове — чортове!

І дитина сприйме такий малюнок, як глум над колективізацією.

ІІ. Стан

СЛОВО І ДІЛО ПАНФУТУРИСТІВ

Слово таке:

„Навіщо й для кого цікаво знати, як важко було вашому героєві ревновати й кохати, кохати й боротися тощо“.

Це так пише „Нова Генерація“ відповідь якоюсь Ю. Петренкові в Кам'янець (№ 1 ст. 80).

Діло таке: в тому ж таки числі „лівий майстер“ Дмитро Бузько показує наочно, як легко було його героєві... „тощо“ з різними панями та паночками на радянській землі. З багатьох прикладів наведемо такі:

Ст. 28 „досить гарна руська пані зробила мені око“. (Це мабуть, по-французькому).

Ст. 29: — „об'єкт скоро визначився: сумірна (по-російському, мабуть, померла) пані в куточку... „обличчя її було трохи підтоптане“. (Як і знання панфутуристичною редакцією та її співробітниками української мови).

На стор. знов же 29 — „невідомо звідки виринула пані та паночка... і потрапила мені просто в зуби“ — і, майже на увазі, дивно, не вибила їх!

На стор. 31 — автора перекоує його герой: „тобі часто траплявся в літературі вислів, — кімната, як бомбоньєрка“.

Це, очевидно, від слова „бомба“. Нам бо „у літературі“ вперше таке трапляється. Правда, панфутуристи свою програму на першій сторінці „Н. Г.“ по-французькому написали, справжні європейці — їм, значить, краще й знатися на всіх отих бомбах та панях.

Учіться, Ю. Петренки, у панфутуристів Майстрами лівой формції будете! Паничами будете...

Павло Скубло

„БУР'ЯН“ В „РОМАНАХ І ПОВІСТЯХ“

Видавництво „Український Робітник“ здійснило такий цілком похвальний і потрібний замір — видання дешевими випусками романів і повістей. Воно трішки інакше підійшло до цієї справи, ніж московське видавництво („Роман-газета“). „Романи й повісті“ друкуються в формі книжок, бібліотечного формату, їх можна буде оправляти, ними зручно користуватися у бібліотеках, кулі, очевидно, в першу чергу вони й підуть. Правда, вони дорожчі за „Роман-газету“. Ціна випуску „романів і повістей“ — 50 коп., в той час, як „роман-газета“ коштує 25 коп. Але коли взяти на увагу, що „Романи й повісті“ при передплаті на рік коштують менше, а як додатки до газет даються за 30 коп., то можна б із цим помириться, тим більше, що формат книжки зручніший за формат газети. Отже, почин добрий, його слід вітати, пропагувати, поширювати.

Але... Є де-кілька але. Перше. Чи обов'язково треба книжку робити так недбало і, вибачте, халтурно, як зроблено перший випуск „Романів і повістей“ повість Анарія Голдова „Бур'яні“? Обладнання (не будемо вже говорити про малюнок на ній, що взятий очевидно за якоїсь кіно-фільми і аж ніяк не відповідає основній ідеї повісті) так погано і недбало приклеєно, що одразу одривається; зброшуровано (насаме збито скобками) так, що книжка до самого тексту збита, або аркуші випадають. Коли обладнання зірветься, або загубиться (а це й дуже легко), читач не зможе ніяк дізнатися, хто ж автор цієї книжки.

Звичайно, так же як і ДВУ, „Український Робітник“ не потурбувався позначити десь, що цей твір преміювано на Жовтневому конкурсі. Невже конкурси у нас упорядковуються лише для задоволення одного автора, а не для фіксації на літературному творі думки широкої суспільності, і неже отаке-о означення не допомогло б Видавництву хоча би й в рекламі свого видання? Дивовижна неувважність і до автора, і до тих, хто конкурс провадив, і до самого конкурсу.

... Лаше звела бліде обличчя скорботне до місяця ...

Економлячи надзвичайно на папері, навіть до того, що не дано шмучі-титула, де було б зазначено і автора і інші відомості про книжку (а це ж, повторюю, потрібно для бібліотек та й для читача) Видавництво не пошкодувало паперу на майже цілий каталог своїх видань в кінці книжки. Це недоцільно, бо читач ради всіх тих об'яв і розрізати тих сторінок не буде.

Нарешті — про малюнки. Товариші з „Українського Робітника“! Ну навіщо ви давали в книзі оті безпомічні і безграмотні малюнки худ. Старчевського?! Адже вони книжки не здешевили, бо заплатити довелося і художникові і за кліше, і місце в книзі вони зайняли, папір на них витрачено. Адже ж вони книжки не поліпшили, навпаки, книжка багато, багато втратила від отой ляпанщини. Ми не проти ілюстрацій, і особливо в масовому виданні такого типу, як „Романи і повісті“. Але ми проти халтури в ілюстраціях, проти зневажання і читача і твору і самої ідеї ілюстрування книжки. Іше нам би хотілося, щоб

художник ілюстратор, по перше, вмів малювати, по друге, знав би те, що він малює. А то от, наприклад, маєте отаку-о Зіньку, що більш нагадує якихся мітичних героїнь з Калевали або що (в інших місцях художник, правда, вже малює її купчихою чи бариснею, от хоч би на стор. 19). Або отака сцена, надзвичайно динамічна й витримана щодо перспективи як на стор. 134. Загалом, один малюнок другого краще і не знаєш якому дати перевагу. Одне тільки ясно. Як так ілюструвати „Романи й повісті“, — краще зовсім не ілюструвати.

Видавництво гадає дати на волю читачів розв'язати питання, здешевити, чи технічно поліпшити наші книжки. Наша думка така, що треба і здешевити і поліпшити технічно книжки. Побажавши збільшення тиражу „романів і повістей“ скажемо, що і при теперішньому тиражу, читач в праві від Видавництва вимагати культурно і охайно зробленої книжки, хай і на тому папері, хай навіть і тим шрифтом. Хоча над шрифтом В-ву слід добре задуматись — це ж книжка для масового читача, і може краще не давати отаких „малюнків“, не прикладати каталогів своїх видань, але набирати книжку не петитом, а корпусом.

П. Стан

ЗАГАДКОВА КАРТИНКА

Хто краще грамоту знає: ДВУ чи Книгоспілка?

Відповідь: коли ще одне видавництво так надрукує, то їх буде вже „трое“.

Павло Скубло

БІБЛІОГРАФІЯ

„Життя й Революція“, місячник.
Книжка I—XII. Рік 1928.

Після численних реформ журнал через увесь рік виходив регулярно. В нашому літературному житті, де грудневе число „Червоного Шляху“ чи „Молодняка“ й у січні не найдеш, за таку справність треба ще боротися.

Єдиний на Київ товстий журнал, де друкується твори письменників найрізноманітніших угруповань і течій, від представників старої генерації — Рильського, Меженка, Ніковського аж до Микитенга та Влизька. Але й за таких умов на роман або велику повість журнал не спромігся. Через кілька книжок друкувалась тільки перекладна повість Шервула Андерсена „Усі враз“ (VII—XII) та Павайта Ісраті „Степові будяки“ (III—VII). Помітно, що письменники не одважуються на широке полотно: друкують уривки з романів, окремі повісті або новели зв'язують одним героєм, темою, щоб на майбутнє, очевидно, об'єднати їх у великий твір.

Качура в „Окупації“ (III, 4) подавши свавільство німців і безпорядність панача-націоналіста Анто́на, в — „Чадові“ цього героя веде в добу селянських повстань, тюрем та запліли. Іван Ле від „Чорної сестри“ — поневоленої узбечки виходить до великого уривка з роману „Червона паранджа“, загостріючи соціальну сторону колись поневолених монархізмом та попівством „сартів“ — узбек. Рильський, друкуючи частину поеми „Сашко“ в II книжці, в VII дає її цілком, а Осьмачка навіть поодинокі частини друкує то в „Житті й Революції“, то в „Червонім Шляху“.

Шуканням, без значних наслідків, нових тем, позначено всю прозову продукцію місячника. Натуралізм села, студентське життя, яке, до речі, останній рік почало зацікавлю-

вати письменника, революція й громадянська війна (виключно в національному забарвленні) й, нарешті, робітниче життя — теми майже всіх оповідань. Робітниче життя письменники поки відбивають „вічними шаблонами“ — кохання з додатком „робочих шаблонів“ — майстра-гвалтівника, юнака-комомольця (до того й робкора) й щасливий кінець. Такий „Синій дим“ М'якоти (X, 20). П'яний робітник з ліричними відступами в „Ното Sum“ Микитенка нічого до теми з робітничого життя не додає.

Студентське життя відбите в двох оповіданнях: Івченка „Березневі вітри“, „Па д'еспань“ та Галич „Весною“. Студентську тематику навіть і в талановитих письменників зведено до схеми. Не читаючи, догадуєшся, що буде кохання ідеалістки-студентки (Івочка або художниці) до „матеріаліста“-ціника (інгосповець або технолог). Так і з „Весною“ Галичевої. Розбавивши пивницькою філософією матимемо роман Підмогильного, а як до теми вщепити суїцидну „класовість“ — „Па д'еспань“ Івченка (IX, 5).

Дрогозда, син дядька, мститься людям за зневагу батька, через це йде до революції й стає „страховищем на всю околицю й коли проходив вулицею, від нього злякано ховалися за тинами“ (IX, 23). У ВУЗі він комуніст і профспілковий ватажок. Вона — колись робітниця, безвільна, мрійна віддається йому, бо боїться закидів у міщанстві, робить аборт і тікає на завод. Як позитивні, чисті сумління, люди — дуреньський куркуль Афанасопуло та Михайло Кавченко, ідеал якого: „перш за все бути самостійним! Самому заробляти, мати на свої потреби й жити так, як тобі хочеться“ (II). Криве вигадане дзеркало студентства й художньо слабеньке: читаючи про міське життя, ви його не відчуєте, бо там і „очі, заволочені лісовою млою“ і

„болотяний, череп'яний бог“ і багато подібного ще від імпресіоністичного, сільського Івченка.

Другим кінцем шукання тематики вперлося в переспікування народницьких, а то ще й дворянських мотивів у висвітленні сільського життя.

Таке — „Веселенькі будні“ — Лебеда Як. стилізоване під Гоголя оповідання про поневірвання жінки червоноармійця, про яку пущено поговора, наслідком судово тяганина, й нарешті, аліменти. Не зважаючи на радянізований кінець все оповідання про „салдатку“ не вражає; порожньо звучать і дотели: „показали пальцем на Барабана, як чоловіка достойного, що спивав чотири телеграфні стовпи на нову хату, але то було ще під голодавку“ (VII, 55), або „церква п'є опіум з малограмотного селянина“.

Гоголівщину, як дешеве скалозубство, а не глибоку соціальну сатиру, останній рік культивує Гордієнко в „Автоматові“ та „Славгороді“. Що правда, Лебідь не зловживає стилізацією так, як Гордієнко, ширше, приміром, використовує діалог, але сама тема, „поговор“, в наших умовах не могла набрати широкого громадського характеру й наслідком маємо типове „вишнійство“, проти якого в VIII числі так повстає рецензент Вірний.

Поговір з „класовим“ ухилом опрацював Бушля в оповіданні „Слава“ (IV, 42). Вдова-старчиця приживає з куркулем дитину й по довгому бідуванні приносить і кидає йому те немовля в вікно. Куркуль дитину закопує в землю.

Це, загалом, не погане оповідання з сільського життя: вдалі стилізації під народню творчість з синтаксичними повторами, ритмічність мови, поодинокі вживання для стилізації застарілих форм („ік літу“), звуконаслідування („зацицькувала ципцюкою“).

Імпресіоністичний малюнок Васильченка „Віконце“ (IV, 5) до його попереднього надбання нічого не додає; Сякренко в „Бригіннят осокорі“ (XI, 22) знову являє українзовану й селозовану „черемуху“.

Б. Тенета, перейшовши до прози в „Людя“ (X, 4) показав себе не абияким фотографом звірячого в людини. Селяни — звірі не так з економічних, як з звірячих інстинктів, вчиняють самосуда. Вище цієї натури не підноситься і в другому, яке з громадянської війни, оповіданні „Десята секунда“ (XII, 17).

Окремо Брасюків „Скривлений посміх“ (V, 17). Затурканий „скривджений“ від рдавлади білогварієць забиває дружину й на решті вмирає від кулі міліціонера, колишнього свого товариша. Простеньке оповіданнячко, проте, характеристичне для деяких літературних явищ світи примиренством, а то й доброзичливим ставленням до ворога. За такі вважаємо ще гарно технічно виконану новелу Слісаренка „Позолочене оливо“ (IV, 14) й не без гумору — „Печатку“ Апопенка-Давидовича (VII, 18).

Мирне будівництво відбите в Кутинського („Остання видра“ I, 15), де поновлено сприйняття електрифікації глухих закутків через переживання видри.

Трафаретне Коцюбине оповідання про безробіття: „День“ (III, 73); як дань часові „курортне оповідання“ Шовкопляса — „Під час спочинку“ (VI, 52). Витриманий комуїст, мішанка, жінка відповідального робітника, курортні альфонси. Коли оповідання написане для нежданного кінця (зрада вірної дружини з альфонсом), то сумнівне щої до якості. А загалом доводиться констатувати, що й не так чисельна українська міська буржуазія знаходить своїх літературних речників. Вимирале поміщицтво змальоване в повісті Івченка „Світляки“ (II, 5): трагедія „колишньої“ замужем за грубим, не чутким селянином. І знову за закінчення несподіваний вигаданий випадок. Кінцівка-випадків так багато в оповіданнях з „Життя й Революції“, що утворюється вражіння, наче редакція виховує своїх прозаїків під Слісаренка.

Ми трохи вже заупинялись на позаукраїнській тематичі уривків оповідань Ле. Не без авантури й східної екзотики вони, проте, значно вищі за Орлівщину „Ілішву“ (II, 41), де сантиментами псується може й гарний замір написати про закріпачену суратну.

Наприкінці відзначимо гарну новелу Любченка „Два листи“ (V, 17) й дотепну гумореску Микитенка „Торт“ (VII, 4).

Отже, проза „Життя й Революції“ за 1928 рік нам видається блідою до тих можливостей, що їх можна чекати від єдиного київського журналу, в якому, до того, друкуються й харків'яни.

Селянськість, як натура, природа, поза соціальним буттям, становить основний тематичний кістяк. Люди, як зве Тенета, а не класові сили Коли й є натяки на революцію, то це міліція та суд, або „скривлений посміх“ придавлених класовою борнею.

Міські шкірянки приїжджають тільки, щоб розв'язати анекдотичні пригоди. Ми не перелічуємо, чого немає в цій прозі; досить відзначити, що багато оповідань сміло можна б видрукувати ще в дев'ястотих роках.

Ми зовсім обійшли поезію. Коротко зупинимось на змістовному з елементами пародії віршів Бажана — „Розмова сердець“ (III, 27). Рильського „Сашко“ (VII, 65), як і „Чумаки“, написано більше, як дискусію з критикою, а не для читача:

Я знаю й критиків таких,
Що з під землі, мовляв, достануть:
Від їх аналізів тонких
Не то що серце — уші в'януть.
Чом не „вона“ ото, а „він“
З поетом виїздить у поле?
А другий: вже ж не без причин
Співа поет про мед і бажолі!
Той класицизмом очі коле,
А той рибальством допіка,—
Той тінь Плеханова — о, доле!
З могили марно викликає...

(VII, 65 — 66)

Тінь Плеханова ще довго, попри бажання Рильського, слід викликати багатьом критикам і критикам-поетам, читаючи цю прокламацію.

Решта поезій — регулярне заповнення міжпрозових прогалин; відрадніший виняток становлять „Потомлені коні“ Плужника (X, 3) та Терещенка „Рештування“.

Будуємо верхи будівель,
Обвівши колом рештувань
Коли ж заламами покрівель
Черкаємо небесну грань,
встає високою дугою
нестримний порив навкруги.
Будівлю власною рукою
Будують скрізь робітники.

(XI, 3)

В журналі, де друкують і попутники і виховується молодь, як найгостріше відчувається брак марксистської критики. Щупакова стаття з багатонадійним заголовком — „Українська марксистська (чому не марксистська?) критика“ (VI, 101) справді — огляд критиків, а не критики. Не методологію марксистську, як принцип застосування марксизму до літератури, розбирає він, а просто перелічує авторів і якось свавільно Якубовського та Доленго віднесено до марксистів, а Якубовського, приміром, до попутників. Далі дивніше: „пи-

шуть (?) марксистську критику і Степовий, і Десник, і Лакиза“. Говорачи про організацію марксистської критики, ні словом не згадати про перший журнал марксистської критики та бібліографії „Критика“ якось... незручно... Через брак теоретичних підвалин виникають у Щупака й дивні висновки щодо романтизму.

Гарно написано розвідки про Качуру, Дяпровського, Ле та огляд поточної літератури Савченком. Дослідувач викриває примітивізм, недоробленість молодими письменниками своїх творів, гостро нападає на модні, критичні партійності, впливи мішанських смаків в літературі.

На жаль, всі ці статті є лиші відгуки на поточне життя й не підносяться до теоретичного розроблення літературознавчих проблем.

З цієї проглянувши й користуються „людьми науки“. Меженко, пишучи про „Ранню Осінь“ під заголовком „Читаючи ранню осінь“ (V, 111) додає „суб'єктивні нотатки аматора поезії“. Удавши з себе незрозумілого читальника, намагається оборонити напад критиків на Плужника за занепадінство й без доказів нав'язати „мудрий спокій“ поезії. Висноження, хоча й з примітною редакцій, враження „читача“ можна вважати тільки за випадковість.

Писати не про твір, а з приводу характеризує й досліди Ніковського: так на Яновського (IV, 110) нападає за звертання до читача, бо останній, мовляв, не почує та йому й діла немає ніякого до автора, як особи... Читач вимагає фактів, а не розмов. Погодись, що так.

Ліричні відступи, розмови на різні теми, недотепні дотепи, що їх так люблять вживати за останній час письменники, творів шкодять, бо здебільшого, їх приліплено зверху... Але й від критика ми вимагаємо почути думку про твір, підперту наукою, а... Читаємо другу розвідку того ж Ніковського про „Місто“ Підмогильного, де (X, 101), як і в Меженка, розмови про се про те, про привішши, про критиків з дотепами:

... Єсть і Ключчя (по італійському дуже гарно виходить Clocchia* (114).

Що читачеві до авторових асоціацій з метою оше-мувати молодого критика?

Ціні зауваження в цій статті автор подає про міську мову роману та про ідеї принагідні описи Києва. В філософській частині, хоч автор і викликає на герць в обороні за неї, але ця оборона палатана: тут і біологічна

однина, вирвана з середовища, тут і Україна, тут і про місто, і про село. Пишучи про Підмогиляного забулося писане про Яновського — інакше довелось би сказати й про дотепи, ліричні відступи, які доречно й недоречно розкидано по романах.

Лакіза, докладно розібравши „Сопячну Машину“ (IV, 99) з іншими темами не впорався: „Література Жовтневого десятиріччя“ в другій книжці на вступові та „далі буде“ припинилася; огляди журналів поверхові й зачіпають самі перші числа.

Розвідки Якубського, зарекомендованого від Шупака марксистом, компілятивні й сумнівні що до методології. От велика стаття про Загула (VII — VIII): спочатку розділ про ідеологічну еволюцію, де Якубський переказав різні погляди й, нарешті, зупинився на передмові проф. Білецького до „Мотиви“. Друга частина — „мистецька еволюція поетова“. Теоретична плутанина вже в заголовках: нас Загул інтересує саме як мистець, з цього ми міркуємо й про ідеологію і що нам до ідеології поза творчістю, правильніше до вигаданої критиком ідеології. В другій частині, Якубський, виходячи з формальних засад, розбирає еволюцію надбання: „форма“ і „зміст“, як літературознавчі терміни для Якубського практично ще далеко не розв'язані.

В „Ж. й Р.“ вміщено низку теоретичних статей з історії літератури, нові документи про Шевченка, Коцюбинського. Інтересна дискусійна спроба Смолича виправдати „Народнього Малахія“ (IX, 147) Мовним питанням присвячено дві докладні статті Гладкого: „Справа популяризації наукою знання“ — (VIII, 144) та „Мова сучасного українського письменства“ (XI — XII). Автор, добре опрацювавши матеріал, намагається увагу популяризаторів і письменників звернути на мову, але на жаль сам вдається, інколи, в крайнощі.

Бібліографію дібрано не погано, але деякі рецензії занадто вже поверхові та безпринципові (Полторацького про Чечвянського та Котка, Ямпольського про Йогансена). В VI — VIII книжках видрукувано бібліографічний показник нових українських письменників за 1927 рік.

До всіх книжок подано показник. Поспішність готування інде відбилась негативно! Якщо твір друкувався в кількох книжках — сторінок чомусь не зазначено, числа книжок переплутано (приміром, Терещенкове „Рештування“ з XI попало до IX книжки), художні

нарис Антоненка - Давидовича, Галайди, Чайки краще б подати до статтів, а не до прози.

Журнал за 1928 рік проробив величезну організаційну роботу. За це свідчать і своєчасний вихід журналу й біля двохсот його співробітників.

А. Ярмоленко

Микола Дукин. Матіола. Оповідання. В-во „Плужанин“. Ст. 76. ц. 40 коп.

„В кімнаті вчителя, маленький і холодний, кицями стояв махорочний дим. Кризь дим видно було стіл, завалений зшитками й паперами, ліжко, випуск N-ської вчительської семінарії“ і стареньку скоипку на стіні, етажерку з класиками й архівом „Правди“ в кутку. Сіренський „пейзаж“, добре відомий всім, хто знайомий з життям сільської інтелігенції. — Ось той своєрідний інтер'єр письменника, що поставив собі завданням змалювати життя цієї сільської інтелігенції, переважно сільського вчителства. Ці внутрішні побутові „сіренські“ подробиці ще виразніше підкреслені й яскраво виступають на загальному, ніби безрадісному, тлі тяжкої освітнянської роботи в глухих сільських закутках, де роботи тієї „непочатий край“. Кількарічна робота „на аванпостах третього фронту“ в селі, в тяжких умовах породжує нудьгу, відчай, а то й фізичну неміч як і саму паталогію. Ось до такого стану доходить, приміром, Агнія Анемподистівна, зрештою не негативна постать учительки, що тридцять п'ять років працювала на селі й діждавшись свого ювілею, сумно говорить про страшну вчительську старість, про страшний свій ювілей. —

„Тікайте, доки молоді, доки сили єсть! Не доживайте до сумного ювілею!“

... „Колись і вона молода була, вірила в те, що комусь треба нести освіту народові... І от так, по глухих закутках пролинуло життя, а тепер...“ (Матіола ст. 14).

І кола Агнія Анемподистівна ще має в собі сили й далі працювати, то інша така ж старої гвардії вчителька — немає навіть власного ім'я їй — зовсім збожеволіла, „з глузду з'їхала в голодні роки“. (На аванпостах).

Молодші представники вчителства, згадуючи такі, ніби дуже вже давні, омріяні дні своєї науки й молодих поривань, й протиставляючи їх реальній дійсності, далеких сільських шкіл з жахом констатують в собі

певне зневіря й безсильність в боротьбі з тяжкою спадщиною минулого.

„Так рідко чуеш дружнього пароля на аванпостах останнього фронту!... А то все — Хто йде?“

— Неписьменність! — Сіфіліс! — Піп!

— Недорід. (На аванпостах ст. 52).

Стоїть крута могила перед селом — і далі, як сюди, нікотра культура не йде* — так зухвало характеризує сільську реальність й ніби безвихідну дійсність куркуль Салих-вон.

І тануть сили сіреньких чатових — за якихсь два роки колись веселий, „з розперзаною душею“, завзятий і невтомний Володька у такій „дзярєні тридцять років життя“ загнав... і раптом р-р-раз і... амба*...

А скільки ще таких Володьок, що на руках своїх переносили дітей через річку, скажімо, поширюючи цей образ — через річку у некультурність, забобон і, застудинишсь, поклали своє життя і в цій тяжкій роботі?

Одже природний є потяг серед них — тікати! Піднатовхувані образами жаху й зразками майбутньої вчительської старости чи простої загибелі, навіть насильніші з цієї молди часто опиняються перед станом зневіря, стають перед питанням — тікати?! А відтак слабші з них створюють навіть і певну філософію, „матіоли“, що нею хочуть затулити й виправдати своє власне зневіря в громадській роботі, відрив од певної соціальної бази, й егоїстичне тікання до легшого життя.

„Неяке справді революція — це сіренькі будні у Байдацькій школі? —

Героїня оповідання „Матіола“ Настя Петровна говорить —

Ця квітка (Матіола) мусить бути вашою емблемою: — ви живете тим, що переживаєте вночі, але помилково думаєте, що живете своїми трудовими буднями. Коли ви це зрозумієте, та вже тієї надлюдської енергії, що ви вкладаєте в вашу роботу, буде замало для того, аби (— щоби Ю. С.) від неї відірватися (ст. 21).

І Настя Петровна кидає село, як легкож кидає його й бестурботний Стоян що йде вчитися... до Ветеринарного Інституту...

Але не вся така молодь освітанська на селі. І треба відзначити, як заслугу автору те, що не зважаючи на таке ніби песимістичне тло умов сільської роботи, він зумів не поставити такої важкої крапки над „і“, що перетворила б кількісне значіння цього знака на якийсь інше якісне значіння його. Василь (з „Матіоли“), Сашко — політосвітник („На аванпостах“) не тільки залишаються працювати й далі, не тільки не вдаються в цілковите зневіря, не тільки радісно-гордо кидають виклика. Крутій могилі, цьому одновічному кордону від культури — „Дайш культуру!“, але знаходять у громадській своїй роботі також і високе виправдання, як любови до революції, почувають себе конечно, закономірно звязаними гвинтиками великого механізму „грандіозної епохи“, ба й бачать і ті нові сили, що підводяться в селі, як наслідок великого соціального зрушення. Комсомольці, голова сільради — „трохи косенькі, завжди тверді, завжди спокійні очі буденівського розвідника“, перемагають образ скорботних очей хворого Володьки, що загинув у важкій, віддільній роботі. Таке переконання авторове й це переконання зумів він подати не шаблону, не зовнішньо-буфонадними способами. Тонке відчуття настроїв, взагалі інтимна настроєвість його оповідань, зокрема, особливо оповідання „Матіола“, що сповнене таких несподівано-відтворювальних настроїв, хитань, поряд із знанням побуту й сільських взаємин особливо допомагають зміцненню цього позитивного переконання.

А що це так, — тому маємо ще й інші докази. Сільський вчитель нової формації має також і свою революційну гідність і відповідну революційну гордість. Герой оповідання „Колега“ не подає своєї єдиної, що виїїла від революційних боїв, руки, коли дізнається, що його випадковий колега є колишній ворог революції. Це оповідання з виразною несподіваною кінцівкою характерне саме тим, що має дві розвязки — з них одна (Семченко визнає, що його сусіда є той, хто прострелив йому руку) суто-фабульного значіння — оповідання власне вже закінчене, певний рух дії дійшов до розвязки, але автор додає ще й іншу розвязку, що надає вищій феонологічній значності творчій — революціонер не може подати руку соціальному ворогу, хоч би в яких умовах він з тим ворогом не зустрівся б.

Інтересне також оповідання „Чотири бемолі“ саме тим, що показує нові, через радіо, шляхи єднання глухих заулків із центром, а в одночас і тим, що „химерна печаль чотирьох бемолів далекого берлінського вальсу“ викликає спогоди з доби німецької окупації й боротьби проти неї і певність, що це —

„Не остання зустріч... ще може доведеться зустрітися колись із лейтенантом... Зустрітися за інших умов і вже, звичайно, в останній раз!“ (ст. 70).

Такий комплекс ідей і тем певної частини оповідань збірки „Матіола“ й його мусимо визнати за поважний і актуальний. Інші твори збірки „Світилка“, а надто „Фортуна“ так з ідейного, як і художнього погляду слабші. Взагалі, ці оповідання якось зонсім випадають з комплексу завдань збірки „Матіола“. „Світилка“ — оповідання з учнівського, піонерського життя, трохи примитивне, а „Фортуна“ взагалі й серйозного завдання не ставить й являє собою твір жанру „веселої квітки“ з простим „читабельним“ настановленням.

Що до оформлення й стилю оповідань збірки „Матіола“, то треба признати, що автор не проявив ще свого власного обличчя. Особливо вражає йому свого стилю. Деякі оповідання, зокрема „Матіола“ позначені великим впливом Хвильового —

„Ще тоді вмирав вечір і виходило на вулиці місто. Говірке, тисячоголосе і метушливо-байдуже.

Говорила:

— Як воно може там метушитись, коли там тямно пахне тополя, а вгорі журавлиний клекіт? (ст. 3).

Автор сам признається в своїй любові до стилю Хвильового, хоча й визнає.

Хвильовий для мене надто урочистий! Отже протиставляє його стиль іншому простому, сіренькому. Не подаючи інших характерних прикладів, позначених цим впливом, наведу зразок іншого стилю, що в ньому відчувається щось самостійніше —

Треба ж розповісти всім разом і про те, що Іван б'ється, і про те, що вмерла

Марфина мати, і що на дворі великий мороз і дуже померзли ноги. Взагалі перваки — нарід веселий і охоче розповідатимуть вам цілий день всякі новини, аби не сидіти смирно за книжками... (ст. 9).

Взагалі в автора стиль трохи сіренький, без ніяких мовних ефектів, хоча це, може, й пасує до його тематики.

Що до композицій, то в ній слід відзначити певні особливості, правдиво зумовлені матеріалом і завданням авторовим. Більша частина оповідань не має напруженого розгортання дії, ані внутрішньо-зумовлених звязків — оповідання ніби подають широко-розгорнену експозицію, одноманітні подороби життя без гострих колізій, без зміни ситуацій, отже авторові потрібні якісь суто зовнішні мотиви, що дали б змогу посунути наперед дію чи навіть закінчити твір. Така статична композиція відповідає, звичайно, тому ж одноманітному життю, що ним живуть герої. Показовий з цього погляду є розділ VII оповідання „На аванпостах“, де замість розповіді стоять крапки, ніби символізуючи таке ж і подальше до безкрайності життя. І лише лист Володьки, випадок з Гашкою, зовсім сторонній, нарешті якось підносять вгору рівну лінію життя Сашкового, щоб після певної кризи знову скерувати її на ту ж буденно-радісну пряму путь.

Такі оповідання, як „Колега“, „Чотири бемолі“, „Фортуна“, що в них не ставить автор проблеми „нудьги й втечі“, визначаються й іншою композиційною будовою — вони компактніші, з суворо визначеним сюжетом новелістичного характеру.

Одже автор, що його збірка буде помітна, як збірка, що вперше серйозно змалювала теперішнє радянське вчительство, й поставила проблеми й його життя, проте стоїть перед не менш серйозним завданням — виробити свій власний стиль, не гублячи свого першого завдання, найціннішого для письменника нашої доби, а водночас, звернувши велику увагу на вироблення свого власного стилю, автор лише так зможе дійти даліших успіхів і посіде своє певне місце в жовтневій літературі.

Юрій Савченко

ХРОНІКА

У Плузі

Півтора роки праці Плугу без з'їзду й поширених зборів (останній з'їзд відбувся в травні 1927 року) викликали жвавий обмін думками на останньому пленумі Плугу, що відбувся 29—30 грудня минулого року. Пленум зробив підсумки пророблених Плугом праці і накреслив шляхи дальшої праці, завдання, що стоять перед Плугом. Ці завдання накреслив у своїй доповіді т. С. Пилипенко. Плуг не повно відбиває сьогодинішнє село. Ми, каже т. Пилипенко, пишемо про сьогодинішнє село „по пам'яті“, відірвалися подекуди від села. Поновити, зміцнити зв'язок плужан із селом — одне з чергових завдань Плугу.

Історичне завдання Плугу в тому, що він має відбити в художній літературі етап реконструкції села, соціальну боротьбу на селі, будівничі процеси, колективне будівництво. Плужани мають зав'язати що-найщільніший зв'язок із колективізованим селом: комунами, колективами. Літню „кам'янію“ вони мусять цілком використати для вивчення сьогодинішнього села.

Далі т. Пилипенко зупинився на питанні утворення Всеукраїнської федерації радянських письменників. Грунт для такої федерації, на думку т. Пилипенка, є. Йде певна солідаризація сил. Літорганизації об'єднуються для спільних виступів. Все це, зрештою, мусять привести до утворення письменницької федерації.

Внаслідок ускладнення літературного процесу й збільшення вимог з боку читацьких мас — частина плужан відстає від літератури, від цих вимог. Частина з них і зовсім облишили писати. Тому пленум переглянув особистий склад організації й частина т. т. лишилася по-за спілкою. Після пленуму в

складі Плугу лишилися такі письменники В. Алешко, М. Биковець, С. Бен, С. Божко, Ю. Будяк, Д. Бездик, О. Ведміський, І. Верещака, П. Вільховий, Н. Введенська, А. Голівко, В. Гжицький, Д. Гуменна, М. Годованець, М. Дієв, М. Дукин, Ю. Дорошенко, П. Загоруйко, Ю. Жилко, А. Казка, І. Капустянський, П. Крижанівський, Д. Косарик-Коваленко, М. Ковальчук, Я. Ковальчук, Ф. Ладухін, Л. Лашенко, В. Мисик, В. Минко, В. Муринець, С. Мусіяк, Г. Михайлець, В. Нефелін, В. Нечаївська, А. Павів, С. Пилипенко, Г. Плискунівський, О. Свєкла, В. Різниченко, Т. Степовий, М. Сайко, Ю. Савченко, О. Саєнко, П. Темченко, В. Товстонос, О. Турган, В. Усенко, В. Худяк, В. Чапля, О. Шиманський, П. Шостак, В. Штангей, Г. Яковенко.

Прийнято до Плугу т. П. Нечая. Іншим товаришам, що подавали заяви про прийом або поворот до Плугу, в прийомі до Плугу відмовлено.

Наприкінці пленум заслухав звіту доповідь редакції журналу „Плуґ“.

Матеріали наради докладніше будуть подані в № 2-му „Плугу“.

На завоювання української культури

„Йде похід робітничої маси на завоювання української культури, на ознайомлення з нею, на приєднання до впливу на неї і дальшого її просунення пролетарськими шляхами“ — так пише Народній комісар освіти т. М. Скрипник у своєму привітанні учасникам культурного походу робітників Артемівшини до Харкова. Відвідини робітниками України Москви, знайомство між робітниками окремих робітничих центрів — знаменні явища, що характеризують зріст культурної свідомості робітництва. Не менш знаменним явищем є й

збільшення інтересу з боку робітництва до української культури, зокрема до української пролетарської літератури. Тому то в культурно-артемівського робітництва, що його улаштовано було за ініціативою „Робітничої газети Пролетар“ велику увагу приділено було знайомству робітників з харківськими письменниками, з роботою літорганізацій і видавництва. Письменники 20 січня зустріли „паровоз культури“, що привіз робітників, на Донецькому вокзалі. Робітники розбились на групи й до кожної групи приєдналося по кілька письменників, що разом з робітниками відвідали низку культурних установ. Увечері 20-го в театрі „Березіль“ відбулася вистава п'єси „Мікадо“. Перед початком вистави промовляв Завкультвідділу ВУРПС тов. Рабічев. Від письменників мав слово т. Кулик і від театру „Березиль“ керівник його Л. Курбас. Робітники відвідали Музей слободської України ім. Сковороди, Соціальний музей ім. Артема, Будинок Промисловості і ін. Велика група робітників відвідала Наркома освіти т. Скрипника, з яким мала розмову на різні теми культурного будівництва на Донбасі.

Робітники всюди уважно оглядали культурні установи. Не обійшлося й без курйозів. В одному з Харківських музеїв керівники заходилися давати пояснення робітникам російською мовою. Це не сподобалося від уваги робітництва: „Чому нам не дають пояснення українською мовою, — запитав один з робітників, — Ми її розуміємо“.

Увечері 21-го в Будинкові літератури ім. В. Блакитного відбулася вечірка — зустріч письменників з робітниками. Завасіт ропу ЦК КП(б)У т. А. Хвиля сказав вступне слово. Далі письменник І. Микитенко познайомив робітників з тим, „як стоять справи в письменницькому цеху“. Летюче листування допомогло остаточному знайомленню гостей з „господарями“. Письменники потім зачитали свої твори.

Групи робітників відвідали в той же день редакції харківських газет і журналів, ознайомлюючись з роботою преси.

Зустріч і перебування у Харкові справили велике враження на учасників культурного рейду.

До ювілею Квітки - Основ'яненка
(Виставка в музеї Слободської України)

До ювілейних днів Г. Квітки - Основ'яненка в музеї Слободської України влаштована була

виставка пам'яті Г. Квітки - Основ'яненка. Музей разом з Інститутом Т. Шевченка зібрав багато цікавих експонатів, зв'язаних з іменем Квітки. Так експоновано: невиданий ще до цього часу один з Квітчиних творів, твір записано в один старовинний альбом, лист Квітки до Шевченка, рукопис „Божі діти“. В листі до Шевченка Квітка згадує про „Гайдамаків“ і наводить думки про Шевченка Гулак - Артемовського.

Всі видання творів Квітки теж зібрано на виставці. По-між ними є давні видання, як, приміром, „Салдацький портрет“ — 1834 року, „Добре роби, добре й буде“ 1837 р., „Кошир-дівка“ 1838 р. і інші. Книжки подекуди ілюстровані.

Цікаві матеріали що до спорудження пам'ятника Квітці подано в оригіналі доповіді М. Сумцова на цю тему. Справа про пам'ятник Квітці в Харкові довго не могла бути розв'язана, бо багато з членів колишньої харківської міської думи не мали ніякого уявлення про те, хто такий Квітка - Основ'яненко.

Виставлено також розвідки про Квітку. По-між ними розвідка Г. П. Данілевського, М. Сумцова і інші.

В кооперативному видавництві „Плужанин“

30-го грудня відбулися річні збори кооперативного видавничого товариства письменників „Плужанин“. Збори заслухали звітну доповідь правління та її обговорили його діяльність за рік.

За 1927/28 операційний рік видавництво видало 11 назв книжок, з них дві книжки поезій, дві — художньої прози, решта — серія „Весела книжка“. Загальний тираж продукції 56052 приміри, 66052 відбитки. План виконано лише частково, за браком паперу. З цієї продукції за рік реалізовано 68%.

Збори заслухавши доповідь ухвалили на далі посилити видання художньої книжки, не припиняючи видання „Веселої книжки“. Від тонкої, аркушевої книжки ухвалено поволі переходити на видання грубої книжки на 3 — 5 аркушів.

За планом нового операційного року Видавництво має видати 12 назв художньої книжки. З них частина (М. Ірчай „Біла малпа“, М. Дукин „Мітіола“, В. Різниченко „Сенька-Вирвиглаз“), уже вийшли й поступили в продаж. В ближчий час вийдуть такі книжки, як „Зелені серцем“ — повість А. Головка,

„Заблукалий“ — оповідання Ю. Будяка, „Залізний кінь“ — повість кубанського письменника С. Добровольського. С. Добровольський у своїй повісті малює організацію псевдоколективу на Кубані: куркуль Денис, щоб дістати трактора, організує колектив, притягаючи до участі в ньому незаможників, заплутує їх боргами, ведучи до того, щоб трактор залишився за ним. Боротьбу незаможників із Денисом письменник поділяє на тлі кубанського побуту, який письменник добре знає. Величезна розміром (до 150 стор.) повість є безперечно цінним надбанням літературним, тим більше, що поза актуальністю теми малює ще й мало відомі з художньої літератури кубанський побут і економіку.

В дальшому мають вийти: повісті Ю. Будяка, збірки оповідань В. Алешка, В. Штангя, П. Темченка, П. Нечая. Другим виданням вийде повість А. Головка „Пасинки степу“.

З поезій видавництва готує до друку збірки С. Бена, Ю. Жилка, О. Ведмицького, А. Казки. Другим виданням вийде збірка поезій А. Панова „Вечірні тіні“.

В серії „Весела книжка“, крім творів оригінальних, українських авторів, видавництво видатиме і перекладну гумористику. Взагалі в цьому напрямкові збори запропонували поширити коло авторів, притягаючи до участі в серії нових товаришів.

Наприкінці збори обрали нове Правління видавництва. До складу його увійшли товариші: В. Алешко, Анатоль Гак, А. Панів, С. Пилипенко і О. Шиманський. На кандидатів обрано: т. Дукина М і Ю. Дорошенка. Ревізійну комісію обрано в складі т. М. Биковця, І. Андрієнка і Стрільцова. На голову Правління обрано т. А. Панова.

З мистецького життя Білорусі

В. Голубок — народний артист республіки

Недавно РНК БСРР ухвалила надати білоруському драматургові й режисерові Білоруського Державного Мандрівного Театру Владиславу Голубку звання Народного Артиста Республіки.

Ще р. 1920, після вступу радянської влади в Менськ, Голубок організував велику групу з росіянок, вчителів та студентів і почав виставляти по клубах, переважно в залізничному, бо і сам Голубок — залізничник, син слюсаря, народився 1882 р. в Менську). Так працював Голубок до 1925 року. Потім

Уряд Білорусі признав театрові допомогу і дав назву, що й тепер і досі театр має. Грошова допомога дала змогу розвинути роботу театру, перенести її на села й містечки. З 1925 р. Голубок мандрує з своїм театром по всій Білорусі, давши 1675 вистав і обслуживши 1 1/2 мільйона глядачів. Робота вельми велика й корисна.

Та надаючи звання „народного“ Уряд оцінив ще й працю Голубка, як драматурга. Написав він до 20 комедій і драм, переважно з сільського та робітничого життя. Ці п'єси: „Весь час ідуть по театрах Білорусі (Пан Суринта“, „Платонішники“, „Ганка, і др). Голубок як белетрист почав виступати 1908 р., беручи участь в Білоруському журналі „Наша ніва“. Як артист-драматург працював 1917 р.

Разом з званням „народного артиста“ РНК БСРР призначила йому персональну пенсію.

Дім письменників

В Менську закінчують ремонт будинку, призначеного для „Дому письменників“. Намічено будинок відкрити з 20 січня. На устаткування й утримання дому НКО Білорусі асигнував 5.000 руб.

При домі буде читальня, кімнати для шахів і шашок, зала для диспуів та концертів то що.

Білоруське кіно

нараховує зовсім мало часу свого існування. Лише в літку 1926 р. почато перші зйомки білоруського фільму „Лесная бая“ за сценарієм М. Чарота. Другим фільмом був „Кастусь Калиновський“, картина з часів повстання 1863 р. До 10-річчя Радянської Білорусі вийшов новий фільм виробу Білоруського Кінозаводу „Пісня весни“. (В. Гордін), зроблений на тему повісті Якуба Коласа „На присторах життя“. Фільм показує загибель білоруського старого села в болотах і відродження нових суспільних форм шляхом індустріалізації, роботи комсомолу, нової радянської інтелігенції. Скоро буде випущений фільм „Хвоя гомоняє“ („Отаман Оса“), що робився за участю автора повісті — письменника Анатолія Вольного.

В фільму показано партизанщину в часи білогардійської окупації Білорусі Ролю отамана Оси виконує відомий український кіно-артист Капралов.

Виставка сучасної японської дитячої книжки

Наприкінці грудня в Харкові відбулася в Будинкові Освіти дуже цікава виставка — дитячої японської книги. Виставку цю організувало Товариство культурного зв'язку СРСР і Японії, взяли участь у ній японські видавництва, дитячі садки, бібліотеки то що Виставку цю перед цим показано в Москві і Києві, Японці подарували її всю Державній Академії мистецьких наук в Москві. В Харкові виставка викликала величезну цікавість і серед педагогів, і серед художників, і серед письменників. На жаль тривала вона не довго, не всі змогли її як слід роздивитись.

Виставка досить цікаво була розташована в двох кутках — великі ляльки японські з їхніми іграшками, в японських роботах велику цікавість ці кутки викликали. Малечі, що теж ясно відвідала виставку, залюбки слухала японських казок, які в перекладі на рос. мову розповідав керівник виставки т. Мексін.

Виставку поділено було на розділи: Місто. Способи пересування, Гравюри на дереві, Книжки-картинки, Казки для дошкільного віку, Світові класики в перекладах на японську мову, Поезії, Мандрівки й пригоди, Підручники, дитячі часописи і т. ін.

Дитяча книжка користується великою увагою в Японії. Найкращі художники і письменники працюють для дитячої книжки. Видавництва прекрасно оформляють книжку, її вдало й уміло поширюють.

Найбільший відділ на виставці — це книжка-картинка і книжка-іграшка (420 назв). Цей відділ можна було зрозуміти і не знаючи японської мови. На дебелим папері, в різних — іноді дуже яскравих, іноді з тонкими нюансами і переходами — фарбах подано чудово виконані малюнки з дитячого побуту, з життя Японії, життя тварин, природи.

Особливо вражає в японській книжці організація, велика увага до техніки, до матеріальної культури. Ми не бачимо тут так тривіальних для української дитячої книжки хатинок, садків, то що. Як пейзаж — найулюбленіший у книжці — це місто, місто велике, з хмарочосами, з величезним рухом, з мостами, залізницями, автомобілями, аеропланами і т. ін. Особливо цікаво подані засоби сполучення: тут грандіозні тунелі, величезні пароплави, аероплани, підводні човни, експresi, подано внутрішність паровоза — гі-

ганта, океанського пароплава і т. д. Тут же слід підкреслити й другий момент — це тенденційність японської книжки. Ось ціла вітрина книжок про армію і флоту, про йтих мілітаризмом і імперіалізмом; ось низка казок з історії Японії, де романтичне змальовання минулого трохи нагадує нашу кашенківщину і т. д. Японці свідомо використовують дитячу книжку як засіб агітації й виховання в націоналістичному дусі.

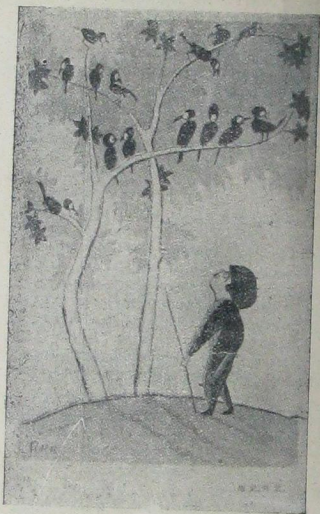
Чудовою графікою і малюнками (часто в багато фарб) прикрашено видання західно-європейських класиків, казки Грімм і Андерсена, байки Езопа і Лафонтена, дитячі оповідання Л. Толстого; Поезії для дітей теж видано з розкішними ілюстраціями, на гарному папері, грубенькими томиками.

П'єс для дитячого театру небагато, в них змальовується, здебільшого, казкові й героїчні сюжети, побутових мало.

Велику увагу звертають в Японії на художнє оформлення підручника і наукової

Куточок японських іграшок на виставці

Ілюстрація зі збірника японських казок

літератури для дітей. Вже самі обкладинки й заголовки не нагадують, що це підруч-
ники й наукові книжки, а не казки чи опові-
дання. І в тексті — багато малюнків, цікавого

матеріалу для різних вправ. І в підручникові (правда не скрізь) прищеплюється дитині смак до гарної графіки, гарного малюнка.

Журналів і газет дитячих в Японії вида-
ється багато. На виставці було по над 200 назв.
Журнали розподілені точно за віком: є жур-
нали для дошкільного віку різних груп —
для молодшої, наймолодшої, старшої; бачимо
такі журнали, як „Першогрульник“ „для під-
готовчої групи“, „для другої групи“ і т. д.
Проводиться такий же розподіл між дівчат-
ками і хлопчиками: є спеціальні журнали
для тих і тих. Обкладинки дитячих журналів
досить одноманітні: це, здебільшого, голівки
японських дітей; взагалі в журналах менш
самобутнього й оригінального японського;
багато американських і англійських впливів.
Журнали теж пройняті націоналістичною і
імперіалістичною тенденцією.

Ціла окрема кімната на виставці була при-
свячена дитячим малюнкам. Ціла тут апі-
кація за даними зразками роботи кращих
японських художників. Багато оригінальних
дитячих малюнків з побуту, з історії Чимало
є різних фантастичних малюнків з каз-
ки. Діти досить вдало дають гармонію фарб,
цікаві деякі малюнки своїм наївним при-
мітивізмом, але не поганим художнім
чуттям.

Виставка дала багато цікавих вражень і
спостережень. Багато в дитячій японській
книжці є такого чого прийняти, з чим пого-
дитись не можемо, але чинило є й такого,
що й художникам і видавцям слід взяти на
увагу. В нашому журналі ми даємо декілька
фото з експонатів виставки.

П.

*З незалежних від редакції причин в цьому
числі редакція не мала змоги дати продовження
роману А. Головка „Три сини“. Друкуватиметься
роман в дальших числах „Плузу“*

Зміст № 1

В. Мисик. Блакитний міст — поезія	3
М. Тарновський. Айда — оповідання	6
С. Бен. Поворот — поезія	10
П. Темченко. Забобони — оповідання	11
С. Яровий. Люблю зиму — поезія	21
О. Демчук. Савета — оповідання	22
Анатоль Гак. Лігренція — гумореска	32
С. Божко. Блокнот агітатора — нарис	36
С. Пиляпенко. У чім помилка Д. Гуменної — стаття	43
А. Ярмоленко. Степан Васильченко — стаття	57
П. Бузук. Ц. Гартни — стаття	63
Нотатки на полях. Скажіть, що тут намальовано. Слова і діло панфутуристів. „Бур'я“ в „Романах і повістях“. Загалькова картинка	67
Бібліографія. „Життя і революція“ (огляд). М. Дукич. „Матіола“	70
Хроніка. У „Плузі“. На завоювання української культури. До ювілею Квітки-Основ'я- ненка. В кооперативному видавництві „Плужанин“. З мистецького життя Біло- руси. Виставка японської дитячої книжки	76

ДО ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

Рукописи, що надсилаються до редакції, мають бути передруковані на машині або чисто переписані на одному боці паперу.

Не, хвалені редакцією рукописи розміром менше од друкованого аркуша (40.000 знаків) авторам не повертаються. Більші рукописи повертаються за вимогою автора, коли на їх пересилку прикладено відповідну кількість марок.

Річним передплатникам, що передплатили журнал з десятками, додаток (№ 29 з серії „Весела книжка“ Гр. Яковенка „Диво“) надісланий буде згодом.

„Плуг“ № 2 друкується. Зміст: Я. Мамонтов. „Хо“ — п'єса на 4 дії. А. Головка. Три сини — роман. В. Чапля „Напередодні“. О. Метеорний. „Кіндратове воскресіння. Поезії М. Годованця, В. Алешка, А. Казки, Р. Бернеа.